

АНГЕЛОГЛАСНИЯТ

ДОБРИ НЕМИРОВ

ДОБРИ НЕМИРОВ АНГЕЛОГЛАСНИЯТ

chitanka.info

Изданиято е посветено на 700-годишнината от рождението на Йоан Кукузел.

Историята не само ражда великите личности, тя ги помни и пази за идните поколения, защото с техния творчески гений и дела се гради стъпка по стъпка човешкият прогрес. Такава голяма личност за нашата културна история е и Йоан Кукузел — Ангелогласният. Голямото признание за делата и приноса на вдъхновения създател на „Полиелей на българката“ се дължи на богатата му и разностранна музикална дейност, оставила трайни следи не само в песенната култура на православния Изток, но и в цялата европейска и световна култура.

Мащабността на Йоан Кукузел като песнотворец, теоретик и музикален педагог идва от характера на самата епоха, която го ражда и извежда на историческата сцена: епоха колкото забележителна, толкова и драматична и съдбоносна за Византия, България и другите балкански страни.

Високо оценени още приживе на големия творец, произведенията му се преписват и разнасят в близки и далечни страни, запазвайки при всички случаи означението „от майстор Йоан Кукузел“, за да ги откриваме сега в библиотеките на Цариград и Солун, Атон, Атина, Синай, Ерусалим, Ватикана, Париж, Мюнхен. Испания и др.

Създадени преди близо седем столетия, творбите на Кукузел не са загубили своето художествено значение и сила. Те досега се изпълняват по света и будят възхищение и радост.

Днес, когато се издига повикът за хармоничното естетическо и партиотично възпитание на подрастващите поколения, творческото наследство на великия български песнотворец е богат извор за достигане на възвишеното, хуманното, красивото. Чрез него ние се пренасяме в душевния мир на нашите далечни прадеди, за които любовта към човека, към българската мадона — майката, стои над всичко и е по-силна от всичко.

Роден през XIII столетие в Драч (днес Дурацо — Албания) от родители българи, преживял сиромашко детство, пасейки кози в планините около родното си място, Йоан Кукузел като юноша попада в

столицата на Византия — Константинопол. Неговият изключителен талант го отвежда в императорската певческа школа, издига го до положението на пръв певец на императора. Тук той получава прозвището „Ангелогласният“. Петнадесет години по-късно Йоан избягва в манастира „Иван Атанасий“ в Атон и приема монашески сан. Обикнат от стари и млади, Кукузел създава тук редица прочути черковни композиции, обучава талантиливи ученици — продължители на забележителното му дело, ръководи прочут за времето си осемгласен хор, който изпълнява неговите творби. На живота и творчеството на този „пророк на звука с всичката негова многостранност, която го прави горещ и светъл като слънцето“, седемстотингодишнината от чието рождение бе чествувана през 1980 година под егидата на ЮНЕСКО, е посветен романът на видния наш белетрист Добри Немиров.

*О, неразумне и юроде!
Поради что ся срамиш
да се наречеш болгарин
и не четеш по свой език
и не думаш?*

*Или не са имали болгарин
царство и господарство...*

Паисий
Хилендарски

I

Един дълъг керван от натоварени с разни стоки катъри навлезе в града и се отправи към грамадното пазарище, гдето се намираха и гостоприемниците. Грохнали от дългия път, катърите с труд движеха

краката си, като разнасяха прахуляка с всяка стъпка, и така се губеха в жълтия удушлив облак. От двете страни на кервана се движеха също тъй грохнали и потънали в прах морни керванджии, които от време на време посръгваха с дългите си тояги уморените животни, като ги обсипваха с груби ругатни.

Топлото лято не пречеше на странстващите бедни търговци да надянат абите и козяците. Те добре познаваха времето и знаеха какво им готвеше в дългото странствуване. Те бяха калени в дългите пътувания. Тъканите аби и черги цяла година чакаха деня на големия пазар в Константинополис, та не ги плашеха ни дъждове, ни хали.

До един от катърите се движеше младо, петнайсетгодишно момче, облечено като другите в гащи от козях и аба от груботъкан дебел плат.

Всред керванджиите момчето вървеше най-бодро. Дългият път не беше го изморил. То зяпаше ту тук, ту там и с голяма почуда следеше как кипи улицата от народ. Викове, блъсканици, разправии, удари с камшици, груби псувни, които се носеха всред въздуха — също удушливи като него.

Момчето се чудеше на големите дюгени, на китните шадравани, тънещи в хлад и влага, на това море от хора, което се лееше из заприщените улици без път и без цел...

Никога малкият керванджия не беше виждал толкова много хора събрани наедно и сега ги гледаше опулен и унесен — забравил и умора, и глад. Той поглъщаше всичко, до което спираха очите му, и гледаше, затаил дъх — сякаш някакво невиджано чудо се извършваше пред него. Па и чудо беше. Откакто се помнеше, той знаеше само стадото и звъна на хлопатарките — нищо друго. И вечер, когато се връщаше, старата му майка седеше пред разгореното огнище и му разказваше какво е видяла в Константинополис, гдето бе ходила с покойния си мъж, и какви чудеса са ставали там.

— Защо не отидеш пак? — питаше момчето майка си, унесено от нейните приказки за големия град.

— Ех, синче, лесно се пита. Где може да иде сама жена без мъж? Да беше жив баща ти, лесно е — ала сега? И после ти забравяш ли, че ний сме българи, че в цяла Ромея ни думат варвари?

— Аз никога ли няма да ида в Константинополис?

— Ний сме роби, сине. Доскоро сме имали и царе, и царство, и наша си — българска войска, ала днес сме роби. Има още малко свободна наша земица, ала колко е тя? Е, как ще идеш в Константинополис, като трябва пари? Отгдете ще ги вземем?

Малкият палавник навеждаше глава след такива разговори със старата си майка и пак потегляше със стадото из полето. И тук той на воля започваше да пее. Той си знаеше — през песента си ще види големия град — и все пак това засега ще му стигне.

Ала ето че един ден всичките му блянове се сбъднаха. Негов един съсед, който знаеше колко много бедното българче мисли за Константинополис, го повика да го поведе с кервана. В целия Драчки край в една година се бе събрала стока, която трябваше да се отнесе в Константинополис. Това носеше поминък за през цяла година на бедните граждани в Драч.

Бог знае каква бе радостта на младото козарче. То се стегна и рано, преди изгрев, потегли с кервана. Краката на керванджиите се подраниха, охкания и вайкания се откъртваха отгук-оттам, ала козарчето вървеше бодро, весело подпяваше и все гледаше кога ще се видят златните кубета на църквите, за които разказваше старата му майка.

И ето го сега из константинополските улици.

— Хей, скитник — го спира един мургав страж, — какво си залепнал на кервана, да не мислиш, че не ти познавам дяволиите?

— Той е наше момче — се обади един от старите керванджии.

— Хм... Ами защо е такова сухо? Какво яде?

Керванджията сръга момчето и рече:

— Казвай какво ядеш!

— Боб и зеле...

— Ха, ха, ха — се засмя стражът. — Както се вижда, ти доста лошо говориш ромейски.

Керванджията обясни на ромейски какво нещо е боб и стражът каза:

— Хм... дето ще се рече, ти ядеш куку и зеле. Ами как те викат?

— Йоан.

— Тъй, значи Йоан Кукузел. Много добре. Име и половина.

Като поеха пътя към гостоприемниците, керванджиите вече повтаряха новия му прякор и се смееха: — Йоан Кукузел, Йоан

Кукузел... Те толкова често го закачаха с това име, щото го поразсърдиха.

Йоан остави кервана и потъна в шумното море от хора. Неуморно по цели дни той обикаляше града и околностите и спираше очи във всяко кътче, гдето се виждаше чудото на тоя голям като света град. Какво не видя тук Йоан? Той беше видял насън много работи, но това, което срещнаха тук очите му, не можеше да се сънува — то беше и чудно, и огромно, и страшно, и грозно, и разпънато от блясък и хубост. Тук земята беше твърда, камениста, прахът едър, а камъните из улиците тъй звъняха, когато по тях отекваха стъпките от луди копита и се търкаляха разкривените колелета на някоя бързаща кола, запретната в диви неударжими бикове, щото на Йоана му се струваше, че те пеят — тъй звънков беше шумът, що се откъсваше от тях. Всичко тук е друго и все друго. Обърнеш очи нагоре и видиш едно чудно небе. То е синьо, сякаш огромна четка се бе помъчила да напише един грамаден църковен купол. И безбройните ята от птици, които кацаха по покриви и кубета, и белите огреяни облаци над тях и всичко, всичко идеше да облее душата на младия Йоан с небивала почуда. Той ходеше до капване и когато вечер се прибираше при своите керванджии, по цял час им разправяше за видяното и чутото. И макар сами да бяха виждали тия чудеса, все пак слушаха Йоана. В неговите разкази всичко видно от тях ставаше по-хубаво, по-светло, по-гиздаво и по-страшно.

Друго чудо беше за него морето. Той по цели дни се е къпал в Драч и мислеше, че морето не е нещо ново за него, но сега, когато тук му се откри друго едно море, той едва не извика от уплаха. Всичката тая вода като че идеше да залее брега, да залее него самия, па и целия град. Но морето знаеше догде да изпраща водите си. По него играеха големи вълни, а от техните бели гребени извираха хиляди и хиляди бели птици. Те ту плуваха по гребените, ту изчезваха във водата, ту пак излизаха над нея, като се носеха по всички страни на морето.

О, всеки ден това море вкарваше Йоана във все по-голяма и по-голяма почуда. Големи гемии идеха отвсякъде, като издуваха платната си до скъсване. Йоан попита един стар ромеец-рибар какви са тия големи гемии. Рибарят виждаше, че пред него стои момче, недохождало тук други път, и му разказа, че това са големи търговски кораби, които носят скъпи стоки от Сирия, от Египет, от Италия... Пътят на тия кораби се пресичаше от множество лодки, пълни със

скъпи кожи, носени от Далматинските земи за размяна с византийски платове.

Това научи Йоан и не можеше да разбере, как може да се дойде от толкова далечни земи не с мулета и катъри, а с кораби?

Навсякъде оглеждаше Йоан грамадния Константинополис. Той се качваше на някоя височина и виждаше безброй смокинови дървета, тополи, кипариси, виждаше къщи по азиатския бряг, китни и красиви като откъснати от някоя приказка, и гърдите му се издуваха от радост. Също тъй — като в приказка, стояха каменни хора по големите пазарища и улици — сякаш окаменени от магията на някоя вещица.

— Кой е този човек? Защо стои тука? — пита Йоан и сочи към яхнал на разярен кон едър царствен човек с корона на глава и голямо кълбо в ръката.

— Юстиниян бре, момко!... Не видиш ли?

— Юстиниян?! Че каменните човеци имат ли имена?

Но никой не му отвърна, а вместо това от невидело дошел бич изплющя на гърба му.

— Хайде, махай се оттука, мръсно човече! Кой знае пак каква кражба се крие в главата ти.

Всичко беше хубаво тук, само да не бяха тия бичове, които идеха от разни страни. Все някакъв ред пазеха царски стражи из улиците и въртяха бичовете си, без да знаят колко боли, кога ти светнат някой удар от невидело.

Йоан със своята бързина да прониква във всяка улица на града приличаше на тънка лека вихрушка, която играе, мете, блъска се о стените, плъзга се по покривите и тъй лети и спохожда града във всичките му площади, улици и кътове. Онова, което ставаше в града, долиташе до погледа и слуха на Йоана, изпълняше го с удивление и така още по-силно възпламеняваше желанието всичко да бъде видяно, чуто и узнато.

Бързият ум на младото момче проникна до всичко тъмно и загадъчно.

Ще има надбягвания в хиподрома. Ще се надбягват ездачи на коне, колесници с млади пъргави момчета. Целият град ще се яви да

гледа. Ще станат ония чудеса, които се повтарят всяка година и все пак никого не насищат.

Йоан не беше виждал хиподрома и не знаеше защо стават надбягванията. Той само разбра, че за цялата империя най-важното нещо са надбягванията. Но как ще се извършат те — Йоан нищо не знаеше. Той само чакаше уречения ден. И за да понахрани малко нетърпението си, той обикаляше отвън хиподрома, гледаше изникналите от земята и тръгнаха към облаците разни обелиски, гледаше каменните човеци — изправени тук-таме из кътовете, и се питаше какво ще е това, което ще се извърши, та да бъде тъй размърдан целият народ? И наистина — целият град беше на крак. Закани, псувни и грозни побоища се понесоха от вси страни. Всички в града се бяха разделили на партии. Те се движеха из улиците на групи. Опиянени от очаквания успех, те вече предвкушаха удоволствието от поражението на другите. В тия дни най-повтаряната дума беше вълшебната, пълна със загадъчност „дема“. Тази ромейска дума, която значеше „партия“, показваше, че градът кипи от партизанство, което готви жупел, без да се знае на кои глави ще се изсипе. Така партиите, разделени на сини, бели, червени и зелени, ден и нощ сновяха по улиците, край морето, из Босфора и пееха песни, съчинени по случай победата, която ще се види в хиподрома на уречения ден. В тия песни бързината на сините се осмиваше с думата охлюви, бързината на зелените — с жалкия образ на костенурката, а на червените — с гъвкавото тяло на дъждовните глисти.

Ето, по Босфора се пресрещат малки лодки. Издули платна, те разнасят своите саркастични презрения едни към други и когато сарказмът стигне на най-високата си точка, две лодки — на две партии — се приближават една към друга. Вик, псувни, ругания и най-назад във въздуха започват да се развяват и отпускат върху главите тежките лопати.

Приближават се други лодки — едните, за да помагат, другите да спасяват. Ето защо лопатите вече се стоварят по всички посоки и Босфорът ечи от викове, писъци и псувни.

Разярените деми не се насищат с това — те се впускат едни върху други, сборичкват се, от което много лодки се обръщат... Едни се давят, други се борят във водата, трети плуват, за да се спасяват към брега. А крайбрежието е пълно с весели любопитни. Докато в морето

викът и проклятията раздират небесата, отвъд смехът люлее крайбрежието.

Денят и нощта са слети. Край морето в малките питиепродавници ставаха най-важните съзаклятия. Всеки изминат ден разгаряше страстите на демите, хората бързаха да се присъединят ту тука, ту там, и така увеличаваха стократно вика, омразата и заканата на едни към други.

В кръчмата на куция Теофилакт се събираха сините. Запасали своите широки сини колани, те развяваха широките си ръкави, размахваха ръце из въздуха тъй, като че нанасят удари на невидими врагове и нареждаха заканите си в стихове.

Известният шегобиец Белаш беше измислил за зеления ездач песен, която, види се, беше нагласена най-добре, затова изпъкна над всички.

В тая песен се осмиваше ездачът Пазваний, с най-избрани присмехи:

*Слушай, Пазване, какво ти говори
познатий на всички Белаш: —
Ако ти някой корема разпори,
покриеш земята с талаш.*

Тази песен размиваше слушателите, защото всички познаваха Пазвания като безподобен маниак. Тя се понесе из града, премина границите му и само два дни след нейното излизане на улиците премина чак в Антиохия и Александрия. В тия два града се говореше за скорошните надбягвания на хиподрома в Константинополис с най-голямо настървение. Явно беше, че надбягванията са приковали вниманието на цялата империя, в която всичко живо беше притаило дъх и чакаше уречения ден.

Питиепродавницата на тънкия Василий, която се намираще точно срещу Теофилактовата синя питиепродавница, се зеленееше отдалеч. Измазана с прясна зелена боя, тя сама показваше какви хора ще се събират в нея. Тук влизаха и излизаха зелените деми. Също като своите съперници те носеха своите широки зелени колани и със същата настървеност развяваха широките си ръкави.

Във всяка кръчма имаше много подигравани, от които един беше най-силният. Той беше длъжен всяка минута да измисля най-бодливи издъвки за противниците. И ако в питиепродавницата на Теофилакта се появяваше някое бодливо творение на Белаша, в заведението на Василия или в другите заведения се явяваха други епиграми, в които Белаш се разкъсваше на хиляди части. Те също излизаха от заведението веднага след появяването им и политваха из четирите краища на Константинополис, па след това и из цялата империя.

Ала там, гдето сарказмът се събуждаше с най-силни вина, не можеше да остане така. От едната, от другата, от третата, па и от всички други питиепродавници излизаха вече достатъчно пияни партизани и шегобийци и се втурваха едни срещу други, тъй както правеха рицарите пришелци по константинополските площади, въоръжени с копия и щитове.

И се започваше бой, от който в края оставаха по няколко тежко ранени или даже убити. И никой не диреше наранителя или убиеца. Кой каквото е търсил, намерил си го е.

— Какво ще правим, Алексей — се питаха стари граждани, загрижени от лудостта на младежите.

— Какво ще правим — отговаря Алексей. — Ще гледаме и туй то. Струва си най-послед да набият зелените. Тези заваяни глави си го търсят.

— Гледай ти! — се чуди първият. — Уж си от старото поколение, а и ти си бил парнат от лудостта.

— А ти не си ли?

— Боже опази! Не съм си изпил ума да влизам в тая каша. Аз си знам какво ще стане, като познавам калпавите ездаци на сините. Те ще бъдат най-безжалостно натъркаляни.

— Аха, истина — отвърща първият и потегля нататък из улицата. — Ти не си изпил ума си да влизаш в тази каша, пък сам си се боядисал здравата.

В Константинополис нямаше човек, който да остане неприсъединен в която и да е от демите. Ето защо всичко живо се давеше в партизанство. И като че се готвеха не надбягвания на коне и колесници, а някаква страшна война идеше да помете враговете, а то значеше да помете всичко живо.

В една голяма градина, нагиздена с грамадни кипариси, млади хора уреждаха един странен театър. Представляваше се някаква пиеса, гдето трябваше да се осмее глупавата бързина на сините. И когато дворът се изпълни с любопитна публика, между стволите се показаха няколко огромни риби.

— От где идете? — ги пита градинарят.

— От Босфора — отговарят те.

— Где отивате?

— На хиподрома.

— Каква работа могат да имат там риби, и то от Босфора?

— Моля, моля — обидено извива глас рибата. — Как тъй от Босфора? Че какво като е от Босфора?

— Може и от Босфора — се криви подигравателно градинарят, — само че босфорските риби са научени да ядат мърша. Там се хвърлят телата на изгнилите в рани развратни жени, които са забавлявали крадците, носачите, пиратите край морето и просеците пред църквите. Нищо, идете, нашият василевс — великият Мануел, и вас пуца на хиподрома, само че защо отивате там?

— Отиваме да се надбягваме.

Цялата тълпа, която изпълваше двора, за да се любува на остроумното представление на младежта, избухна във волен смях. Разбира се, каква чудна острога и колко тънко уловима подигравка! Какъв успех може да има една риба по сушата, щом освен босфорските мърши не познава нищо друго? От друга страна, не падаше ли подигравката и върху зелените, които са толкова лесни неприятели, че даже рибите могат да излизат срещу тях?

Учениците на Софокла и Еврипида бяха нагласили нещо, което по остроумие и сарказъм не срамеше и древните създатели на сатирата.

За съжаление представлението не можа да се завърши, защото в градината влязоха група младежи в сини колани и се втурнаха върху актьорите с неудържима ярост. Побоят пак се завърши с двама тежко ранени и няколко леко.

Властта трябваше да вземе някакви мерки, защото настървението беше отишло твърде далеч, а денят на надбягванията не беше много близо.

Ясно беше, че друга грижа няма империята на Мануела, освен да направи зрелището в хиподрома колкото се може по-пъстро и по-изумително. Тук трябваше да се оскверни цветът на някои туники и да се свалят от седлата някои неуспели ездаци.

Най-голямото любопитство се движеше около личността на василевса. Всички се питаха от какъв цвят ще бъде неговият колан. Знае се, че какъвто цвят покаже той в деня на надбягванията, такъв ще бъде и победителят. Това значеше да опашат такива колани всички, които имаха навика да се пришиват към императорската дема.

Една вечер, като си отиде в гостоприемницата, Йоан не видя нито един от керванджиите. През това време, когато той обикаляше из града цял разпънат от любопитство, керванджиите, които го бяха довели, за да види Константинополис, продаваха стоките си. Пазарищата бяха жадни за всякаква стока. Тук всичко биваше разграбено и много пъти препродадено. Така в няколко дни керванджиите от Драч направиха една доста тлъста търговийка и си заминаха за града и селата. И когато вечерта Йоан се върна в гостоприемницата, научи се, че е изоставен. Кой знае дали е изоставен, или сам се е изоставил със своите скитания по дни и нощи из града!

Йоан знаеше какво е да си недоядаш, та много не се изплаши от това, че няма познати наоколо си. След като разбра, че оттук нататък ще трябва да си подири други приятели, той тръгна из стъгди и питиепродавници, за да си подири каква да е работа.

В питиепродавницата на Теофилакта той намери една група фокусници. Те гълтаха горящи кълчища, забиваха гвоздеи с дланите на ръцете си, изкривяваха дебели жезла и дигаха големи тежести.

Йоан не се стесняваше от нищо. Той ги намери насядали под стрехата на заведението. Те лакомо обядваха, като грабеха с пръсти от съда и пълнеха устата си с грамадни зальци.

— Какво се пулиш, яре — се обърна към него един бикообразен мъжага, като гложгаше някакъв черен полусварен кокал и се оглеждаше като настървено куче.

— Нищо, гледам... Да не гледам ли?

В отговор лакомецът запрати с все сила кокала, но Йоан успя да се дръпне навреме, та кокалът се търкулна татък из пътя.

— Ти ще гледаш, ама знаеш ли как се събират зъби по земята?

В това време най-старият от тях се загледа в Йоан и след малко рече:

— Работа ли търсиш, момче?

Йоан кимна с глава.

— Каква работа търсиш?

— Моята работа е да паса кози. Друга работа не зная.

Старецът размени шепнешком по няколко думи с другарите си и рече:

— Не искаш ли да дойдеш с нас? Ний сме майстори на чудесата и караме хората да се чудят. Ако искаш, ела с нас да ни служиш.

Йоан не се попита лесна ли или мъчна ще му бъде работата, а побърза да се съгласи. Така той тръгна с чудодейците из питеепродавниците и стъгдите.

Отначало не можеше да се начуди на своите господари. Те дъвчеха пламтящи и димящи кълчища, сякаш ядяха най-сладкото нещо, после се провираха през тесни халки, после завираха големи ножове в гърлата си и така събираха пари от ония, които обичаха да се захласват във фокуси и циркови акробатства. Фокусниците работеха по цели дни и до късно през нощта. Йоан капваше от умора да им служи. В три деня той разбра, че ония тежести, на които пишеше, че са по петстотин килограма, са направени от лека кожа и тежат само по няколко грама, че кълчищата угасват още щом влязат в устата им, че ножовете съвсем не влизат в гърлата им, а острията се навиват в дръжките и много, много още работи, които показаха на Йоана, че не струва човек да се захласва пред всякакви чудеса. Господарите му често го хокаха, даваха му да яде, като му подхвърляха залъчета хляб отвъд прага, но Йоан не се обиждаше от това. Тук, в големия град, не е мъчно да се намери работа, стига да подири човек, та той си знаеше, че щом му дотегнат чудодейците, ще ги напусне и ще си подири друга работа.

И Йоан не закъсня да избяга. Това той направи една нощ, когато старецът и двамата младежи се бяха скарали. Гневът на младежите беше излязъл вън от мярката, защото, когато старецът започна да ги обсипва с груби псувни, младежите се втурнаха върху него и с няколко удара го накараха да млъкне завинаги. Това подтикна Йоана да стане и да се втурне в бяг из мрачината.

Като прекара нощта край морето в една лодка, той стана още преди изгрев и се запъти нагоре зад хиподрома. Отдалеч се виждаха стари крайградски къщурки и над тях се очертаваше малко пространство от забити камъни — стари изоставени гробища. Неуде по високия рид се виждаше току-що излязло стадо на паша.

Като го видя отдалеч, Йоан потрепера от радост. Че нали това си е негова работа още от ранно детство? Звукът от хлопатарките, който едва чуто долиташе откъм голия рид, идеше до ушите на Йоана като някаква божия песен. Той забърза към рида. Цял ден днес ще прекара при стадото. Ще лежи на земята и ще гледа как козите преживят росната тревица.

Когато стигна до върха на хълма, Йоан видя овчарчето много изплашено.

— Не видя ли две кози? — попита то Йоана.

— Не видях. Изгубени ли са?

— Дойде един бик и разгони всичките ми кози. Виках, виках и ги събрах, ала две не дойдоха.

Йоан седна на тревата при козарчето.

— Не бой се — утеши го той, — козите ще си дойдат.

И Йоан започна да му разправя как и кога се лъчат козите и как да се задържат.

— Ти отгде знаеш тези неща? — запита го козарчето.

— Аз съм козарче.

Козарчето беше доволно от този отговор.

— Господарят ми има много стада — каза то, — не искаш ли да послужиш при него?

— Искам.

— Добре. Пстой тука, че довечера, като си отивам към кошарите, ще дойдеш и ти.

— Ще дойда — доволен каза Йоан. — Сега искаш ли да намериш двете кози?

— Искам.

Йоан навири глава и започна тихичко да пее.

Козарчето се заслуша. Какъв е този глас? Птичка ли пее?

Йоан наистина пееше като птичка. Гласът му се лееше с елмазена чистота и се сливаше с блясъка на слънцето.

Но гласът му се засилваше, ставаше мощно трепетен, сякаш се огъваше от напора на сутринния ветрец. И колкото по-силен и трепетен ставаше, толкова по-учудено и забравено изглеждаше козарчето. То не беше чувало такъв глас и не би повярвало, ако му кажеха, че човек може да пее така като някоя божия птица или като ангел, скрит нейде зад облаците.

И в това време стана някакво чудо. Козарчето видя как козите започнаха да се отделят една от друга, не скубят трева, не преживят, а бавно пристъпят към Йоана.

По една, по две, по три те се насъбраха около него и станаха толкова много, че цялата поляна се раздвижи от техните пъстри

гърбове. Застанали мирно по местата си, навели смирено глави, те плътно се допираха една о друга и с унес слушаха песента на Йоана.

Козарчето едва начудило се на това, което стана, друго чудо го порази. Двете изгубени кози тичаха с всички сили по склона и отиваха право при Йоана. И като стигнаха до другите кози, смирено наведоха глави и също се унесоха в песента.

А Йоан, вдигнал глава нагоре, не виждаше какво става около него. Той си пееше все тъй пренесено и волно. Чрез песента си виждаше някакво чудно царство, гдето всичко е наредено по негова воля и само за негова угода. Тук в това царство имаше мъже, жени, деца, старци... Те пееха и отиваха към грамадна пещера, гдето много ангели виеха бавно смирено хоро.

Колко време трябва да е пял Йоан не знаеше, но го стресна козарчето. То го бе хванало за рамото и го тласкаше доста силно.

— Стига, стига! — викаше на ухото на Йоана.

— Стига ли? Кой каза, че стига?

— Мръкна се, ще си ходим вече.

— Какво като се е мръкнало? Откак съм дошел, не съм пял нито веднаж.

— Сега спри вече. Отиваме си. Нали ти казах, че ще те заведем при господаря си да те глави козарче? Искаш ли?

— Искам.

И Йоан тръгна надолу по тясната пътека заедно е козарчето. Зад тях вървяха козите, но тъй заслушани, като че още звучеше в ушите им песента на Йоана.

Гледай ти какво нещо! Скиташ се немил-недраг из града, ял недоял, пил недопил, па току тръгнеш да си търсиш късмета. И както вървиш из полето, спреш се и късметът ти готов.

Така си мислеше Йоан вечерта, след като се пазари за козарче при Елефтериса. Той беше толкова по-радостен, защото не мислеше, че така богат и имотен ще бъде господарят му. А той, човекът, имал толкова стока, че цялото царство да покрие и пак да остане. Само козари имаше повече от петдесет, ами биволари, ами воловари, ами коняри...

И наистина, сутринта, когато живата стока на Елефтериса запълзя из поляните, всичко, чак до онова място, гдето небето се допираше със земята, беше почерняло и загъмжало от добитък. Страх да те побие, като видиш безчет черни и сиви гърбове на биволи и воловете... А козите — за тях да не говорим — те сякаш пъкаха от земята — толкова много изглеждаха.

Така и Йоан потегли със своето стадо из ливадите. Занизаха се ония хубави дни, които могат да се раждат само из полетата и които имат магията да нижат много, много песни — една през друга по-хубави и по-сладки.

Тук Йоан се сприятели с ратаите и козарите на Елефтериса и вечер, когато се връщаше от паша, седнаше между тях пред буйните огньовете и потъваше в техните весели задявки, буйни песни и омайни приказки.

Ето ти го стария Альо — нисък, гърбав ратай, с тъмно лице и весели очи. Той на всекиго беше прикачил по един прякор и за всекиго беше сглобил най-малко по една весела история. Измислиците на Альо нямаха край. В тях той внасяше своите присмехи, своите клюки, своите подигравки и така ги правеше интересни и желани.

Освен старият Альо тук бяха: Коста косматия, който се хвърля да се бие по десет пъти на ден и толкова пъти яде бой, Тодори и Солони, тънкия Темистоклис и ниския Ахилес и много, много още хора, които бяха все тъй добри, весели и закачливи... Тук животът беше отворил една широка врата и сега оттам надничаше младото козарче тъй възрадно, като че му бяха купили половината царство.

Но кой беше този Елефтерис? За неговите имоти се приказваше през девет царства, а него малцина бяха виждали. Той живееше в града в голям палат и казват, че бил най-приближеният човек на василевса.

Уж стоял настрана, а се месил във всичките работи на империята. Казват, че с неговата дума се спасявали и най-черни разбойници и на бесилката са провисвали много невинни хора.

Кой ще да е бил този Елефтерис, който ядял в златни и сребърни посъди и яздел хвърковати коне? Дворът на палата му казват, че бил постлан с чист седеф, а всред самия двор имало кладенец, от който вадят не вода, а вино.

Много често пред огньовете около кошарите се говореше за Елефтериса като за някакво чудо. Едни казваха, че бил силен като великия Херкулес, други го сочеха като най-висок човек в империята, а трети уверяваха, че го виждали като се къпел в сок от изстискан нар.

Но най-голямото чудо беше Елени — едничката му щерка. Козарите казваха, че тя била най-хубавото цвете в градината на баща си и най-сладкият плод от плодниците му.

Йоан разбра, че Елефтерис е вдовец, но че имал много жени, които в определено време през нощта пълнели палатите му. Слугите на Елефтериса знаеха да му ядат хляба, но и добре знаеха да разнасят тайните му. Те говореха за неговия разгулен живот тъй много, че на Йоана му идеше да си затваря ушите, само да не слуша страшния поток от нечисти истории.

Той не можеше да повярва, че един знатен човек като Елефтериса ще върши толкова много срамни неща. Когато се почуди гласно пред другарите си, те му се изсмяха.

— Та нали защото е знатен, затуй върши тези неща — обясни един.

— В палатите на василевсовите хора ден и нощ има такива работи.

— Лъжете! — възрази Йоан. — Как може такава нещо? Василевсовите дворове са пълни с църкви и сам василевс е владика! Че где има по-близък човек до бога от него?

— Какво като е близък?

— Как тъй — повиши глас Йоан, — как ще пусне бог такъв човек до себе си? Най-напред ангелите няма да го оставят да направи нито крачка към Господа бога.

— Хе, хе, хе — се засмя гърбавият Альо, — чуйте, чуйте малкия! Той тъй говори, като че е бил и пребил под брадата на дяда Господа. Ти ангели видял ли си?

— Много пъти — отвърна Йоан натъртено.

— Чуйте, чуйте, Йоан виждаше ангели — се обади друг присмехулник.

— Виждаше съм. Когато лежа из ливадите, щом обърна очи нагоре, виждам не един, а много, много ангели.

— Какво дирят там? — се подсмия друг.

— Хвъркат над нас да гледат какво правим, та да обадят на бога.

Альо се разсмия тъй сърдечно, че цял се разлюля и се килна на земята.

— Ха, ха, ха, ха! Слушайте, слушайте! Малкият ей сега ще се изкара братовчед на ангелите. Слушай момче! Ако имаш братовчедка ангелица, прати я да гледа ний какво правим. Сигур няма да смее да каже на бога.

— Няма да смее ли? — извика Йоан.

— Няма да смее, защото ще й хареса.

Ахилес се разкиска. Той никога не се смееше гласно, а само се кискаше и то тъй, че цялото му тяло се тресеше.

— Чувате ли — каза той, — щяла да й се хареса тънката снагица на Альо.

— Не се подигравайте! — извика Йоан. — Сега ний приказваме, ама не мислим, че бог Господ и всичките му ангели ни слушат.

— Хайде, хайде, мълчете! — извика старият Омирос. — Не хулете бога и ангелите. Право ви казва момчето, че те всичко виждат. За друго говорете. Свят широк, за всичко може да се говори.

Те наново преминаха към потайния живот на Елефтериса.

Колкото и да бяха нечестиви приказките им за големия господар, все пак Йоан се вслушваше в тях. Така той успяваше да надникне в едно царство, в което не може иначе да се влезе. Но щом се заговореше за палата на Елефтериса, Йоан започваше да слуша най-напрегнато, особено когато дохождаше дума за малката Елени. Той вече знаеше, че тя била галена и сочна като младо, крехко ластарче, че била висока и стройна като трепетликова фиданка, че очите й били толкова силни, щото стена можели да пробият, а устните й розови и влажни, като че току-що е пила нарово вино.

И когато говореха за нея, той я виждаше всред седефения двор с тънката копринена туника и леки светли къдрици, които падаха по полуголите й рамене.

Дълго време Йоан не можеше да влезе в разговора им, защото мислеше за Елени.

И вечер, като се прибираше в леглото си, той заспиваше с мисъл за нея. Тя му се усмихваше, канеше го някъде, водеше го за ръката из блестящите дворове и се смееше при всяка весела дума.

Йоана обикнаха всички. Ясните му светли очи гледаха весело и топло. Изгорялото от лятната жегга лице беше съсухрено и измъчено и никой не би повярвал, че тия дебели вежди инак биха стояли над очите му, ако бузите му станат по-пълни и румени. Йоан криеше черти, които с малко промяна биха го направили хубав като сановнишки син. Но макар и тъй — погорял и сух — той пак беше хубав и много му приличаха приказките за ангели, които виждал по небето.

Когато оставаше свободен от работа, той отиваше в града и се впускаше да обикаля хиподрома и всичките ония места, които скоро трябваше да оживеят в деня на надбягванията. Градът вече му беше познат, та не трябваше много, за да намери палата на Елефтериса. Ала кого можеше да види в широките дворове, когато оградата беше зидана и висока? Той обиколи целия дом и на два пъти извика — „Елени“! Ала нито го чу, нито го видя някой от стражите, които стояха пред големите железни порти.

За Елефтериса Йоан можа да научи още много неща. Истина било, че той е най-големият човек в цяла Ромея. Василевсът често го канел на вечеря, след като поръчвал да му изпратят танцовачки от Венеция. И дохождали хубави мургави венецианки, събличали пъстрите си хитони и играели пред василевса и Елефтериса.

Често се питаше Йоан как ли са изглеждали танцовачките, щом са нямали дрехи и тъй ли са хубави, както е хубава Елени? Впрочем за Елени той знаеше от думите на своите другари, та завиждаше им само затуй, че очите им са могли да обикалят нейното чисто хубаво лице.

Но обиколката около дома на Елефтериса не помагаше на Йоана. Там цареше мълчание и пустота, сякаш жив човек не живееше в тая вълшебна частица от рая. И след като се уверяваше, че Елени няма да се мерне, наново потегляше към кошарите. Те се намираха доста далеч от града, та Йоан се връщаше там късно към полунощ.

Един ден с него се случи нещо съвсем неочаквано. Той лежеше по гръб, а около него козите оголваха малките дъбови шубраци.

Всякога, когато се просваше по гръб, очите му започваха да шарят между белите пухкави облаци и да дирят ангелите. Така и сега той диреше своите небесни приятели и им говореше. И както всякога чакаха Йоан да ги облее с най-хубави думи, та тогава да се покажат.

И ето ги — един след друг. Един лети нагоре, друг се спуска ниско към земята, трети — разперил криле, отива към морето... Гледа ги Йоан, но вижда, че те плуват по една и съща посока и отиват татък към сините планини... Какво ли има из тези сини планини?

И когато се попита гласно дали там не са домовете на ангелите, едно тънко, нежно гласенце се откъсна от въздуха и обля лицето му.

— Кога ще им идеш на гости? — попита гласчето.

Йоан трепна и скочи. Пред него стоеше малко, около петнайсетгодишно момиче в бяла туника и попадали светли къдри по раменете.

Йоан едва не извика от почуда. Не беше ли това ангел? Ангелите изглеждаха точно такива по небето — с проста дълга туника, с отворена яка, от която се спущаха много гънки като лъчи от някаква голяма звезда, с широки, много широки ръкави... Че нали и техните коси са такива? Нали и те тъй падат, със светли къдри по раменете им?

— Кой си ти? — попита Йоан не смутен, а просиял от радост.

Момичето не отговори, а също попита:

— Ти козар ли си?

— Козар. Какво искаш от мене? Ако искаш мляко, ще ти донеса. Хе... онази коза с червените маниста... тя има най-хубавото мляко.

— Не обичам мляко — отвърна ангелчето.

— Каквото обичаш, ще ти намеря.

— У дома казаха, че тука имало едно овчарче... знаело да пее като ангел.

— Като ангел? — се възчуди Йоан. — Аз не пея като ангел. Ти пееш така, защото си ангел.

— Много ли е хубаво да си козар?

— Много.

Момичето с ревност огледа околностите, огледа козите, спря поглед върху Йоана и рече:

— И аз искам да съм козарче като тебе.

— Искаш ли? — се зарадва пак Йоан. — Ако искаш, аз ще кажа да те главят.

— Не, не може... Баща ми няма да ме пусне.

— Ха, че ти баща имаш ли?

— Имам.

— Как може ангел да има баща? Ангелите се раждат по божия воля и техните майки и бащи са облаците.

— Аз не съм ангел.

— Кой си, като не си ангел?

— Като всички човеци.

Йоан вече разбра, че няма работа с никакъв ангел, а с едно момиче, дошло от близкия чифлик. За да я задържи повече при себе си, той започна да ѝ разказва за разните цветя из ливадите, за дърветата, за поточетата, които се гонят там в долината. Всяко цветче в неговите думи ставаше пъстро и трептеше под силния напор на ветреца. Така оживяха и високите тополи край реката, и дивите круши из ливадите, и върбите в долината, и всичко, до което се докосваха лъчите на топлото божие слънце.

Момичето слушаше неподвижно застанало пред Йоана и в погледа му играеше и радост, и почуда. Най-после, когато слънцето се скри зад хълма, момичето се обърна и се заспуца по стръмната пътека към селото. Едва тогава се запита Йоан, кое е това момиче. То е бяло, косите му светят от блясък и чистота, сандалите му са от камилска кожа, а туниката му е от най-хубавия плат. Такова момиче не може да е от село.

Той пак се просна по гръб и наново вторачи поглед към облаците, но този път там не се мерна нито един ангел. Той сега мислеше за момичето. Ще го види ли още веднаж? И пак ли тъй ще дойде, когато ще лежи и ще се разговаря с ангелите? Да, тъй ще бъде. Той ще лежи по гръб. Наоколо ще се обаждат хлопатарките и очите му ще шарят из облаците. И изведнаж някой ще се приближи и ще каже нещо... Той ще обърне очи и ще види момичето. Хе, барем да го беше попитал как му е името. Сега Йоан ще знае толкова много работи, а името на момичето няма да знае. Бива ли тъй?

А приготовленията за надбягванията бяха в разгара си. Даже философът Пселос беше казал, че по тържественост тия надбягвания надминават времето на Нерона и Калигула. Тук ще има различни игри, черни арапи с избърнати устни ще се борят, ездачи, дошли от Александрия, ще се надпреварват, бегачи от Тесалия ще се надбягват... Казват, че арапите по сила се равнели с лъва и по гъвкавост с тигъра. Освен тях ще има цирк, гдето големи фокусници ще гълтат парчета нажежено желязо и разни майстори-факири ще режат от месата си и после ще ги залепят, без да се познава.

Народът беше жаден за чудеса и нареждаше тържествата тъй както му се искаше, като прибавяше всичко, което може да направи хиподрома по-светъл, по-примамлив. Ето защо всеки се чувствуваше в правото си да прибавя каквото му се иска, и после, когато чуе своята прибавка от друго — сам да повярва в нея.

Всичко трябваше да излезе вън от обикновения ред, защото възбудата от очакването беше твърде голяма. На хиподрома трябваше да има всичко и в дните на тържествата градът трябва да има друг вид. И, разбира се, тоя вид вече започна да се налага. От всички страни захванаха да пристигат разни чудодейци, продавачи на разни напитки — упоителни, жестоки, но вкусни, — разни богати младежи, които знаеха, че тук ще има приятни за тях приключения, разни леки жени, между които имаше германки, венецианки, хърватки, черни къдрокоси африканки, варварки, полуголи азиатки.

Те вече построиха своите шатри около хиподрома и край морето. Нощем тук се лееха силните напитки и се носеха щраканията на кастанетите чак до зори.

Оная възбуда, която трябваше да залее града, вече се загатваше с нощните оргии из шатрите. Вечер тук идеха както прости хора, така и високи сановници. Простите надничаха из междините, за да видят какво става вътре и трябваше да се задоволят само с това, а сановниците с две ръце грабеха онова, което можеха лесно да заплатят със своето блестящо злато.

И колкото по-близо идеха тържествата, толкова по-жив ставаше градът. Из улиците се движеха разни жени с открити туники, през които се виждаха бели гъвкави тела, ловко нашарени с разни бои и помади.

Крайбрежието закипя. От далечни страни идеха големи кораби и стовариха закопнели за плът и похот млади и стари моряци. Шатрите ги поглъщаха с чудодейна бързина и ги превръщаха на безпомощни кукли в ръцете на хубавите венецианки.

И още в първите дни времето само набеляза кои имена ще бъдат най-познатите. Това беше мулатката Гнър, която тъй се огъваше, като танцуваше, сякаш беше само от месо без кости. Тя се смееше във всичките мигове през деня. Зъбите ѝ — едри, но бели и равни — очертаваха една жадна уста, изкръглена от дебели горящи устни — колкото сладни, толкова хищни.

Нейната съперница беше малката варварка Катерина. Тя беше на шестнайсет години, но със зряла вече плът, готова да се стопи в нечии зверски лапи. Тя пристъпяше като същинска пантера, когато се готви да полети в силен скок.

Но коя не беше хубава? Едрата като млада трепетлика германка ли? Грубата славянка ли или черкезкинята с бялото като мрамор лице?

Тя жени придадоха на живота една сладострастна окраска. Младежите чакаха вечерите, за да потънат в шатрите и да прекарат там до изгрев слънце. През целия ден — за мъжете, които всекичасно идат от разни страни за тържествата, непрекъснато пристигаха кораби и изхвърляха цели орляци волни красавици.

От ден на ден нови и по-нови имена се разнасяха из живия Константинополис и около тях се рояха нови интриги, пълни с любов, страст и примамлив ужас.

Сега за всекиго беше ясно, че на хиподрома се готвеха да получат лаврови венци изкусни ездачи и бегачи, а около него разни „гостенки“ се готвеха да оберат жълтиците на богатите търговски и сановнишки синове. Всичко се нареждаше тъй както трябва, за да се прибави още нещо към славата на пищния Константинополис, за когото се говореше в целия свят — че няма втори град като него, нито по красота, нито по гиздавост и примамливост на жените.

Константинополис се превърна в някакво чудновато растение, което привличаше със страшна сила медоносните пчели. Така награцан беше сега той от прииждащи хора. Едни бяха търговци на копринени платове, други на скъпи огърлици, работени в Азия, трети стоварваха цели планини от сандали, направени от разноцветни кожи... Проснаха се из улиците дълги сергии с различни стоки,

чудновати, блестящи и скъпи... Така търговците очакваха в няколко дни тия стоки да се превърнат в злато, което ще се пръсне по разните краища на света, за да се превърне в други стоки — още по-блестящи и по-скъпи.

Това всекичасно пристигане на търговци правеше вече тесни шатрите по крайбрежието.

Шатрата на Филарета беше, може да се каже, най-живата. Знаеше се, че тук играе дъщерята на един татарски хан, избягала от бащиното си ханство и дошла тук, подгонена от неукротима жажда към живота. Цяла трепереща от страсти, тя влечеше в шатрите мало и голямо, а ноще, когато влеченията към нея станат неудържими, ставаха жестоки сбивания между алчущи съперници.

А Филарет събираше жълтиците. Той разнасяше вкиснато вино на заслепените младежи и вземаше скъпо и прескъпо за това, че те спираха погледите си върху вълшебната татарка. И като носеше вино в големите бокали, хилеше се с всичките си разкривени жълти зъби и пееше разни срамни песни.

Може да се каже, че надбягванията почнаха още преди отварянето на хиподрома и почнаха в питиепродавниците по крайбрежието. Днес Теофилакт събира множеството. Неговата кръчма се люлее от народ, жаден за похот и веселби. Но магията на това любопитство иде от двете нови танцовачки. Това са черната испанка Мариета и въгленокосата черкезкия Шадет.

Но никой не знае утре чие ще бъде щастието, защото в друга питиепродавница — само на десетина крачки — са пристигнали три италианки — светли и чисти като бездънното неаполитанско небе. И потокът от възбудени мъже руква там, за да граби с две ръце онова, което са грабили хиляди хора преди тях.

Но на другия ден на други шатри заговорва щастието, на трети, на четвърти... и само майстори като Филарета — най-опитния сводник в цяла Ромея — можеха да държат все буден интереса към шатрите си, защото постоянно сменяваха своите танцовачки с нови. В шатрата на Филарета имаше най-голямо разнообразие. Тук имаше танцовачки, фокусници, които можеха да гълтат цели риби и жаби, комици-актьори, които разказваха сатирични разкази за разни събития, станали из града, сквернодумци и убоги смехотворци, които скитаха между

веселящите се и пуцаха смели сквернословия на всички страни, за да възбудят смях.

Въздухът се сгъстяваше от сласт, пиянство и безогледна смелост. Тоя същият въздух изпълваше днес и целия град. Какво имаше да стане, че трябваше най-напред страстите да се възбудят? Млади бегачи и ездачи ще бягат из хиподрома, за да се надбягват — защо са нужни възбудени страсти? Тук, в Ромея, всичко водеше към страстите. Всичко, което ставаше, трябваше да бъде подсладено от страсти и вино и само тъй то ставаше привлекателно и блестящо. Ето защо във всеки дом се извършваше нещо не в ред. Мъже и жени диреха как да обновят влеченията си и диреха, без да се плашат от нещо.

Само къщата на Елефтериса през целия ден стоеше няма и пуста. Сякаш тук не живееха хора. Но в определен час в нощта северната стая се осветляваше от тиха, бледозеленикава светлина. Какво ставаше в тази стая, че трябваше да бъде осветена през цялата нощ?

Казват, че една тайна повеля от най-голямото място даваше най-завидното право на Елефтериса. По тайни пътища нему се даваше възможност да узнае какви са жените, които пристигат тук за шатрите и какви прелести носят със себе си.

Загадъчният Елефтерис побираше около себе си интригите на целия град. Ето защо всеки можеше да пусне каквато иска новина за него, без да се сметне за невярна.

Този опитен ромеец всъщност истински умееше да си майстори загадъчната слава. Той беше най-сладострастният човек в целия Константинополис и за да насити плътта си, беше избрал различни пътища, като правеше всичко възможно да се не узнае това. Казват, че тайните входове в едно от именията му в определен час през нощта били в пълно оживление.

Видно беше, че той умее да облича живота си с тънка майсторска прикритост. Той беше най-влиятелният човек в цяла Ромея, неговата дума беше най-тежката пред василевса и да запази величието си, беше принуден да се прикрива. Всъщност както палатът на василевса, тъй и сановниците му, тъй и всички граждани на Константинополис знаеха най-подробно неговите оргии.

Когато се случваше Йоан да дойде в града, той изхбяваше най-малко два часа около къщата на потайния Елефтерис. Той заживя с желание да види малката му дъщеря и все мислеше, че тя ще му се покаже, когато излиза на улицата със слугите си. Йоан, който обичаше да мечтае, намираще в лицето на малката Елени нещо прилично на ангел, който живее тук на земята, за да му се радват и млади, и стари, и малки, и големи.

Преди да чуе за Елени, Йоан обикаляше около хиподрома и със свито от нетърпение сърце чакаше уречения час на тържествата, но сега най-голямата му мечта беше да види Елени.

Той се движеше край високите зидове, гледаше през кипарисите към високите порти на къщата и чакаше добрия час, когато бог ще му изпрати малката Елени.

Един ден Йоан дочака тоя час. Портите се отвориха и на улицата се показа една негърка, облечена в червена туника, и... до нея — за голямо чудо — онова момиче, което беше дошло при него през миналите дни. Той се дръпна крачка назад и загледа с необикновена почуда своята познайница. Гледай ти, коя била тя!

Тя спря поглед върху него, погледа го няколко мига и се усмихна.

— Козарче, какво ти правят козите?

— Добре са — отвърна все още неокопитен Йоан. Негърката, на която, види се, беше поръчано строго да пази момичето, хвана го за ръката и на развален ромейски език му извика:

— Хайде, Елени, не се спирай тъй!

Тя искаше да си поприказва с Йоан, но негърката я почти повлече край стената. Успя само да се обърне и да извика:

— Утре да ми донесеш мляко от оная коза — с червените маниста.

Негърката се обърна към козарчето:

— За каква коза ти казва Елени?

Елени каза:

— Ще пия мляко само от неговата коза.

— Отгдето знаеш неговата коза?

— Аз ходих на село, та като минавах край кошарите, поприказвах си с туй козарче. То ми даде мляко от една коза... Ах, колко сладко мляко!

— Донеси, момче — възрадвано рече негърката. — Нашата малка господарка не обича да яде и много слабее. Татко ѝ се е зачудил как да я накара да обича храната. Какво не правим — не ще и не ще! Ако наистина пие млякото от твоите кози, носи ѝ! Всяка сутрин донасяй!

Елени просия. Хитростта успя да ѝ спечели едно приятелче, макар само за няколко минути през деня.

Голяма беше радостта на Йоана. Той се радваше на всяко приятелство и особено на Елени, която беше тъй бяла и чиста, че приличаше на малко облаче. И когато потегли да си отива, той запя с всичкия си глас.

Хората, които го срещаха из пътя, се спираха, гледаха го с почуда и си отминаваха, като не преставаха да се обръщат и го поглеждат по няколко пъти.

И не прекъсна песента си Йоан и в кошарата. Там бяха Альо, тънкият Ахилес, косматият Йоргиос, Тодори и Солони. Колкото да бяха бърбиви, особено Альо и Ахилес, при песента занемяха. Йоан пееше, без да се пита слушат ли го, или не. Той нареждаше някакви думи, които се ронеха като от скъсани огърлици и се носеха тъй живо, сякаш се втурваха да обходят цялата ромейска земя.

Альо вече не се чудеше на Йоана, само се унасяше в песента му до заспиване. Само Тодори все още гледаше козарчето в устата. Той мислеше, че Йоан има някаква чудновата свирка в устата си и я надува. И сега, когато той пееше, обхванат от радостта, която му даде Елени, Тодори се наведе и започна упорито да наднича в устата на малкия певец.

Изведнаж той плесна с дебелиите си лапи:

— Видях я, видях я!

Йоан млъкна и го загледа с почуда.

— Какво видя?

— Свирката! Ей я там под езика ти, дяволе!

— Каква свирка? Няма свирка! — И Йоан зяпна, избърна езика си нагоре, развъртя го и каза: — Ти луд ли си, Тодори?

Тодори не отговори и се дръпна настрана. Той вече напълно се увери, че козарчето не свири, а пее със своя глас.

Песните на Йоана станаха известни на хората от именията на Елефтериса. За него се говореше с някаква почуда, като че ставаше

дума за замагьосан човек. Защото трябва нещо да стане с човека, за да пее тъй хубаво. На Йоана не му стана нито по-зле, нито по-добре от тая прочутоост. Той си пееше по цели часове и не се питаше харесват ли песните му. Но никой не се помъчи да отгатне защо доскоро рядко дигаше глас да пее, а от няколко дни насам не млъкваше. И сам Йоан не се питаше. Той само изпитваше голяма нужда да пее и когато пее, да мисли за едно момиче. В своите песни той повтаряше целия си разговор с Елени, по стотина пъти повтаряше думите ѝ и се радваше, когато виждаше как всяка дума се превръща на блестящо бисерно зрънце — светло, прозрачно и нежно като думите, изказани от някой ангел.

Най-приятни за Йоана бяха сутрините. Той напълваше голямата делва с мляко от пъстрата коза и отиваше у Елефтериса. Тук го посрещаше малката слугинка Смарајди, взимаше му делвата и като му казваше да чака, изчезваше между дърветата из двора. След малко дохождаше Елени. Тя заставаше пред него и го питаше видял ли е вчера ангели.

— Видях. Бяха три. Отиваха към планините.

— Когато хвъркат, развяват ли крилата си?

— Не! Те стоят само разперени. Така ангелите плуват между облаците.

Йоан се сети за нещо и се засмя:

— Един ден аз повиках при мен един ангел.

— Той дойде ли?

— Не дойде, а само слезе ниско, ниско над мен. Ангелите не обичат да стъпват на твърда земя.

— Каза ли ти нещо, като слезе?

— Каза... Каза, че около могилата, при блатото, растат хубави гъби.

— Ти ходи ли да видиш?

— Не съм ходил. Ще отида да видя днес.

— Искаш ли да дойда и аз?

— Искам, ала няма да те пуснат.

— Аз ще кажа на черната. Тя ме пуца понякога. Ти ме чакай при кошарата. Аз ще дойда.

— Добре, ще чакам!

Наистина, когато слънцето премина отвъд кубетата на църквата, Елени незабелязано се промъкна през градината, излезе на улицата и полетя към кошарите. Туниката се развяваше зад нея и светлите къдри играеха по раменете ѝ като живи жълти змийчета.

Елени не можеше да разбере защо иска да вижда козарчето. Тя го видя два-три пъти и когато се случи да не се мерне един ден около ѝ, тя ставаше нетърпелива, зла, ругаеше негърката, като хвърляше върху главата ѝ всичко, каквото ѝ попаднеше.

Какво козарче ще да е бил Йоан, за да я накара да мисли за него по цели дни? След като го видя първия път да се разговаря с ангелите, Елени би повярвала, ако ѝ кажеха, че той е близък техен приятел и че те му помагат всякога, когато се намира в нужда. Един ден тя наистина се увери, че е близък на ангелите. Когато отидоха в горичката да дирят едри къпини, Йоан запя. Той дигна глава нагоре и отпусна глас. Каква беше тази песен! Отгде е взел този чуден глас? Две катерички се спуснаха по един клон и загледаха Йоана, едно зайче надничаше между храсталака, а Елени го гледаше тъй смирено, сякаш Йоан бе излязъл от някоя икона и правеше чудеса.

И всеки ден, когато се срещаха, Йоан изпяваше по нещо. В тия си песни той говореше за светците — божите слуги, и за техните добри сърца.

— Ти светец виждала ли си? — я попита той един ден.

— Виждала съм — хромия Перикли.

— Ха — се засмя Йоан, — че той не е светец.

— Татко казваше, че се преструвал на светец.

Така в хубава дружба Йоан и Елени преминаха цялото лято. Никой не можеше да си помисли, че от невиделица ще дойде тъмен облак и ще затъмни тяхното хубаво небе. А тъмният облак дойде и донесе страшна буря. Елени съвсем неочаквано престана да се явява при Йоана. Той както всякога носеше делвата с млякото. Смарайди я взимаше, но Елени не се явяваше при него. Дълго Смарайди не казваше на Йоана какво става с Елени, ала една сутрин, като видя колко много козарчето иска да я види, тя му каза:

— Стига си питал. Когато става нещо в нашия дом, не се казва отвън.

— Кажи, кажи, Смарайди! Ще ти доноса цяла шепа зелени маниста.

Тогава Смарайди наведе лице към Йоана и прошепна:

— Много е болна Елени.

И след тия думи тя се обърна, влезе в двора и затвори вратата след себе си.

Но няколко деня след това се случи нещо още по-страшно.

Слугите на Елефтериса много пъти кръстосаха именията му да търсят козарчето. Когато най-после го намериха, заведоха го в големия двор на Елефтериса.

Той не беше виждал толкова голям дом. Мраморни стълби, бели, чисти стаи, пак стълби, пак стаи. Чет нямаха стаите тук. Някои бяха украсени с дебели килими, сребърни и златни свещници, полиелеи, дъбови столове с широки облегалки, дълги миндери, покрити с тигрови кожи... Тук всичко светеше от чистота и богатство.

Но где го водеха слугите на Елефтериса? Те го въвеждаха от стая в стая, изкачваха се по мраморни стълби, пресичаха дълги тремове и най-после застанаха пред една врата.

Единият бавно я отвори и вкара вътре козарчето.

Йоан трепна. Върху мекото легло под светла копринена завивка лежеше Елени. Само за няколко дни тя се беше превърнала на суха вейка. Лицето ѝ се беше издължило и тъй побледняло, като че беше изчезнала оттам и последната капчица кръв, а очите ѝ хлътнали тъй дълбоко, като да е боледувала цяла година.

О, много, много е болна Елени! Сърцето на Йоана се сви от болка. Как да ѝ се помогне? Около Елени се навъртаха две угрижени жени, а над главата ѝ стоеше прав едър плешив мъж със строго лице и тъмни студени очи.

— Ти ли си козарчето? — попита той.

— Аз съм.

— Както виждаш, моята Елени е много болна. Тя бълнува ден и нощ и много често споменува за тебе и за твоите песни. Искам да я накараш да дойде на себе си, затуй те повиках да попееш пред нея. Сама тя каза преди три дни, че твоите песни разтваряли небето. Ако е истина — добре. Ти виждаш, че Елени умира. Изпей нещо! Може би пък наистина небето да се отваря от твоите песни. Тогаз добре ще бъде да изпратим Елени там, когато то е отворено... Ако иска бог, той ще се погрижи за нея.

Йоан гледаше Елефтериса право в очите. Бледен, треперящ, той не можеше да разбере какво иска да каже големият човек. Умирала Елени! Наистина ли? Как тъй изведнаж тя ще затвори очи и ще влезе в земята?

Йоан не можеше да узнае колко тъжи домът за Елени. Елефтерис имаше такова лице, че не се разбираше сърдит ли е, или скръбен.

Разтъженият Йоан се обърна, огледа стаята, като да диреше помощ и спря поглед върху бледното лице на болната. Все тъй с полуотворени очи тя гледаше нейде в стената и потъмнелите ѝ сухи устни потреперваха от време на време. Дишаше дълбоко.

Името ѝ се носеше из стаята. То беше издълбано във всеки предмет и сега с вик се повтаряше от някакви невидими хора, които може би стояха над нея и чакаха нещо.

— Какво думаш? — попита Елефтерис Йоана.

— Нищо — отвърна той едва чуто.

— Ти каза „не бива“. Да пееш ли не бива?

Йоан казал тия думи, без да се усети. Легналата на душата му мъка беше разбъркала всичките му мисли, та сам не знаеше да е казал нещо. Но сега Елефтерис го разбуди. Наистина, той бил поканен да попее. Да, той ще запее... Тогаз ще се яви бог в облаците... Той сам ще каже какво да се прави.

И вместо да запее, той сгъна треперящите си ръце на гърди и зашепна. Той шепнеше една молитва, която се редеше в душата му дума по дума, молитва, немислена и неказана никога досега. В нея Йоан молеше бога, света Богородица и всичките светии и ангели да помогнат на болната. Ако искат да я вземат, тогаз нека я отведат в божия дом да му служи. И понякога, когато Йоан я повика с някоя песен, тя да се показва между облаците и да се разговаря с него.

Така Йоан облекчи душата си от скръб. Той искаше Елени да стане най-близко чедо на бога.

И сега, когато си поотдъхна, той спря влажни очи на Елефтериса и каза:

— Бива... Ще пея!

След тия думи той пое дъх и в стаята се разля чуден глас. Не човек пееше, а някаква струна, издърпана от нечие божествено сърце, разливаше звука си... През това време една муха бе кацнала на

веждата ѝ, след това слезе по-надолу и пропълзя в окото ѝ. Но тя не мигна. Тя вече наполовина беше мъртва.

Лицето на суровия Елефтерис се измени. Строгостта изчезна, а на мястото ѝ остана плаха почуда. Отгдето е дошло това момче? Кой му е дал този глас? Но той не можеше много да размишлява, защото друго чудо се разля пред погледа му. Елени затаи дъх, широко отвори очи и огледа стаята. Радост проигра в очите ѝ. Какво става с нея? Ще оздравее ли? Но Елефтерис не успя да си отговори, защото тя обърна поглед към Йоана, усмихна му се със своята нежна детска усмивка и издъхна.

Жените зашариха из стаята, смутени и разплакани, а челото на твърдия Елефтерис се набърчи. Той се вгледа в лицето на дъщеря си и очите му овлажняха. Той беше твърд и студен човек, но за пръв път губеше свое чедо.

— Слушай, момче. Помислих за тебе. Искам след десет дни да те видя. Ще кажеш на слугите ми, че съм те викал и ще дойдеш. Сега иди си със здраве.

Йоан си отиде. Той не скърбеше. Той знаеше, че тя ще му се показва от облаците както всичките ангели. Тогава ще ѝ пее песните, които тя вече знае, и така ще води дълги разговори с нея. Да, тя не е умряла! Само живее високо, високо нейде и не може да слезе при него... При него на твърдата земя.

Един ден в хиподрома влезе императорският пратеник песасария и заповяда да спуснат велума над императорската трибуна. Тая новина се разнесе навсякъде. Тя показваше, че тържествата са вече дошли. И когато песасарият излезе из хиподрома, той с голямо учудване видя, че грамадна тълпа се беше натрупала пред входа. Тя поздравяваше пратеника с радостни викове, хвърляше му цветя и тъй го изпращаше към палатите на василевса. В същото това време тълпа беше изпълнила хиподрома и заела вече хубавите места. Тя смяташе там да прекара нощта, за да може за утрешния ден добре да се нареди.

От друга страна, царски прислужници се бяха заловили за работа. Те изравняваха земята, като я посипваха с ароматни стърготини от кедър, почистваха трибуните, преглеждаха конете, колесниците и всичките конски предмети като седла, хамути, стремена и др.

Като гръм се разнесе, че велумът над императорската трибуна е спуснат. Разбира се, че това спущане не беше неочаквано. Така също не бяха неочаквани и денонощните веселби.

Много песни се съчиниха за бегачите, но песента на Белаша остана недостигната от многото писачи на епиграми. Тя с нова сила се понесе из публичните места за голям ужас на разните деми.

Пазваний — осмиваният в Белашовата песен — се преструваше, че не се задява, но сам неуморно тичаше да дири епиграмици, за да удари Белаша. И все пак Белаш оставаше непобедим. Тълпата си пееше как из корема на Пазвания ще бликне море от талаш и ще залее земята.

Пиянство, възбуда, песни, в които сарказмът и злодумието се смесваха, за да закипи в душите на младо и старо несдържано и безсрамно лакомство към оргии и плът.

В града се движеха пъстрополи египтяни, тъмни африканци, етиопци, франки, азиатци... И от много още непознати раси. Всеки желаеше да вкуси както от гледката на празненството, тъй и от кипналия живот, който носеше радости, удоволствия, ненаситна жажда за вино, спирт и жени.

Най-последно ето го желанието ден. Стъпалата на хиподрома се изпълниха с народ. Облечени в разноцветни туники, от всички страни хора седяха и чакаха.

Почетните места се заемаха от посланиците на чуждите народи. Облечени също така празнично — всеки в своето народно облекло, —

те светеха от злато, скъпоценни камъни и коприна. Тук на видни места стояха франки, въоръжени с копия и облечени в светли доспехи, варвари с обръснати глави по татарски обичай, унгарци в пъстри мантии, по които се виждаха пришити златни звънчета, а между тях в надути стойки се виждаха мургавите, груби и жестоки лица на пирати, нагиздени със злато и сребро, ограбено без милост из архипелага. Виждаха се хора от Родопите, от Хемуса и от места, гдето ромеец мъчно можеше да надзърта. Тук показваха своите расови богатства и красоти хазари, хървати, арменци и много още знайни и незнайни раси, които по други места едва ли биха били пущани, без да се съмняват в тяхната чистота и невинност.

Членовете на демите заемаха най-близките до арената места. Те се отличаваха по облекло, накити и емблеми от всички други. Бяха облечени в бели туники с червени шевици и опасани с пояси в цвета на партията: сините в сини пояси, зелените в зелени, белите в бели, и червените в червени.

Около стената млади артисти старателно надуваха сигнални инструменти. Това значеше, че часът на тържеството е дошел. Около ложата на императора и на императрицата се движеха много сановници, градски първенци и хора от различните деми. Тук препускаха конници, оттатък викаха нещо, развяваха се бичове, за да се отстраняват любопитни, а между това — малки групи веселяци пееха песни за тоя и оня конник.

Най-последно, когато търпението на публиката се изчерпа, в ложата се яви императорът със златен скиптер и корона, обсипана с разноцветни скъпоценни камъни. С вдигната нагоре ръка той започна да благославя тълпата. Песни, ръкопляскания, викове, възторзи, всичко това обсипваше василевса, за да извика на строгото му лице благосклонна усмивка.

Долу, под императорската трибуна, неочаквано се отвориха четири врати и оттам се спуснаха четири колесници. Ездачите, облечени в дрехи от цветовете на разните деми, стремително въртяха своите гъвкави бичове. Те се спуснаха в арената, готови на всичко, за да излязат първи. Макар арената да беше посипана със стърготини, все пак прахът не закъсня да се понесе над главите на любопитния народ. Но кой забелязва това? Викове и крясъци се понесоха от всички страни.

Вълни от народ се люлееха пред широките входове на хиподрома. Въоръжени войници едва успяваха да отблъснат жадната за гледки тълпа. Хиподромът най-после се препълни. Останалите любопитни трябваше да чакат отвън и да се задоволят от разказванията на ония, които са били вътре.

Йоан можа да влезе с голяма мъка. Стотина хитрости измисли, за да заблуди пазачите, и най-после се промъкна вътре и застана до големия обелиск, който се издигаше пред стената.

Народът едногласно зарева, когато колесниците се спуснаха. Лицата се изкривиха и очите изпъкнаха от лудо напрежение. Хиляди амбиции чакаха тържеството си. Трябваше да спечели един от четирите цвята. За всички имаше приготвени тълпи, които имаха сили да дигнат целия град на главите си от победоносни викове.

Колесниците летяха, но Йоан гледаше спокойно. Всичко, което ставаше пред очите му, като че нямаше голяма цена. Щели да спечелят червените деми — че какво като спечелят? Какво като спечелят сините или зелените? Йоан знаеше, че хората очакваха тържеството на оная багра, която им е мила... Може би те имаха право — но коя багра може да бъде мила за Йоана? Никоя. Той само се радваше на това, че ще види толкова много неща и ще разказва в кошарата на Альо и Ахилеса.

Така пред очите на Йоана преминаха и четирите надбягвания с колесници. Озверена и бясна, тълпата ревеше, мнозина развяваха своите колани, ръкомахаха — готови да умрат за своята любима багра.

По-голямо любопитство Йоан показва към бегачите пеш. Десетина момци, също тъй облечени в червени, бели, сини и зелени туники се втурнаха да бягат по изравнения път. Йоан виждаше, че тук му е мястото. Той умееше тъй да бяга, че само с няколко крачки би оставил назад противниците си.

Бегачите слагаха в устата си юзди и даваха на други да ги държат и да въртят над тях бичове. Това много развеселяваше публиката, която одобрително крещеше срещу бегачите.

Но най-важните надбягвания трябваше да станат след обяд. Публиката се приготви да обядва. Народът нареди храните си и лакомо задъвка. Тука се ядеше боб, сушено месо, любеници, солена риба, лимони, портокали, пъпеша.

На днешните тържества императорът показва голямо благоволение към народа. По негова повеля под стената се нареди един

грамаден куп зеленчуци, плодове, сушено месо... Това благоволение беше посрещнато с оглушителни радостни викове. Народът само в няколко минути разграби храните.

Разбира се и Йоан не остана назад от другите. Той се нахрани до насита със своя любим боб и сушено месо и наново зачака да започнат прекъснатите надбягвания.

До вечерта станаха много работи. Йоан видя как след всяко надбягване на няколко пъти се сбиваха цели тълпи от народ. Викове, блъсканици, луди налитания — всичко това показваше, че надбягванията вършат нещо страшно в душите на полуделия народ.

Привечер се разбра, че са спечелили сините. Когато на трибуната се яви василевсът със син колан през кръста, публиката напълно разбра, че всички други очаквания са изгубени.

Тогавя стана нещо, което докара Йоана в необикновена почуда. Опиянени до лудост партизани на сините станаха неочаквано нагли и жестоки. Те започнаха да пуцат стрели от груби думи върху другите багри, замеряха ги с изгнили портокали и домати, занареждаха мръсни песни срещу тях и тъй направиха да се понесе из хиподрома ръмжене, което не обещавахе нищо добро.

И наистина, лошото не закъсна. Когато народът излизаше от хиподрома, стана едно малко сбиване между сини и бели. Любопитна публика ги заобиколи, но впуснаха се други сини и бели и боят се разшири. Докато мислеха, че само с толкова ще се свърши, дойдоха други побойници, върху тях се пуснаха други, върху другите трети и най-после целият площад около хиподрома закипя от бой.

Нощта настъпи и боят не се свършваше. Площадът почерня от трупове. Из въздуха се понесоха викове на тежко ранени. Замириса на кръв.

Най-после по повеля на императора площадът бе заобиколен от въоръжени стражи, които се втурнаха и заблъскаха с бичове всеки, който им попаднеше. Друга група войници заобиколиха любопитната публика, завъртяха бичовете си над тях и на групи, на групи ги поведоха към затвора.

Босфорът гъмжеше от народ. Жени, мъже, старци и деца с напрежение гледаха към летния дворец на василевса. Глъч, спорове, високи възбудени разговори, всичко това се сливаше в някакъв многотонен вик, който придаваше особено напрежение на очакването. Знаеше се, че василевсът ще излезе с голяма церемония от двореца и пешком ще отиде в „Св. София“. Затова пътят от двореца до църквата беше покрит със скъпи персийски килими, от двете страни стояха стражи, въоръжени до зъби, а зад тях хиляден любопитен народ гледаше с пламнали очи.

Чакането започна от сутринта. Едва към обяд дверите на двореца се отвориха. Като подгонени от диви зверове отвътре изхвъркнаха въоръжени стражи, бързо се наредиха, като изправиха блестящи копия пред себе си. След тях излязоха малки момчета, облечени в хитони, с хоругви в ръце, подир тях бавно пристъпваше група от свещеници, облечени в златни одежди, а след тях съвсем бавно пристъпваше василевсът, облечен отдолу с бяла хламида, а отгоре с наметало подобно на епатрахил, покриващо раменете и ръцете му и обсипано цяло със злато и скъпоценни камъни. На главата му тежеше тежка корона с кръст по средата, също обсипана със скъпоценности. Тя приличаше на митрата на патриарха. От двете страни на короната се спущаха по бузите препендулии — висулки, цели обсипани с диаманти. Тия висулки се съединяваха под брадата и така лицето му изглеждаше скрито в строга забрадка. Така отрупан от тежки одежди, забраден и стегнат, василевсът и да искаше не можеше да върви по-бързо. Изглеждаше, че тая церемония ще да е едно голямо изпитание за императора, но нямаше какво да се прави — трябваше всички подсказани от Исуса Христа традиции да се спазват. Василевсът трябваше да отиде в „Св. София“, да възблагодари на своя покровител Исуса за успехите на синята дема, към която се числеше и сам той. Тоя обряд беше по-скоро едно благоволение на императора — да мине всред народа и тъй да го дари със своите макар и уморени и отегчени погледи.

Император Мануел беше жив, пъргав човек, очите му имаха навика да шарят по всички посоки, но под необикновените тежести на одеждите всичките императори си приличаха по бавните стъпки, уморените очи и падналите надолу рамене.

Когато Мануел навлезе между двата реда народ, понесе се възторжен вик, който се почваше от дверите на двореца и се свършваше до дверите на „Св. София“. Разбира се, на тия възхвали императорът трябваше приветливо, весело да се кланя и да благославя с ръка, но към средата на пътя, колкото и да беше пъргав, изгуби всякаква охота да се усмихва и благославя. Бледен, с потно чело, грохнал и отегчен, той само помръдваше глава и твърде рядко дигаше ръка уж да благославя, а бързо пак я пущаше върху бедрото си.

Зад него вървяха евнуси в хитони, които държаха шлейфа на дрехата му, а след тях важно, с достойнство пристъпваха патрициите, магистрите, страторите и графовете. Всичките те бяха облечени в сърмени дрехи, украсени със скъпоценни камъни. Всред първата редица се виждаше едрата фигура на Елефтериса. Както всякога, така и сега не можеше да се разбере какви чувства обладават душата му, макар и да се знаеше, че наскоро изпрати до вечното жилище своето най-обично чедо. Също така важни и мълчаливи бяха и сановниците. Те си разменяха по някоя дума и съсредоточено гледаха пред себе си. Народът акламираше и тях. Той знаеше, че много царски милости идеха поради тяхната намеса, а и много сурови заповеди идеха пак по тяхно искане. Особено Мануел обичаше да се огражда от умни хора и затова между сановниците имаше много учени, писатели и хора на изкуствата. Разбира се, пак първо място заемаше Елефтерис. Императорът казваше, че Елефтерис достойно заема мястото на големия покоен професор Пселоса, който имаше някога най-голямо влияние в цялата империя. За всичко, което ставаше в империята, народът знаеше, че е измислено и наредено от тоя наистина умн ромеец Елефтерис.

Но неспокойният Мануел не издържа сериозността на церемонията. Той се обърна и с един кратък знак повика до себе си Елефтериса. И в това време, когато народът поздравяваше с викове императора, между тях се водеше тих интимен разговор.

— Довечера? — запита василевсът.

— Твое величество — отвърна Елефтерис, — аз дадох заповед кетоните и кубикулите да се украсят с цветя. Там по твоя воля Епир ще настани най-хубавото си чедо. Бяло е като хедонски мрамор, бузите му са розови като последния отблясък на пурпура и устните му, огнено червени като малини, откъснати от буйните гори на Хермеса.

— За свирачи и певци погрижи ли се?

— Да, твое величество. Жал ми е само за едно нещо.

— Какво?

— В деня, когато умираше моята дъщеря, дойде едно просто козарче. Дъщеря ми се познаваше с него. Тя ми бе казала, че от песните му се отваряло небето. Разбира се, как може да се вярва такова нещо, но когато наближи да умре, тя поиска да го повикам, за да ѝ попее за последен път. Тогаз то запя и аз наистина разбрах, че това дете носи нещо божествено със себе си. То има глас на ангел. Искях да ми се обади, та да ти го изпратя да го чуеш, ала след смъртта на Елени, то изчезна. Търсих го навсякъде, пратих хора да го дирят из близките села и градове — не се намери. Много бих се радвал, ако това козарче можеше да ти достави удоволствието тази вечер да ти попее... но... за съжаление — няма го.

— Ако е такова чудо — рече Мануел, — намери го. Не е важно днес или утре ще го намериш. Намери го и ми го представи. Пък колкото за чедото на Епир, ще видим. Надявам се да се срещнем довечера в кубикулите. Искам повече светлина. Да изглежда тъй, като че стените горят.

— Слушам, господарю!

Императорът даде знак на Елефтериса, който почтително се поклони, спря се да дочака другите сановници и се съедини с тях. Всякога, когато василевсът разговаряше с Елефтериса, в очите на патрициите заиграваше несдържана злоба. Сега, когато Елефтерис се съедини с тях, усмивките им бяха бодливи и измъчени от скрита завист.

Елефтерис и василевсът можеха да си говорят още един час, но и дума не щяха да разменят за нещо друго. Затова пък патрициите с неугасима злоба си шепнеха за другото. Те бяха недоволни от това, че волята на народа беше погазена, че човешкият живот нямаше никаква цена. Край Босфора или из тъмните улици всеки ден се намираха мъртъвци, които сутрин се обираха и се хвърляха в морето, без да се подирят убийците. Животът на никого не беше сигурен, защото демата, която печелеше на хиподрома, се чувствуваше длъжна малко по малко да унищожи противниците си. Така също между сановниците ставаше дума и за препълнените затвори. След сбиването пред хиподрома повече от хиляда души изпълваха затворите. Те бяха блъснати там и

никой не се грижеше за тях. Но сановниците се сецаха за убийствата и за затворите, защото нямаха благоволенieto на василевса. Ако случайно срещнеха погледа му, те се отказваха от всичките си лоши чувства и бяха готови да грохнат пред нозете му.

Трябва човек да има очи на къртица, за да се усети где се намира. Не се разбира слепота ли е дошла, или тъмнината наоколо е толкова гъста, че погледът не може да я пробие. Отгде иде тоя мрак? Не иде ли от ада? Да, оттам иде, защото заедно с него долитат страшните викове на грешниците.

Викове, мокрота, кал и мрак...

— Ох... Ох... майчице моя... Ела да видиш где се намира грешният ти син.

— Кучета! — реве друг. — Ще ви изтровя до едно. Нека само кракът ми на свобода стъпи...

— Где ми са очите!... Дайте ми очите!

— Махни се! Ти си труп, не си човек...

— Слушай, братко... Затворът ли е тука?

— Затворът, приятелю... едно училище, дето човек се учи да псува...

— Ах, ах... пуснете ме!... Пуснете ме, защото ще пребия някого!

Всред този оглушителен вой Йоан долавяше нещо разбрано, но виковете бяха тъй силни, че объркваха всичко. По десет, по двайсет или по сто души говореха изведнаж и на Йоана беше трудно да ги отдели. Все пак той знаеше, че се намира в затвора и че тук е страшно да се живее. Наоколо се носеше грозна, нетърпима миризма — сякаш мъртви трупове се разлагаха.

Седнал сред калта, Йоан се обръщаше на всички страни, отдето идеха гласове. Всички искат помощ. Какво може да направи Йоан? Нали и той иска да му се помогне?

Сред големия глъч той долови няколко звука току до себе си. Обърна се, простря ръка нататък и набара мокър зид. Той се заслуша и разбра, че тия звуци не са от някакъв инструмент, а капки, които падаха отгоре в малки локвички. Той се заслуша в песента на капките, но виковете наоколо я заглушаваха.

Може би само Йоан не се плашеше. Той само се усещаше уморен. Тялото му тежеше, главата падаше на гърдите. И вместо да мисли за участва си, той се сви на мястото си, подгъна лакът и се унесе в сън. Изведнаж всичкият шум престана. И не можеше да се разбере една минута ли спа Йоан, или цели часове, но нещо ново се изправи пред него. Щом отвори очи, той видя, че слаба светлина пада от горната част на стената. Наоколо като слепци пристъпваха хора, някои

псуваха, други ревяха, трети нареждаха като жени, окайваха се, охкаха, газеха в лепкавата кал... Йоан ги виждаше в полутъмната и все се питаше в затвора ли се намира наистина, или в ада?...

Но... Това не е адът. Той си спомни много добре, че след боя, който стана пред хиподрома, дойдоха стражи и подбраха останалите и ги откараха в затвора. Така и Йоан стана затворник. Но кога беше то? Днес ли? Вчера ли? — Още с влизането тук Йоан заспа, след това се пробуди, но пак заспа. Тук миризмите упойваха, унасяха — и той им се покори...

Йоан не можеше да размишлява, защото бърканицата и виковете се връзваха в слуха и вниманието му и го измъчваха.

А между това зад него непрекъснато се чуваше кратка песенчица — кап-кап, кап-кап, кап-кап... Колкото и гръмки да бяха виковете, капките се нареждаха в песен, от която Йоан не можеше да се откъсне.

Види се, прекараното досега време тук трябва да е било нощ, защото от прозорчето над стената се втурна още по-гъста светлина.

Йоан стана и тръгна сред хаоса. Той се спъваше от налягали хора, блъскаше се от други, които не можеше да види, но вървеше напред.

Дохождането на светлина показва на затворниците колко е грозно нещастieto им. Те се видяха кални, нечисти, мръсни, чорлави и се озвериха. От минута на минута ставаха все по-зли и по-страшни. Понесоха се ругатни от разни страни, закани към сановници, патриции, псувни към василевса и целия му род...

Йоан се върна на мястото си и тоя път с благодарност посрещна песничката на капчука. Само в нея нямаше псувни и ругатни, само тя беше мирна и спокойна. Той я посрещна с радост и се вслуша с любов в нея, с такава любов, като че слушаше майчиния си глас.

— Кап-кап, кап-кап... — нареждаше капчукът.

— Кап, кааааап... кап, кааааап — тихо зашепна Йоан. В душата му закипя желание да прогони нещастieto си и струваше му се, че това ще стане с песен. Той ще запее и от всички страни ще просветне, ще се отворят вратите и всички ще излязат... Отвън чака хубаво слънце, весели полета, покрити с ниви и пасбища... Стада пълзят по тях... хлопатарите се отекуват... Пред него се откри божият свят тъй чист, тъй мирен, тъй хубав... И без да се усети, той навиря глава и из

гърдите му се откърти тих глас, тъй тънък и лек, сякаш тънки паяжини се носеха из въздуха...

— Ка-а-а-а-а-ап, капкаааап... — и сякаш това бяха думи, които му подшепваше нечий глас.

Каква беше тази песен, че накара всички затворници да млъкнат? Отгде идеше тя? Човек ли пееше, или някой божий пратеник бе дошел да внесе светлина и покой в измъчените души?

— Ка-а-а-а-а-ап, капкааааап...

— Кой си ти?! — питаше един, застанал току под светлинката на прозорчето. — Ако си човек — божи човек си. Помоли се и за нас!

— Ще се помоля — отвърна кротко малкият певец.

И дълго пъй Йоан. Тия капчици му отвориша широк път до бога и той свободно отправяше песента си към небесата. Не можеше да се разбере колко време пъй Йоан. Изведнаж той замълча и зачака. Да искаш от небето нещо добро — не може да не го получиш.

Неочаквано за затворниците тежките железни врати се отвориша и вътре нахълтаха стражи с факли от борини. Йоан се загледа и се изуми, като забеляза между влезлите едрото тяло на Елефтериса.

— Козарче! Хей! Козарче — завика той.

Йоан стана и изтича към Елефтериса.

— А бре, човече! Убих се да те търся! Какво правиш тук?

— Не знам... Доведоха ме с другите.

— Нали ти казах да ме намериш?

— Каза, ала аз забравих...

— Хайде, върви с тези хора. Ще те облекат в чисти дрехи и ще те заведат при господаря... василевса.

— Защо?... — плахо изви глас Йоан.

— За добро! Ти помниш, че ми направи добро. Сега ми се пада да ти се изплатя. Аз говорих на господаря за тебе. Той каза, че иска да те чуе и после ще те изучи на наука.

Йоан се замисли.

— На какво ще ме изучи?

— На наука!

— Не — решително каза Йоан, — не ща наука.

— Хубаво е, момче!

— Като ме изучи, няма ли да паса стадото?

— Няма... Остави тази глупава работа. Нали си плебей — иска ти се и такъв да си останеш. Тръгвай.

— Добре — рече Йоан, след като си помисли. — Но може ли да пуснеш и тези хора отгук?

— Да ги освободя?

— Да, да ги освободиш!

— Защо?

— Защото се молих на бога за тях.

— Е, добре, добре! — извика Елефтерис, като се обърна към стражите. — Отворете вратите. Нека всички се освободят и да си идат по домовете.

В затвора се понесе страшен вик. Радостта пукаше стените. Мръсните фигури на затворените хора се разшаваха, разскачаха се, заблъскаха се...

— Разбрахте ли — извика един силен глас, — че бог има пръст в тази работа?

Вратите се отвориха и всички се втурнаха навън... Посрещна ги топло благодатно слънце.

Полуделите от радост хора видяха Йоана, когато излизаше и го грабнаха.

— Ще го носим до палатите на василевса — завикаха те.

И грабнати от неземна радост, те запяха и го понесоха над главите си. Радостните викове цепеха въздуха. Оваляните в кал и смрад хора носеха своя спасител към чистите палати на императора, без да се уплашат от вида си. Но когато излязоха на широката улица, стражите ги пръснаха и грабнаха Йоана. Те имаха заповед да изкъпят и облекат добре малкия певец, за да го представят чист на василевса.

Седнал на столчето до решетчатото прозорче, Йоан гледаше в голямата градина на царския палат. Очите му шареха по кичестите кедри и стройни кипариси, но в тях вече не трептеше доскорошната безгрижна радост на козарчето. Вече трети ден откак го вкараха в палатите на василевса, а животът му от минута на минута ставаше все по-тежък. Какво да се прави? Три дни минаха, а на Йоана се струваше, че са минали три дълги години. Той трябваше непрекъснато да стои в килията и да чака да го повикат при господаря. А господарят може би беше забравил за него. Какво да се прави? Не е ли добре Йоан тихо да се промъкне през градината, да прехвърли оградата и да си иде там, отдето е дошел? Ето цял месец как се скита из тоя град и нито веднаж не пожела да си отиде в Драч. При мисълта за своя роден град Йоан трепна. Едва сега видя, че е направил нещо много лошо. От жажда да види големия град той напусна майка си и цял месец живее, без да помисли за нея. И когато е скитал из града, тя може би е плачела... и от плач, може би, очите ѝ са изтекли — точно като майката на един негов приятел и съсед на име Ангелария, която плака ден и нощ за мъжа си, докато ослепя.

Силна вълна от жал и любов заля душата му. Той видя и хубаво, и лошо, и грозно, и страшно в тоя кипнал град, стигна дотам, че влезна и в затвора, за да види колко много са човешките мъки. Стига толкова. Елефтерис го доведе, защото василевсът искал да му чуе гласа. Че какво като го чуе? Ще му даде пари ли? Не! Пари не му трябват. Той иска да го пуснат и да отиде при майка си. Нищо повече! Всичките хора имат майки, а само той е тръгнал да живее без майка. Не! Йоан ще избяга... Тихичко, тихичко ще отвори вратата и ще излезе. — И едва помисли това, той с един скок се намери до вратата и я отвори. Пред него се разкри гора от кедри. От всички страни го посрещна тънък горски мирис. Той се огледа и предпазливо запристъпва по малка пътечка, посипана с едър пясък. Где водеше тая пътечка? Към оградата ли? Към портите ли, или нейде навътре? Йоан реши да върви. Той знаеше, че накъдето и да е тръгнал, все най-назад пред него ще се изпречи ограда. Ще се хвърли, ще я прескочи като дива коза и ще се намери на улицата. Тогаз няма да се бави никак. Ще иде в странноприемницата, ще подири керванджии от Драч и ще тръгне с тях...

И Йоан още по-смело заситни из пътечката, но в това време пред него се отдели друга пътечка и той се спря и се замисли. Накъде?

— Ха сега, Йоане — си рече той гласно, — накъде ще вървиш?

Изведнаж като изневидело до него долетя тънко, остро гласенце:

— Няма накъде да вървиш.

Йоан се обърна и видя пред себе си едно малко момченце, почти дете.

— Какво рече? — попита Йоан.

— Рекох, че гдето и да ходиш, пак тука ще дойдеш. Целият свят е тука.

Йоан с голяма почуда видя, че пред него се намира не дете, а джудже, може би два пъти по-старо от него.

— Я по-добре — рече пак джуджето — пресегни се да ми откъснеш ей тая пръчка.

— Защо ти е?

— Искам да нашиbam свети Никола Чудотвореца, загдето не е удавил Раксима.

— Че кой е Раксим?

— Раксим е рибарят на василевса. Най-мръсният азиатец. Мразя го, както мразя мястото между пръстите на краката си.

— Защо го мразиш?

— Еха, дървена глава! Ти искаш за всичко да ти отговарям. Откъсни там пръчката, пък мълчи. Трябва да знаеш, че аз съм смешникът на василевса.

— Много хубаво — отвърна Йоан, като мислеше, че с тия думи ще се затопли разговорът им.

— Кое е хубаво? Че съм смешник на василевса ли? Може да е хубаво, но е мъчно. Колкото ми е малък ръстът, толкоз голям умът ми трябва да бъде... Разбра ли?

— Разбрах.

— Всичко ли разбра?

— Всичко.

— Добре. Каж ми какво си разбрал.

— Разбрах, че василевсът има хиподром тука и ти си чудодеец.

— Какво?

— Правиш разни работи. Все хубави, все чудни.

— Ха, ха, ха, ха... — се разсмя джуджето и едва не се килна на земята от смях. — Хайде сега откърши ми пръчката.

Йоан пресегна, откърши права, равна кедрова пръчка и му я даде.

— Где ще намериш свети Никола?

— В брадата на персийския султан.

— Ами той где е?

— Еха! Ти пак разпитваш! Слушай, приятелю, ако ме попиташ още нещо, ще те шибна по лицето.

— Добре. Няма да разпитвам — примирително рече Йоан и с почуда изгледа джуджето. Той не можеше да разбере где и на кое място в това малко телце ще се е побрала толкова много смелост.

Джуджето също оглеждаше Йоана. Те се мъчеха да се запомнят един друг, сякаш бяха уверени, че животът отсега нататък често ще ги изправя един срещу друг.

Йоан видя, че главата на джуджето е твърде голяма за малкото трупче. Челото му е изпъкнало, очите малки, живи и зли и по лицето му се кръстосваха вече бръчките на една възраст, може би, много по-голяма от Йоановата.

— Как ти е името? — го попита Йоан.

— Дино.

— Дино? Че какво е това име?

— Е, пак ли питаш? Ромейско име. Не си ли го чувал друг път? Дино се е казвал дядо ми, който бил консул във времето на император Алексея. По право трябваше аз да бъда днес император, защото друг наследник дядо ми е нямал. Но, както виждаш, неправдата е дадена за всички хора. Днес, вместо да бъда император, аз съм императорски смешник.

— Какво правиш, като си смешник?

— Слушай, человече — натъртено рече Дино, — ще ти отговоря и сега, но повече не! — Всеки ден диря как да разсмивам императора.

— О-о-о!... Колко хубаво нещо!

— Хубаво ли? Може да е хубаво, ала е мъчно. Ти трябва да намериш нещо, та да разсмееш господаря. Каквото и да намериш, с каквито думи искаш — твоя работа. Стига той да се засмее.

— Ако се засмее, тогаз на всички става добре — нали?

— На всички става добре, ала ако не се засмее, знаеш ли какво става? Той пресегава, хваща ме за косите и ме дигва нагоре — ей тъй, като малко кученце. — И казва: „Пищи, куче!“ Аз започвам да пиция, ама пак гледам да го накарам да се засмее и затова приказвам разни, разни работи. Сега знам: ще попиташ какви работи? И ако попиташ, ще изядеш пръчката.

Йоан го погледа от горе до долу и си каза: че какъв ще е ударът на тая муха? Ще го попитам, да видим ще ме заболи ли.

— Е, нищо, ти ми кажи какви работи му говориш.

Дино вдигна пръчката, подържа я малко над главата му и постоя тъй няколко мига неподвижен.

— Кажи де! — настоя Йоан.

— Какви работи? Нека те дигне и тебе във въздуха, че да видиш как ще заприказваш.

Йоан закачливо му рече:

— Ти не ме удари.

— Не те ударих.

Дино също изгледа Йоана.

— Ти какво дириш тук?

— Доведе ме Елефтерис.

Дино подскочи от почуда.

— Ти да не си козарчето, гдето пеело като ангел?

— Аз съм.

Дино се разсмя весело, прекрачи и хвана грубата ръка на Йоана. В малката ръчичка на джуджето лапата на Йоана изглеждаше огромна.

— Не те ли е викал господарят?

— Не!

— Ще те вика. Днес на трапезата стана дума за тебе. Слушай, момче! Ако господарят те хареса, ти много ще сполучиш.

— Какво ли ще сполуча?

— Охо, само почакай, ще видиш. Най-напред ще те задържи тук, в палата.

— Какво ще ме прави? Ще ме пуца ли из ливадите?

— Че защо ти са ливадите бре, човече? Няма да пасеш трева, я!

— Ще отивам ли при козите?

— Я го гледай! — се възчуди Дино.

— Тъй, тъй, Дино! Аз без козите не мога да живея. И после... аз искам вече да отида при майка си.

— Где е майка ти?

— В Драч.

— Хей, много далеч.

— При нея искам да си отида. Много ходих вече, много скитах... Не ми се скита...

— Виж, колкото за майката, не знам. Господарят няма да те пусне при нея.

— На тебе не ти ли се ходи при майка ти?

— Ха! Че коя е майка ми? Ти знаеш ли коя е майка ми?

— Не знам.

— Като не знаеш, защо приказваш? Майка ми била жълтата невестулка, а баща ми — черният кърт.

Йоан погледна малкия Дино тъй, като че не го разбра добре, и рече:

— Ха... тъй.

— Как ще е тъй? Разбрал-неразбрал, пък казва, че е тъй. Къде е майка ми сега, знаеш ли?

— Знам. В Драч — отвърна Йоан и весело се засмя. Той мислеше, че всичките хора, които са в неволя, все са от Драч.

— Какъв ти Драч? Иди в гората ей там, горе. Ще видиш катерички, колкото искаш...

Чак сега Йоан разбра, че Дино се шегува, та побърза да се засмее.

— Не се смей много, ами си иди в килията, защото може да те потърсят. Хайде, пък недей забравя, че от сега нататък ще трябва да ми помагаш!

— Добре... само че защо да ти помагам?

— Защото нашият епископ каза един ден: „Помагайте на слабите...“ Где има по-слаб мъж от мене? Аз от вятъра падам, ако не се крия зад стените и дърветата.

— Помагат ли ти?

— Ако хората биха ми помагали, тъй както казва епископът, аз сега щях да бъда разкъсан от грижите им. Слава богу, че човеците се мразят, че тъй намират защо да живеят. Хайде, иди си сега, пък аз ще те потърся пак. Имам много неща да ти показвам.

На Йоана му беше добре с Дино, но трябваше да се раздели засега с него. Във всеки случай той беше доволен, че тук, в това нерадостно място, един приятел като Дино беше добре дошел.

Той тръгна пак по пътеката за към килията и се мъчеше да разбере каква ще е тази работа на Дино — да весели царя. Какво прави, че може да го весели?

Един бог знае колко са дворците на василевса, а не се знае на бога беше ли известно колко стаи има в тия дворци... Това бяха големи къщи, пръснати сред безкрайна гора, за която казват, че си оставала зелена и зиме, и лете. В тая гора хвърчаха пъстрокрили птици, зелени и бели папагали се обаждаха оттук-оттам, косове свиреха и лете, и зиме. — Всички птици прелитат на юг, само птиците от царските градини си остават тук. Затова косовете и ластовиците често порят въздуха между дърветата, а славеите пееха през всичките времена на годината. — Така казваха императорските слуги, когато искаха да отрупат с хвалба господаря си, за да карат хората да се огъват от почуда.

За Йоана не остана време много-много да се чуди, защото той вече имаше работа. Три седмици как е в палата, а десетина пъти е пял в пиршествата пред императора и гостите му.

Йоан наистина учуди василевса. Той, също като Альо, се бе загледал в устата на Йоана и се мъчеше да види дали там нямаше някоя малка свирчица, закрепена между зъбите и езика. Но скоро се разсяха съмненията, защото песента на Йоана бързо зароби строгия император. Той вече слушаше, като че сам бог му говореше нещо.

С полудрипавия Йоан стана нещо чудно. Той беше облечен в копринена туника с широк син пояс, няколко пъти праметнал кръста му, а на краката му се виждаха сандали от скъпа кожа. Този ли беше Йоан, който тичаше по ливадите и развяваше тояга над главата си? Сега той беше чист, със светло, бяло лице и румени бузи, с дълги светли коси, които се виеха в широки къдри и свободно падаха на раменете му. Един от големите царски хора всеки ден отиваше при него и го учеше как да говори, как да върви, как да се обръща, как да си движи ръцете. Друг идеше да го учи да пише и да чете, трети му разказваше какви морета, планини и земи има в света, четвърти го учеше кой предмет от какво е направен, учеше го да пише образи с четка и боя. Заредиха се около него учители, които по повеля на василевса трябваше „да го направят човек“. Йоан беше буден момък и всичко научаваше много лесно, само че тия науки не му харесваха. Защо му трябваше да знае где се намира земята Ханаан или планината Арарат? Защо му разказваха по цял час какво е нещо онова лепило, което тече от високите борови дървета? Но трябваше всичко да се учи, защото казаха, че сам василевсът щял да го изпитва. Но между всички

тия работи, които изучаваше Йоан, най-хубава беше историята на светиите и ония значета, които, когато ги изучи човек — започвали сами да пеят. Разбира се, Йоан скоро разбра тая работа от своя учител — свещеника отец Флабиан. Той един ден сам разгърна една книга и като сложи пръст върху значетата, започна да пее. Това било знаци за гласа. Ето кое най-много трябваше на Йоана. В неговата глава понякога се побираха такива хубави песни, но не можеше да ги запомни и те избягваха оттам. Сега отец Флабиан ще го научи да ги записва и така ще може да си ги задържа завинаги.

И тъй от ден на ден светът пред Йоана ставаше все по-широк. Стигна дотам, че всичко, което разказваха учителите, ставаше все по-хубаво и се лепеше в главата му с чудна сила. Умът му започна да расте, очите му гледаха вече не с дива почуда, а ей тъй, спокойно и тихо. Той наистина се промени. Новият свят, в който го вкараха учителите, беше ясен, светъл, изпълнен с цветове и звуци, със слънца и песни... Всеки ден той добиваше по нещо ново в главата си, всеки ден ставаше по-богат и по-умен. В целия двор Йоан беше за чудо и приказ. Никой не можеше да повярва, че е възможно тъй бързо и леко да се лепи науката в главата на човека. Сякаш тия много науки бяха известни някога на Йоана, но ги беше забравил и сега бързо-бързо си ги спомняше.

Между това василевсът често го викаше да слуша песните му. Най-напред го викаше в часове на скръб, после започна да го вика в часове на радост, след това в часове на веселба, докато вечерите му почти бяха заети от василевса.

Най-тържествени бяха вечерите, когато пристигаха чужди посланици и дохождаха в палата на вечеря. Василевсът имаше желание да ги смайва със своите неща. След като им даваше да видят скъпоценностите му, златните посъди, обсипани със скъпоценни камъни корони, облекла, оръжия, одежди, показваше цяла градина с говорящи папагали. Но гостите му, колкото и да правеха учудени лица, не се чудеха много. Затова и василевсът им показваше последното си и най-голямо богатство — Йоана. Наредени на трапезата, цели потънали в злато, сребро, пурпур и коприна, гостите изглеждаха горди и студени. Тогова пред тях излизаше момче с чисто, открито лице, осветено със сърдечна, почти детска усмивка, и ниско се покланяше. Василевсът го

гледаше с нескрита радост. Той знаеше какво има да стане и затова спокойно поглеждаше гостите си.

Йоан започваше да пее. Тогава от лицата на гостите в един миг падаха маските на гордостта и студенината. Някакво чудно було се спущаше пред тях и те ставаха тихи, покорни, нежни и преизпълнени от някаква чудна светлина. Те впиваха погледите си в малкия певец и ставаха неподвижни като кукли. И сред залата се понасяше тих, нежен ветрец, сякаш огромни крила се размахваха и раздвижваха въздуха във всичките кътове.

Какво ставаше по-нататък, Йоан не знаеше, защото след песента той трябваше пак тъй ниско да се поклони и да си излезе.

Само песента го свързваше с императора. Всичкото друго време той даваше на науката, която го обхващаше от час на час все по-силно.

Йоан имаше свободата да ходи навсякъде сред дворцовите стени, да влиза във всичките стаи, гдето пожелае. Колкото по-скъп ставаше той с песните си, толкова по-голяма свобода и внимание го ограждаха. Той обикаляше големите имоти на василевса, двореците, работилниците, конюшните и стигваше до нивите и пасбищата. Само в пасбищата не му беше позволено да ходи. Дворцовите хора знаеха, че в душата му още е жива любовта към старото занятие и не е чудно да избяга подир някое стадо от кози. Тоя страх не беше току-тъй. Един ден, когато неочаквано се озова до една впадина отвъд стената, Йоан видя малко стадо от няколко кози. Един бог знае как потрепери душата му. Той се надигна на пръсти, простря ръце и изтича към стадото.

Козарчето седеше на тревата. Като видя облечения в коприна Йоан, смутено стана и се поклони. То разбираше, че пред него се намира царски човек.

— Ти ли си козарчето?

— Аз съм... господарю.

За пръв път видя Йоан, че към него се отнасят като към друг човек. Той се толкова учуди, щото едва не извика, че не е никакъв господар, ала вместо това наведе глава, дълго мисли и, без да каже нещо, тръгна назад по пътеката. Но като минуваше край почернелия труп на паднал стар бряст, срещна една от козите на козарчето, дигна ръка и я прокара по твърдата козина. На лицето му просветна блажена усмивка.

Йоан не оставаше сам. Малкият често го навестяваше и влизаше в дълги разговори с него. И какви могат да бъдат разговорите, ако не пак диновски? Но макар и такива, Йоан ги желаше и често нетърпеливо ги очакваше.

Една нощ Дино се хвърли в килията на Йоана и се развика, но Йоан спеше много дълбоко, та не успя да се събуди.

— Ставай! Ставай, мъртва главо! — ревеше той с тънкото си гласенце току над ухото на Йоана. — Ставай бързо!

Виковете разбудиха Йоана и той сънливо се надигна.

— Какво има, Дино?

— Ставай! Обличай се и тръгвай с мене!

— Защо?

— Хайде! Пак ли питаш? Не губи време!

— Някой ли ме вика?

— Не, ще те заведе на едно място да видиш нещо хубаво.

Йоан се поколеба малко, почеса се сънливо зад ухото и почти с молба рече:

— Нека утре!

Вместо отговор Дино му издърпа завивката и Йоан остана полугол на леглото си.

— Ще тръгваш ли? Дорде се наканиш, хората ще си свършат работата.

— Кажки какво ще правим — рече Йоан, вече готов да се покори. Той лениво запресяга да си навлича дрехите. Виждаше се, че ще последва малкия си приятел, само за да му угоди.

Излязоха и се запровираха между кедровите стволове.

— Сега ти ще видиш нещо и после ще ми кажеш — „Дино, благодаря ти, гдето ми показва туй хубаво нещо.“

— Какво ще бъде то? Някои хубави птици ли?

— Е, птици, ама с човешки глави.

Покорен и все тъй ленив Йоан се мъкнеше подир малкия смешник, без да изпитва какво да е любопитство. Каквото и да е, сънят беше по-хубав.

Като преминаха дълбокия рид, те се намериха на брега на долината. Но какво е това? Месечината беше силно осветила пространството, та Йоан лесно виждаше движението на много хора.

— Какво има там?

— Ела, ще отидем близо при тях. Ей сега ще видиш най-хубавото нещо. Гледай, докогато ти изпъкнат очите.

Те се спуснаха по склона и се приближиха до хората. Йоан потърка очите си и се вгледа с бликнал ужас. Какво е това? Жени и мъже... Какво правят? Защо се прегръщат?... Колко много и колко познати хора! Тук е Елефтерис, много доместици, аргети, стратилати... Тук беше протонотарът, логотетите, великият логотет, няколко патриции и самият император...

Дино се загледа в Йоана и се разкиска.

— Кхи, хи, хи, хи, хи!... Как ти се вижда, ха?

— Какво... защо тъй!... Защо са дошли тук?

— Кхи, кхи, кхи... хи... Хей, дете, ти ще заплачеш, както ми се вижда... Ха-ха-ха-ха... косата ти настръхна, бре... гледай! Таквoз чудо рядко се вижда!... Искаш ли да идем по-близо? Ела, аз ще те водя!

И Дино хвана Йоана за ръка и го задърпа, но Йоан не се мръдна. Ресниците му се бяха спуснали и той гледаше през тях.

— Ела, дете, ела да видиш как живеят хората, пък поживей и ти... Хайде, тръгвай...

Но Йоан не мръдна. Той само поклати глава, като че си отговаряше на нещо.

— Виж тогаз Дино малкият какво знае — рече Дино, като се втурна и навлезе сред гъстата бърканица от тела. Две ръце го грабнаха и го заподхвърляха из въздуха. Така Дино летеше от ръка на ръка, подхвърлян като диня.

Йоан пак мръдна глава и едва чуто прошепна:

— Тъй... знам... добре... заради този лош сън утре трябва да кажа пред иконата: „Татко наш, спаси ме...“ И като произнесе тия думи, той се обърна и тръгна назад.

Още с влизането си в килията той се тръшна на твърдото легло и веднага заспа. Пред него се движеше гъст облак от полудели хора, който кипеше, сякаш под него гореше огън... От облака надничаше старият протосеваст и питаше:

— Какво видя, Йоане?

— Нищо! Нищо...

— Иди утре да се прекръстиш пред иконата на Спасителя.

— Ще ида.

Йоан се заглежда и вижда как от белия облак се спущат тела на грешници... Чуват се писъци, стенания, плачове... Той се свива, дъхът му спира... Още малко и ще се задуши. Най-после размахва снага и отваря очи.

Слънцето вече огряло... Той сепнато се заоблича. Ей сега ще дойде учителят, а той не си е измил лицето... „Господи боже мой, Исусе Христе...“

В тая минута вратата на килията се блъсна и вътре влезе Дино. Той се спря сред килията, разкрачи се, като улови ръце отзад, и високо се разсмя.

— Кхе, хе, хе, хе, хе!...

Йоан беше чул вече този смях и тръпки полазиха по снагата му.

— Закъде бързаш? — попита Дино.

— За църква. Ще ида да се помоля на Исуса.

— Защо толкоз бързаш? Денят е твой.

— Не, сега... сега... Като те видях, разбрах, че сега трябва да отида. — И като се изправи срещу малкия си приятел, Йоан със страдание произнесе: — Знаеш ли какъв съм сънувах нощес?

— Какъв?

— Сънувах, че си дошел в килията ми, подбрал си ме и си ме завел на едно хорище от грешници. Ти стоеше до мен и се смееше ей така, както сега, и аз гледах страшни, страшни работи.

Дино политна от смях.

— Туй нещо насън ли видя?

— Насън... нощес...

— Не беше ли истина?

— Хо, ако е било истина, по-добре да не живея.

Дино спря поглед на Йоана, гледа го дълго време и рече:

— Иди... прави каквото искаш. — След тия думи той бързо излезе, спря се при вратата и добави: — Такъв глупав приятел аз не ща!

Йоан не даде ухо на думите му. Той беше решил да иде на църква и сега мислеше какво ли би било, ако не каже молитвата, а я изпееше. Да! Той най-напред ще я прошепне, а после тихо, съвсем тихичко ще я изпее.

В църквата нямаше никой. Само едно кандилце гореше пред иконата на света Богородица.

Той се озърна. Иконите милостиво го гледаха. Техните дигнати ръце трепетно стояха, насочени към него. Сякаш чакаха да извика някой: — опростен е Йоан, и те да ги развеят на кръст.

Слабата светлина, която падаше през прозорчето, остро се врязваше в полутъмната. От време на време изпращяваше кандилцето и пламъчето проиграваше.

Йоан се огледа.

Не е ли по-добре да се помоли пред света Богородица? Тя гледа в лицето като майка... Нали е майка? Ето в ръцете ѝ малкият Исус с дигната ръчичка... Да, той ще се помоли и на двамата.

И като се изправи пред иконата, прекръсти се и зашепна:

„Света майко, ти, която гледаш всичките хора в очите, погледни и мене, и с погледа си очисти душата ми! Тя нощес насън прекара тежко между грешниците. Опрости ме и мене, и тях...“

И след тия думи той се озърна и като видя, че никой го не следи, тихо запя. И тия думи през песента станаха живи като въглени и светли като слънчеви лъчи. О, толкова му се хареса да пее молитвите си, щото реши всяка сутрина да ги пее с все нови и нови гласове.

Същия ден подир обяд при него дойде Дино ядосан.

— Защо не ги прати господарят да си вървят?

— Кои да си вървят?

— Играчите. Десет деня вече как стоят тука, а още не са играли пред господаря.

— Кои играчи, Дино?

— Много питаш и разпитваш. Цял месец вече как е тук, а не знае, че около него има и други хора. Туй място — цялата гора с къщичките из нея — е само за такива като нас и като играчите. Тук се настаняват циркови фокусници, актьори и когато ги повика василевсът, те играят пред него. Както ний с тебе играем пред него, така и те. Всеки играе своята игра. Аз му пуцам смехории и се търкалям като кълбо пред краката му, ти пееш песни, фокусникът прави чудеса, гадателят гадае... Всеки е към един цирк. Някои от играчите се менят, други остават за по-дълго, а трети и за постоянно. Ти си седнал тука и не си се попитал какво има из гората. Добре. Ела с мене да те заведа по разни места.

И като каза тия думи, Дино хвана ръката на Йоана и я затегли, но Йоан изведнаж рязко я дръпна. Уплаха се изписа на лицето му.

— Не ща да ме водиш!

— Тръгвай!

— Не ща! Иди сам!

— За какво ще вървя сам? Аз те викам да ти покажа какви хора има в това място.

— Не ща! Вчера аз сънувах един страшен сън, не ща вече да го сънувам.

Дино се изкиска.

— Онзи ли? Гдето те водих?

— Той... Нали ти разказах? Ти ме заведе на едно място, гдето всички бяха голи и играеха страшни игри. Искаше ми се да се развикам... После ми се поиска да те хвана с два пръста, ей тъй за врата и да ти откъсна главата.

— Защо?

— Загдето ме заведе там.

— Я гледай ти дървената глава!

— Ти се уплаши. Не бой се, Дино. То беше само насън.

— Какъв сън бре, человече! Истина беше!

Йоан загледа Дино.

— Истина беше! Ти беше сънлив, защото те събудих... Поведох те да видиш как василевсът и сановниците обичат да осъмват понякога.

— Не се ли срамуват, като се събличат?

— Ти си прост човек, Йоане, и се чудя защо не си остана козарче, а си дошъл тука да си трошиш ума. Как ще се срамуват, когато там не става нищо лошо? Прегръщали се, какво от това? Че срамно ли е?

— Не, не е срамно... Не знам какво да ти кажа, Дино. Тук аз взех да се забърквам, когато стане дума за срамно и несрамно. Не ща! Не ща!... Като гледам някои неща, не ми се иска да живея. Всичко става грозно наоколо ми... цветята изгубват цвета си, миризмата си, гърдите мъчно дишат... Не! Не мога тъй!

— Е? Щом не можеш, легни тука и се превърни на тиква.

— Защо на тиква?

— Ще те намери някой простак, ще те свари и ще те изяде. На такъв като тебе — туй се следва.

В това време Дино и Йоан се намериха пред един висок стълб. Дино го гледаше и се смееше.

— Хей, побратиме! — извика Дино.

Стълбът се помръдна и Йоан с голяма почуда видя, че това високо нещо не беше стълб, а човек, който стоеше под една висока лозница. Краката му изглеждаха забити в земята, главата му се губеше в лозницата, а ръцете му ловко тършуваха из листата.

— Казвай, побратиме, какви са ветровете горе? — попита Дино, като го задърпа за дрехата под коляното.

Побратимът се отдели от лозницата и се изправи пред Дино, който сякаш се превърна на муха. Толкова малък стана изведнаж. Йоан видя пред себе си един човек, висок повече от пет лакътя. Като мина под близката бреза, главата му пак се изгуби из клоните.

— Слушай, великий Ксенофоне, дай си главата насам, да ти кажа нещо.

Ксенофон се дръпна от брезата и пак застана пред Дино. Тоя път той държеше един голям грозд бяло грозде и лакомо зобаше, цял просиял от задоволство.

— Търсих под лозата, не намерих... Пък тя пропълзяла чак на това дърво и там рекла да роди един грозд.

— Слушай сега. Този се казва Йоан певецът.

— Ха... знам... Чувахме за него... Този ли е?

Той изрони в шепата си два-сет-три-сет зърна, лапна ги и като ги обърна два пъти с езика си, глътна ги до едно. Видно беше, че тая среща с Йоана ще да му се е харесала. Той изтърси лапите си една о друга и направи крачка към Йоана. Ксенофон беше във височина също тъй урод, както и Дино в низината. Йоан прокара поглед по него. Очите му дълго пътуваха от долу на горе, докато стигнат до главата му. На широчина Ксенофон беше обикновен човек, затова изглеждаше много тънък. Тая смешна фигура с малката глава, клепнали едри уши и червено, постоянно ухилено лице изглежда да беше ценна за един цирк. За нещастие обаче василевсът, който имаше навик да си избира от пътуящите циркови играчи и да ги задържа по няколко дни за свое развлечение, тоя път държеше играчите повече от десет деня и още не мислеше да ги пусне.

— Както се види, дългокраки щръкльо, харесали сте на василевса, защото още не е заповядал да ви изхвърлят от палата.

— Чухме, че тия дни му пристигат гости от Александрия... Задържал ни да играем пред гостите му — отвърна Ксенофон и като

спря поглед на Йоана, отпусна едра лапа на рамото му и рече: — Слушай, приятелче. Хич не е хубаво тука. Топим се като затворници. И ти си един затворник. Не искаш ли да дойдеш с нас? Ей сега, като изпратим гостите, василевсът ще ни пусне да си вървим. Ела и ти с нас. Ще пееш... Само това ще правиш. Ако е вярно, че от песните ти морето скривало вълните си, ти ще бъдеш за нас много на място. Добре ще ти плащаме.

Може би иначе щеше да посрещне тия думи Йоан по-рано, но сега, когато василевсът му показва другата, непознатата страна на света, той се отказа. Да, истина, сега е мъчно и тежко да се живее в тая самота, но василевсът е господар на света. Каквото заповяда, това ще бъде. Той все по-добре знае кое е добро, кое не.

— Хайде де. Речи, че ще дойдеш — настоя дългият човек.

Дино рече:

— Отгде знае Йоан дали е хубаво при вас. Знае ли той кой от вас какво прави в цирка? Направи нещо да те види ти какво знаеш.

И Ксенофон, както стоеше пред Йоана, изведнаж се разкрачи и се смъкна разчекнат на земята — сякаш краката му се откъснаха. След това изведнаж скочи, изправи се, хвана десния си крак за пръстите и заскача около Йоана. Той скачаше ловко и леко, очевидно беше, че дълго се е упражнявал, след това стъпи върху един плосък камък и започна да се върти на петите си. След дълго въртене той изведнаж застана на мястото си, спусна ръце на земята и започна да пълзи леко и кръшно като пантера.

— Хубави неща знаеш, Ксенофоне, ала Йоан ги е виждал и друг път. Ела с тебе да идем при другите, та и тях да види Йоан.

Ксенофон ги поведе по една тясна пътечка.

— Всичките ми приятели знаят много работи. Няма по-добър цирк от нашия. Тук ще видиш Афродита, ще видиш Ивикус, оракула Нострадамус...

— Добре, добре, приказката е едно, видяното друго — прекъсна Дино, като смушка Ксенофона по прасеца на крака.

Наистина пред Йоана се разкри цял цирк. Тук, на равнището, къщичките бяха оживени от хора, които лениво се разговаряха, а няколко жени стояха над разгорял огън и ниско си шепнеха.

В малката конюшня се виждаха един слон, четири коня, две камили, а в клетката на дъното дремеше стар тигър, който изглеждаше

тѣй мършав, като че го хранеха само веднаж в месеца.

Изведнаж иззад къщичката се показа една дебела като голяма бѣчва жена. Тя пристѣпяше разкрасена и с мѣка се люшкеше насамнатам. От двете страни на лицето висяха грамадни бузи, които се допираха до раменете ѝ.

— Афродита — извика със смирена стеснителност Ксенофон. — Ела да видиш птицата.

— Коя птица? — попита Дино.

— Ние тѣй викаме на това момче. Така му викат и други. Пеел като птица — отвърна Ксенофон.

Бѣчвата се заклати и се спря пред Йоана.

— Този ли е? — каза тя със съвсем тѣнък глас.

Дино се огъна:

— Хе, к-хе, к-хе, к-хе! — се разсмя той. — Гласът ѝ е като на ластовичка, а за тялото ѝ може да завижда най-тлъстият слон в света.

— Афродита, не е ли добре да вземем и това момче с нас? Той ще пее...

— Добре е — отвърна тя все тѣй изтънко, като изгледа от горе до долу Йоана.

— Добре, добре, само че той иска да види вий какво знаете — рече Дино.

— Направи нещо, Афродита!

Афродита дигна ръце нагоре, изпляска няколко пъти, като че се готвеше да хвъркне и подскочи, но се е спря и се огъна.

— Не мога сега! Кракът ме боли.

Все тѣй с боязливо стеснение Ксенофон рече:

— Не бива да те боли, Афродита! Ами какво ще бѣде, ако василевсът рече довечера: „Елате да играете?“

— Нека рече. Тука човек не смее да се разболее. О, наситих се вече на царската милост... Дано ни пусне да си вървим!...

Йоан изведнаж изгуби охота да стои между тях.

— Да си вървим — рече той на Дино. — Не ми се стои вече тука.

— Добре. И мен ми се не стои.

— Ей сега ще дойде учителят да четем църковните книги. Трябва да ме намери в стаята ми.

И без да се сбогуват с цирковите играчи, Йоан и Дино тръгнаха обратно.

— Е, защo не ми даде дума, момче? — извика Ксенофон. — Ти много недей мисли, защото ще вземем друг играч и няма да има място за тебе.

— Не трябва, не трябва! — извика Йоан, без да се обърне.

— Сега ти се запозна с много работи — рече Дино, — ала много неща още не знаеш. Искаш ли да те заведе в женското царство на василевса?

— Какво женско царство?

— Има една кубикула, гдето стоят василевсовите жени. Ела, ще идем в една стая и там ще те наредя да гледаш. Мене пущат, ала тебе няма да те пуснат. Ела да погледаш. Хей, момченце. Тука има неща, гдето и насън се не виждат.

— Не, не искам! — рязко отвърна Йоан, като се сети за нощната картина.

— Добре, добре. Ще дойде един ден, че сам ще искаш.

Но василевсът, като всяка глава на империя, си имал своите държавни грижи и съвсем не се сещал, че е задържал цял цирк, който повече от десет деня седи без работа и чака повелите му. Ала дойде и за цирка ред. Императорът беше попаднал в голяма трудност в преговорите си с франките по големи търговски въпроси. Ето че и тия преговори се свършиха с голяма придобивка за Византия. Император Мануел, който обичаше големите празненства и веселби, и тоя път не закъсня да покаже любовта си към блясъка и разкоша.

След това угощение, което побра в босфорските дворци повече от двадесет хиляди човеци, се заредиха угощения за разни случаи. И тук падна твърде много работа за комедияшите, акробатите, ездачите, оракулите и музикантите, които бяха избрани от цялата империя. Тук ставаха най-големите чудеса, най-мъчните фокуси, най-решителните двубои, най-веселите пантомими, най-остроумните представления. Аристократи и богати земевладелци изпълняха двореца със суета, страст, интриги и алчност.

Мануел не обръщаше очи към неприятните събития и ако на някоя сановническа господарка или богатата търговска жена изчезваше бисерната или диамантената огърлица, Мануел казваше:

— Богатствата не бива да стоят на едно място. И те като хубавите жени трябва да вървят от ръце на ръце.

Викове, песни, надпявания, любовни приключения из дворцовите гори и градини — всичко това влизаше в големите щения на сластолюбивия император.

Имаше играчи, които искаха да има празненства, но имаше играчи, от които се искаше неща преко силите им.

Такъв беше и Дино. Той беше длъжен да се движи около василевса, да се валя пред краката му и да прави всичко, за да го разсмее. Но добре щеше да бъде, ако беше само това. Понякога, когато Мануел обръщаше повече бокали със самоско вино, работата ставаше друга. Той започваше да иска от своите играчи неща, които те не бяха в сила да направят. Така той, макар и рядко, караше Дино между смехориите да му казва оскърбителни неща. Така опияненият император искаше да провери може ли да се наскърби от едно същество, което той въобще не считаше за човек.

И смешникът Дино се превръщаше на сквернодумец. Той се валяше пред краката на императора и му пущаше оскърбителни

думички. И когато ги произнасяше, плахо поглеждаше императора в очите — да види още, не дай боже, не се ли е разсърдил.

Така един ден той каза на император Мануела, че папагалите в градината му измрели от завист за неговата човка.

— Кой ти каза — рече императорът, — че носът ми прилича на папагалска човка?

— Аз нарочно казах, господарю — исках да скрия от света, че краката ти са криви като сухи фасулови шушулки.

— Че как ще скриеш?

— Като ги накарам да гледат само носа ти.

Мануел ритна джуджето.

— Нищо не каза, конска мушице.

— Не съм конска муха. Ако бях конска муха, не щях да стоя пред тебе.

— Ами где?

— Зад тебе.

Императорът се засмя.

— Добре, само че аз чакам да ме разсърдиш.

— Мъчно е, господарю! Би се разсърдил, ако беше по-малко безочлив.

— Аз безочлив?! Я го гледай!

Императорът се изправи. Той беше вече здраво пиян. Сановниците наоколо го загледаха с безпокойство.

— Гледай ти мухата какво рече! Аз съм бил безочлив!

Той се обърна. Наоколо стояха акробатите и цирковите играчи и почиваха от току-що завършените игри. Като изгледа всички, Мануел спря поглед на дългия Ксенофон.

— Ела! — заповяда той.

Ксенофон се приближи, поклони се и смирено и плахо загледа императора.

— Слушай, вземи тази муха, дигни я нагоре и я пусни. Ако оживее — добре, ако не оживее, нека отиде при дядо си, който там на небето е по-малко безочлив от мене.

Ксенофон покорно се наведе и вдигна нагоре разтреперания Дино.

— Пусни го сега! — заповяда императорът.

— Моля ти се, господарю — заквича Дино, — прости ме за моите мръсни думи. Аз не исках, господарю.

— Пущай го! — заповяда цял почервенял Мануел.

Но Ксенофон не пущаше ужасения Дино. Всички спряха безпокойни погледи върху него. Един цирков комедиант се противеше на царското повеление. Това тук никога не се е случвало. Когато императорът извика за трети път, Ксенофон леко сложи Дино до себе си и падна на колене.

— Чуй ме, светлий господарю... Не ме карай да убия една муха. Тука има тигър, пусни ме в клетката при него — приемам да се боря с него, ала да убия една мушица... После... господарю, ние сме добри приятели с него. Той нищо лошо не ми е сторил.

— Добре, ще запомня, че не си ми се покорил.

Той спря поглед върху Афродита и заповяда:

— Ела тука!

Афродита шумно разклати своите двеста килограма и мирно застана пред императора.

— Гледайте, гледайте, не се кланя! — извика Мануел, политна, но се хвана за трона си. Всички вече видяха, че е много пиан.

Мануел спря мътен поглед върху треперещия Дино и му извика:

— Легни по гръб! — Дино легна. — Сега ти, лека женичке — се обърна той към Афродита, — стъпи върху него и там потанцувай. Хайде!

Дино тъй трепереше, че не можеше да се задържи на мястото си. Афродита също се разтрепера.

— Господарю — започна тя с тънкия си глас. — Моля ти се, не ме карай да убия едно малко червейче. Накарай ме да играя по жива жарава, ала не ме карай да смачкам Дино... Той нищо лошо не ми е направил... Не е ли грях да го убия?

— Ха... Тъй ли?!

Но виното тъй беше обхванало императора, че той не успя да произнесе друга, може би още по-страшна повеля. В очите му всичко се разлюля и той грохна безчувствен на трона си. Придворните спокойно се наведоха, дигнаха го и го внесоха в един от покоите му. Те знаеха добре, че господарят им до края на тържествата има да падне в безсъзнание най-малко десетина пъти още. Мануел може да е господар на цяла Византия, па и на цял свят, ала самоското вино беше господар

на хиляди мануеловци. Не за пръв път господарят губеше съзнание и затова хората, които се веселяха, дори не си поговориха за случката. Всички знаеха, че подир малко Мануел пак ще се покаже.

Градините в двореца бяха осветени от големи горящи борини. Ромейски войници държаха тия борини и се стараеха чрез тях да постигнат дневна светлина. Разбира се, това не беше възможно, па и не трябваше повече светлина, защото в градината ставаха неща, които не биваше да се виждат ясно. Патрициите, също унесени от хубавите напитки, водеха млади ромейки или гъвкави варварки из широките алеи и не си даваха сметка за онова, което ставаше с тях. В минути на най-страстни прегръдки се понасяше оглушителен смях, който изведнаж спираше, прекъсван от нечии пламтящи устни. От всички страни се носеха смехове, под всяко дърво се чуваха трепетни звуци на инструменти, звуци, които се преливаха в нежните гласове на сладкопойни красавици.

Тук, когато настъпи полунощ, всеки може да прави каквото иска, без да се бои от някого. Страстта намираше тук своя отдушник, жаждата за живот тук се утоляваше и затова срамът беше изгонен отвъд ада.

Но в тия угощения един човек беше най-живият и най-пъргавият любител на веселбите. Кой ще да е? Той неочаквано излиза в полумрака пред някоя влюбена двойка. Не го познава нито тя, нито той. Кой е тоя черен мавър? Ето устните му като пламъци червени, а очите му блестят като на разгневен ягуар. Той застава пред девойката, измъква меч си и дръпва момичето до себе си. Ядосаният любовник също измъква своя меч. Кой ще е този мавър? Някой от гостите на Мануел? Някой простак, варварин? Добре, сега ще си намери, каквото е търсил. И със своя измъкнат меч той се втурва върху мавъра. И докато отначало това изглежда на смях, ето че двубоят се разгорещява. Смутеното момиче надава вик. От близките места други двойки се приближават и гледат. Те насърчават ту единия, ту другия, викат, реват. А двамата врагове и не чуват това. Те са увлечени в двубоя си. Те знаят, че единият от двамата трябва да умре и затова стават от минута на минута все по-жестоки.

Най-после мавърът подскоква две крачки назад, ловко извъртява меч и силно ударя неприятеля си. Последният пада.

Никой не обръща внимание на падналия. Даже и любимата не го поглежда. Тя се дръпва настрана и с радост усеща как ръка на друг влюбен я обгръща. Но кой е тоя героичен мавър? Надничат, той ги гледа и се хили с всичките си зъби, но никоя не може да го познае. Ала когато донасят горящата борина и осветяват лицето му, всички познават император Мануела.

Тогаз, подети от внезапна лудост, мъже и жени грабват героя и го отнасят към градината на розите...

Във всяка зала ставаха различни игри. Ето тук въртяха кореми гъвкави азиатки и показваха най-тънките прелести на женското тяло. В друга стая акробати се огъваха, като че телата им бяха от тънка стомана, в трета стая индийски звероукротители разиграваха люти кобри, в четвъртата — жени от всичките висши среди бяха окръжили стар оракул и слушаха гаданията му.

Всичкият двор беше зает от ония приумици, които показват колко суетен и луд може да бъде човекът, когато му се забрани да мисли.

Така и тук никой не мислеше, а всеки беше длъжен да действа, и то не тъй, както му шепнеше разумът, а тъй, както желаше страстта.

Един бог знае как беше събран тука блясъкът на света. Тук се виждаха ценни украшения, златарски работи — дело на ромейските и прочутите алепски и дамаски майстори. Мяркаха се жени, облечени в най-скъпи дрехи, тъкани в анадолските и пелопонеските работилници. А персийските муселини? Хазарските кожуси? А отгде се взеха тия жени, отрупани с византийски скъпоценности, с величествени проломи на главите, прилични на градски кули... Това беше един поток от красота и женска прелест, подсладена от безкрайна свобода.

Отгде Мануел намираше тая неугасима енергия, тая майстория да се преправя ту на ловец, ту на египтянин, ту на варварин?

Ето на площада над големия фонтан ставаше яростен турнир. Двама рицари се втурнаха, насочили тежки копия един срещу друг. Борбата е страшна и жестока; в пяна заплуваха конете, а борците не преставаха. Те си бяха решили да бъде единият от двамата проснат на земята. Събраха се много любопитни. Те чакаха с нетърпение да се пролее кръв и затова насърчаваха оня, който изглеждаше по-издръжлив. Но по-издръжливият изтегли. Другият в по-удобен момент насочи копие, пришпори коня си и се хвърли напред. Толкова бързо

стана това, щото сам не видя как падна противникът му, пронизан през гърдите.

Победителят бе обсипан с цветя, но когато свали шлема си, всички видяха пак Мануела. Отгдето намери той толкова сили и толкова ловкост да побеждава?

Но тук имаше и друг вид победители. Един от тях беше майсторският разказвач на приключения. Под клоните на едно буйно дърво седеше един млад, силен и красив момък. Около него се бяха натрупали млади и хубави жени, почти полуголи. Той им разказваше истории, които правеха кръвта да кипи в жилите им. В тия истории той изпъкваше като силен човек, като примамлив младеж, като неуморим мъж. Всяка една от слушателките беше готова да се хвърли върху разказвача и да разкъса дрехите на гърба му, подета от някаква чудна лудост...

Из алейката около жилищата на цирковите играчи бавно се движи Ксенофон, а до него подприпва Дино малкият. Но защо е такъв Дино? Где е неговото хитро лице, где са неговите дяволски бодливи очи? Той обръща лице нагоре, поглежда с мек поглед Ксенофона и му казва нещо, от което не може да се разбере доволен ли е Ксенофон, или не.

Дино не се питаше какво мисли Ксенофон. Той имаше едно желание — да убеди своя дълъг приятел в нещо, но в какво? Да, Ксенофон трябва да знае, че Дино му е много благодарен, загдето не го пусна отвисоко, ала какво като знае? Да не мисли да направи Ксенофон по-добър, отколкото е? Стига му колкото е добър. Нека всички хора са като него — повече не трябва. И за да му покаже колко му е добре при него, той му заговорва за разни дребни неща, без да скрие голямата благодарност, която го изпълва.

— Ксенофоне, драги приятелю, можеш ли ми каза колко е дълбок кладенецът при оградата?

— Не знам, Дино.

— Трябва да е сто и петдесет лакътя.

— Не вярвам.

— И аз не вярвам. Ами арменците ядат ли сухи дренки?

— Я гледай, защо ме питаш?

— Питам, защото имам една торбичка със сухи дренки, пък ми дойде наум да ги дам на арменеца Месроб. Беден човечец е.

— Дай му ги... Ако искаш, дай и на мене една шепичка.

— Не! Не! Цяла торбичка ще ти дам.

И едва изговорил тия думи, Дино се втурна към своята килийка. В пътя си срещна Афродита. Тя се кандилка срещу него и носи на гръб грамаден сноп съчки.

— Искаш ли, Афродитке, да ти дам и на тебе сухи дренки?

— Искам.

И Дино пак се втурва надолу, но се сеца и се спира.

— Слушай, Афродитке, дай ми малко съчки да понося, та да не ти тежи толкоз.

— Не трябва, Дино. Иди си гледай работата. Ти си малко човече.

— Аз съм малко човече, ама съм здраво. Гледай сега какво ще направя. — Той взе от земята една тънка съчка, натисна я с две ръце о коляното си и тя се счупи. — Видя ли какво направих?

Афродита се засмя.

— Ха, ха, ха... Силен си като мечка... — се присмя тя добродушно и добави шеговито: — Я да бягам аз, докато не си помел земята с мене — рече тя и се задруса към килийката.

Дино се засмя. Ксенофон, който отдалеч следеше разговора, също се засмя.

На следния ден, когато тържествата се свършиха и играчите потеглиха да си отиват, Дино припикаше подир тях и отиде чак до външната ограда. Те си взеха сбогом с него. Афродита даже го целуна по бузата и си отидоха. Тогава Дино, след като се видя сам, спря се зад гредата, отскубна една тревица и започна да я къса на частици. Той беше бледен и тъжен. Ето че Ксенофон и Афродита го напуснаха. Те стояха тук, прекараха близо две седмици и изчезнаха. Сега ще пътуват от град на град и ще играят. Те казват, че навсякъде другаде е по-добре, отколкото в царството на Мануела. Тъй ли е? Може да е тъй... И като откъсна още една частица от тревицата, той отпусна чело на гредата и заплака. Ако беше тука смешникът Нуфас, щеше много да му се смее, защото Дино не нареждаше, а само се подземаше:

— Пхи-пхи-пхи-пхи-пхи-пхи...

Впрочем пак не мина без присмех. Двама от императорските коняри отиваха към вратата и като видяха Дино, спряха се.

— Гледай, гледай, познай Дино плаче ли, или се смее.

— Смее се.

— Не, плаче!

— Как тъй плаче? Така ли се плаче?

Те го погледаха и започнаха да му се смеят. Знаеха го да се хили и да сквернослови, а сега го виждат да плаче и това ги много развеселяваше.

Дино откъсна лице от гредата и се вгледа в конярите. В първия миг им се разсърди и беше готов дори да ги наругае, но във втория миг сам се ухили и се задруса от смях. И за да не го разпитват защо плаче, той се дръпна от гредата и тръгна по пътеката, като се заподхвърля ту на едното краче, ту на другото. Смахът зад него загърмя с двойна сила.

Той се спря сред градината и се озърна на всички страни. Где да иде? На приказка с арменец ли? Да ядосва дядо Прегоса ли? Да дразни кучетата на градинаря ли? Да отиде в долината и да пие прясно мляко от козите ли?... Той тръгна към килията на Йоана. Не е зле да си

поприказва с него. Йоан е едно просто козарче, ала е честито, защото сам василевсът се загрижи за него. Лошото е, че Йоан вече не оставаше празен. Когато отиваше при него, все го намираше да пише, да чете или тихичко да тананика някаква песен и да показва с пръст по някакви завъртулки.

За нещастие и сега Йоан беше зает с четене. Седнал на свито коляно до прозорчето, отворил една стара дебела книга, той показваше с пръст по буквите и полугласно четеше.

— Какво правиш, Йоане? — попита той, като го проследи известно време.

— Чета.

— Стига чете. Ела с мене да те заведе хе, там горе на шесттях изворчета.

— Какво ще правя там?

— Ще видиш червени жаби.

— Червени жаби ли?

— Червени, червени като кръв!

— Какво правят там?

— Гмуркат се във водата, после се качват на брега в тръстиката и те гледат право в очите.

— После какво правят?

— Говорят си разни работи.

— Жабите ли?

— Пак разпитваш, брей!

— Че как да не разпитвам, като ми казваш такива работи. Могат ли жаби да говорят?

— Могат. Всички животни си говорят. Ти седиш и мислиш, че Господ бог е бил най-добър към тебе и мене... към човеците. За него всички са равни: и жабата, и свинята, и еленът, и бръмбарът, и човекът, и мухата... Е, като е тъй, защо да мислим, че жабите не си говорят? Да, само че ний не им разбираме от езика и те не разбират нашия.

Йоан се замисли. Той никога не бе чувал Дино да говори тъй умно. Вярно. Всички са равни пред бога и за всички същества бог с еднаква любов се е погрижил.

— Хайде! Ела с мене. Знаеш ли как лесно мога да ги замерям с камъни. Тя си стои върху водата и не ме вижда, аз вземам един камък и

силно я цапвам по гърба. Тя изведнаж се обърне по гръб и коремът ѝ се белва.

— Какво става... Умира ли?

— Как да не умира? С такъв камък да те халосат и ти ще умреш.

Йоан загледа Дино.

— Ти уж разправяш нещо умно, а ето че тръгваш да убиваш жабите.

Дино в първия миг не разбра какво искаше да каже Йоан.

— Да видиш жаба, че да я не халосаш с камък — бива ли таквoз нещо?

Йоан не му отговори, а бавно откъсна погледа си от Дино и го спря на тънките редове от букви в книгата.

— Разбирам какво искаш да кажеш — рече Дино. — Искаш да кажеш, че...

Йоан се заслуша. Какво ще да е разбрал Дино?

— Искаш да кажеш, че франките обичат да ядат жаби? Вярно, обичат. Казват, че откъсвали кълките им и ги пържели. Ставали крехки като от гълъбче.

Йоан вече четеше в книгата тъй записано, като че около него нямаше никой. Дино се помъчи да го заговори, но не сполучи. Още един час и учителят ще дойде да го изпитва...

Тoгава Дино наведе глава и излезе от килията.

Всеки ден с Йоан ставаше нещо ново. Днес той вече е ученик в мусикийното училище. Всички епископи и свещеници казаха, че неговото място е там. Той трябва да научи знаците и да знае как да пише гласове. Това като научи, нищо повече му не трябва.

И всеки ден Йоан ходеше в училището. Там се сдругари с много други младежи, които също като него се бяха обрекли да служат на мусикийното майсторство. Тук учителите бяха стари, опитни свещеници, които по цял ден бдяха над своите ученици. Едни преписваха катавасията и псалтикията, други учеха гласовете на разни молитви, а трети, които бяха тук по-отрано, вече боравеха свободно с литургиите, като разнасяха с хубавите си гласове сладките божии песнопения.

Всеки ден от ранна сутрин до късна вечер тук работеше Йоан, а неделен и празничен ден служеше в църквата, като подаваше одеждите и светите дарове на свещениците.

Каква магия имаше това училище? То изпълни цялата душа на Йоана. Буквите, думите и звуците бяха сграбчили сърцето му тъй, че то вече за нищо не мислеше. Всяка изучена буква или всяка изучена песен или молитва от книгата правеше живота му по-светъл, по-пъстър, по-пълнен... Чудно му беше, че е живял досега, без да знае тия неща, които е научил, а какво ще бъде, когато изучи ония, които още не знае?

Като че бог слизаше по-близо до него, колкото по-много неща изучаваше от свещените книги. Сякаш във всяка буква имаше божи пръст и затова от ден на ден буквите и знаците ставаха все по-светли.

Тук, в мусикийното училище, той разбра, че бог се бе погрижил за всичко. За всичко преживяно, за всичко премислено имаше вече приготвена молитва с такива хубави и отбрани думи, каквито само светиите могат да измислят.

И затова от ден на ден той идваше в килията си с нещо ново, което правеше очите му по-отворени и лицето му по-светло.

Така е... Вярно говори писанието, че бог е навсякъде, че е пред всичко и зад всичко. Когато седиш и говориш, той те чува, когато мислиш нещо, той те разбира. Затуй не говори онова, което няма да се хареса на бога, и не мисли онова, за което той ще те накаже.

Йоан мислеше за всичко, което е учено и говорено в училището. Какво е училището? То е една стая. Там бог събира ония, гдето ще му

служат. Кой са те? Кой ще бъдат неговите слуги? Казват, че всички са слуги на бога... Слуги — от най-последния отрок до светия василевс... И сега, когато Йоан сам вижда, че е тук в това училище, за да се научи по-добре да служи на бога, той си казва, че трябва да прави всичко, което е угодно нему. Кое е то? Кое може да бъде, освен песните? Той ще се научи да пише ония знаци, що се раждат в душата му, и с тях ще облича всички молитви. Така ще служи на всевишния бог по-добре.

И ял-недоял, спал-недоспал, той тичаше по пътя към училището, а в душата му се редяха един след друг ярки и трепетни звуци, които чакаха нечии думи. Отгдето ще вземе думи за своите песни? Нали трябва да се угоди на бога? Нали трябва бог да бъде доволен?

Йоан знаеше, че песните, които е нареждал Йоан Дамаскин, са най-добри. Когато ги пееше и нареждаше под звуците, които се раждаха в него, излизаха наистина чудни песни... Кой ще да е бил тоя Йоан Дамаскин? Какъв ще да е бил той, че е могъл да нареди такива хубави и светли думи?

Думите на Дамаскина бяха вълшебни. Те докарваха на Йоана някаква треска, след която той падаше в изнемога и заспиваше.

Тогава насън му се явяваше сам Дамаскин.

— Йоане, Йоане — казваше той. — Честит съм, че си се родил на тази земя.

— Защо, учителю? — питаше смиреният Йоан.

— Защото само ти ще облечеш моите думи в хубави песнопения. В твоята душа има един чуден огън, през който минува всеки звук и тогава той става сладък като самата молитва. Искам с такива звуци да осветиш думите ми.

— Ще ги осветя, ако съм достоен, учителю.

— Ти си достоен, Йоане. Сам бог един ден ще ти каже, че си достоен.

Мануел се разхождаше из градината на летния дворец и се разговаряше с двама от своите логотети, които бяха дошли при него по държавни работи. Те искаха от него да се откаже от намерението да купи нови кораби от строителите езичници.

— Карате ме да се чудя — каза Мануел, когато те настояха на своето. — Държавната полза за мене е хиляди пъти по-важна от това, че някому ще докривее едно бързо и нищожно допиране до езичеството.

— Да, ваше величество, но вие забравяте, че още преди един век е взето решение да не се купува нищо от езичниците.

— Ако тогава е имало глупци да вземат такива решения, сега не трябва да има глупци, които да ги спазват. Не забравяйте, че аз искам държавата ми да бъде силна, непобедима. Как ще бъде то, ако нямаме кораби както за търговия, тъй и за война?

Разбира се, Мануел се наложи. Великият логотет трябваше да свика събор на всички логотети, за да ги убеди в ползата от една такава покупка на кораби.

— Трябва да ви призная, мои драги логотети, че аз не съм доволен от вашите грижи. Вий добре знаете, че аз искам върху империята на великите ромеи да не може да се хвърли нито прашинка. После нека се знае, че моите народи трябва да усещат както силата на моята власт, тъй и грижата ми за тях. Искам да се открият нови училища, искам да се настаняват добре способните деца от империята. Да обичаш науката и изкуствата не е само един накит. Една държава напредва главно, когато в нея царят науката и изкуствата.

— Ний спазваме това, светли господарю. В няколко манастира сме настанили млади момчета да се учат за иконописци, а също и в музикийното училище поддържахме няколко способни момчета.

— Знаем. Това ще се прави, защото аз го искам. За доброто не трябва да жалите пари и сили.

Целият ден на император Мануела е изпълнен с държавни грижи. Той знае колко и какви училища има в империята му, колко и какви деца учат там, знае какви работилници се откриват и каква стока се изработва в тях. Той знаеше всичко, което става в империята му, и ако виждаше нещо да се движи не по свой път, той сам се погрижваше да го оправи. Мануел беше един умен и грижлив император и цялото си време през деня даваше само на размисъл и труд. Между оня

Мануел, който до самозабрава обичаше веселбите и угощенията, и той имаше цяло море разлика. Сякаш не бяха един и същ.

Но той човек, който знаеше всичко що става в империята му, беше сляп за живота зад решетките на василиката — жилището на императрицата.

Хубавата антиохийка Мария имаше една грамадна свита, която живееше във василиката. Това бяха осемнайсет жени, една през друга по-хубави. Мануел обаче, за да не се изложи пред поданиците си, предпочиташе да си избира любовници отвън и тайно да ги приема и изпраща. Свитата на императрицата оставаше непокътната. Затова пък през тайната вратичка често влизаха млади голобради момчета, които прекарваха по няколко часа през нощта в топлите прегръдки на зажаднелите жени.

В средата на тия охолни жени най-свободен и важен достъп имаше Дино. Той влизаше в голямата кубикала, започваше да се търкаля, да върви по ръцете си, да се преправя на маймуна и да пуща двусмислени нечисти приказки, които караха жените да пицят от бодливо удоволствие.

Той беше длъжен да влиза във всички жилища на сановниците, на чиновниците, на работниците и слугите и от тях научаваше всичко, каквото ставаше в града. И затова, когато влизаше при жените, те се събираха от всички ъгли и го окръжаваха. Тук Дино трябваше да разкаже в коя къща мъжът е ял бой от жена си, в коя къща жената е била заварена с любовника си, кой чиновник е барал из хазната, чия магарица забременяла и много още новини, които свитата на императрицата поглъщаше с охота. Но това не беше всичката работа на Дино. Той водеше разговори с всяка една отделно. В тия разговори всяка научаваше по нещо за своя любовник или по нещо от него. В това време в една от малките стаички младо офицерче държеше в прегръдките си една загадъчна дама със скрито лице в дебело було. Коя беше тя — само Дино знаеше. Може би тя беше самата императрица Мария, може би някоя друга дама, а може би и дяволитата патриция-зоста с офицера, когото е видяла тая сутрин в свитата на императора.

Патриция-зоста се наричаше най-приближената до двореца жена, на която се даваше право да сяде на обяд на масата на императора и да носи почетния пояс. Но макар и толкова приближена до

благоволението на императора, тя не изглеждаше, че се старае да го запази от одумки.

Но все пак не можеше да се разбере патриция-зоста ли беше в стаичката с офицерчето, или самата императрица? Дали между тях две жени нямаше някое тайно споразумение?

Защото много се говореше за Мария, а все пак потайностите ѝ не бяха като тях на Теофано, на Зоя или Теодора. Мария беше умна, хитра и много предпазлива. Много шпиони в двореца нерядко донасяха на императора за подозрителни държания на императрицата, но той не можеше нищо да улови. А не можеше да скрие ревността си. Когато неговият братовчед Андроник му забелязваше, че много ревнува жена си, Мануел отвърщаше:

— Тия, които не са много чисти в себе си, не само че ревнуват, но и убиват от ревност.

— Тогава да очакваме и убийство?

— Не! Мария ми е вярна. Това добре зная.

Андроник се изсмя високо и като го загледа многозначително, засмя се още по-бурно.

— Какво искаш да кажеш, Андроник?

— Ето какво искам да кажа. Ти си един от чудните императори на света. От една страна, си простодушен като дете, от друга, си умен като философ — когато стане дума за държавни работи, — от трета страна, си развратен като куче, а от четвърта, имаш прекалено много съвест. Ти си съставен от четири човека, които постоянно се гонят.

Мануел всякога е гледал със скрита омраза към своя братовчед, едно, загдето изпълваше двореца с интриги и налиташе върху всяка срещната жена, и друго, че понякога сам не скриваше лудешки идеали. Дори един ден не се поколеба да каже:

— Ех, Мануеле, ако аз бях император, друго щеше да бъде.

— Ти мислиш да ставаш император?

— Не мисля, но ако народът поиска...

Мануел се засмя:

— Тогава има много да чакаш.

— Не се знае... В Ромея всичко е възможно.

Дълго не можеха да се разговарят двамата братовчеди, защото между тях всякога изпъкваше сянката на някаква скрита омраза.

Андроник беше красив, строен, много пъти по-умен от братовчеда си, силен и решителен и притежаваше ловкостта да се харесва на всякого, а това гневеше Мануела. Той усещаше, че тия качества държаха буден в амбициозния му братовчед един пакостен идеал, който, разбира се, няма да се осъществи, но само ще му носи безпокойствия.

И двамата братовчеди се разделяха — Мануел с нескрита омраза в душата, а Андроник с тържествуващо злорадство.

Андроник по възраст беше колкото императора. Още от деца раснаха наедно и не се разделиха нито веднаж. Ето защо всред омразата и злорадството цареше навикът да се срещат, да се разговарят и често да се хранят на една трапеза. Андроник беше главен военачалник и имаше достъп из всичките дворци. Своите широки права той имаше не само поради близкото си роднинство с императора, а поради големите си успехи на пълководец. През време на война най-големите сражения е спечелвал Андроник. Смел до самозабрава, силен до непобедимост, ловък във въртене на копието и неповторен ездач, той се втурваше върху неприятеля и поразяваше в пътя си где когото срещне. Така неприятелят всякога е ударял на бягство и е давал направо в Андрониковите ръце печалби, победи и трофеи.

Когато Андроник се движеше из двореца — красив, строен, с широки плещи, равни, силни крака и глава на Аполон, той носеше пълно съзнание, че е победител върху всички и върху всичко. Това значеше, че когато е свободен от война и се намира в двореца, става съпруг на всичко женско там.

Ето защо, когато се носеха интриги за императрицата, името на Андроника често се повтаряше. Не е ли и той един от ония, които влизаха в нейната тайна стаичка? Никой не можеше да каже, освен пак Дино. Той държеше тайните на всички жени, а казваше се, че държи тайните и на императрицата. Но Мануел не смееше да разпитва дълго Дино, защото се боеше да не чуе нещо, което ще оправдае подозренията му. Затова именно в едно угощение той искаше да премахне Дино, като накара Ксенофона и Афродита да го убият. Но Дино спечели живота си не по милост божия, а защото беше твърде потребен човек.

Дино имаше способността да се налага, а оттук идеше леснината да заведе някоя забулена девойка в скритите покои на императора. Тоя

нищожен човек държеше в ръцете си тайните на всичко живо в двореца. Ето защо често обичаше да се среща с Йоана. Чистотата и простодушието на младия певец се виждаха интересни на Дино. Освен това, свикнал да осквернява всичко чисто, той неведнаж се запитваше дали певецът не би се изкушил да даде малко дял на живота. Ето защо във всяка среща с него Дино се мъчеше да намери оная нишка у Йоана, която не би се скъсала, ако случайно го задърпа и поведе нанякъде.

Колкото и черни да бяха скритите мисли на Дино, той обичаше Йоана. Това би трябвало да накара малкия смешник да не намесва чистия певец в дворцовите тайни, но сам Дино не знаеше колко са лоши и нечисти тия тайни. Той не можеше да види нещо нередно и нечисто в една тайна среща между мъж и жена. Мислеше, че точно туй е животът и че тъй трябва да живеят всички хора. Бягството на Йоана от любовни събития Дино си обясняваше като някакъв недостатък у певеца, за който трябва да му се помогне. За нещастие, Йоан преставаше да слуша Дино, когато той му заговаряше за скверни деяния с млади жени. Дино говореше, рисуваше какво е тялото на хърватката, какви са бедрата на персийката, какви рамене има туркинята Нурие, как се съблича черкезката княгиня, как се качва на леглото си и как ляга, но Йоан го гледаше с учудени очи, леко се изчервяваше и обръщаше поглед настрана. И Дино виждаше, че всичко казано е на вятъра отишло.

— Прост си, Йоане, прост си като ей тази треска.

Йоан в отговор само мръдваше рамо и нищо не казваше.

Но въпреки „простотата“ на Йоана в двореца на Мануела животът си течеше както всеки ден и във базиликата на императрицата жените спокойно водеха своя притулен живот.

Но и те също не можеха да узнаят ходеше ли някой при нея, затова задоволяваха се да плетат за нея клюки и да си ги разменят. Василиса Мария подобно на много ромейски императрици беше много ловка жена. Средна на ръст, с тънка кост, но добре изпълнена, с рязка походка и строго, сериозно лице, макар и обилно заляно с женствена красота, Мария се стараеше да пази своето достойнство на господарка и нито даваше повод да я подозират, нито да се приближават до нея. Тая нейна строгост беше причина да минува за мълчалива и саможива. Но въпреки всичко това нейните придворни приятелки с четири очи следяха за нея и се стараеха да я хванат в онова съпружеско прелюбодеяние, което не беше чуждо нито на една от познатите ромейски василиси.

По тая причина и похожденията на патриция-зоста стояха в пълна загадъчност. Те не смееха много решително да посягат към великата придворна дама, не за да не я оскърбят, а за да остане неразбулена една тайна, до която те допирала императрицата. Точно затова не се и питаха кое е младото офицерче. Те знаеха, че ако го узнаят, чрез него ще разберат коя е и любовницата му — патриция-зоста ли, или императрицата. А по тоя начин ще изчезне и най-приятната им интрига, оная интрига, която запълваше деня им. Така офицерчето се преобразяваше според желанията им. Един ден го наричаха с име „оня“, друг път с име „сладкия сън“, трети път „гъвкавия конник“ и все пак никой не го знаеше.

Хубави бяха нощите във базиликата на императрицата. Докато свитата е с нея, разказват се весели приказки, казваха се и всички градски събития, които им донасяше Дино. И щом тя отидеше в покоите си, през тайната вратичка един по един влизаха приятелите, които носеха безмерно удоволствие за през цялата нощ.

Една нощ Дино трябваше да изпълни една нова поръчка. Той беше задължен от императрицата да ѝ заведе младия певец. Това нейно желание му се видя толкова голямо и важно, че той не тичаше, а почти летеше към килията на Йоана. Като блъсна вратата и влезе вътре, джуджето видя певеца седнал под прозореца с разтворена книга на колене и поглед, впит в ситните букви.

— Хей, учений философе! Дигни главата си и виж кой влиза.

Йоан, комуто беше мъчно да откъсне вниманието си от книгата, дигна очи и спокойно ги спря върху Дино.

— Виждам, Дино, как да не виждам.

— Бърже — важно заговори Дино, — обличай се и тръгвай с мене.

— Не! Ти пак ще ме заведеш на някакви... места. Не искам.

— Ама ако ти кажа где ще те заведе — ще подскочиш от радост.

— Няма.

— Охо, ще подскочиш! Слушай. Прати ме василисата да те заведе при нея.

Йоан стана зачуден и загрижен.

— Защо сега праща? Че сега е близо полунощ... Не може ли денем?

— Хе-хе-хе-кхе... — се разсмя Дино. — Глупчо, не разбираш ли? Да те вика една хубава василиса — най-хубавата от всички василиси досега... не разбираш ли защо? Честито хлапе си ти и туй то! Не мисли много, ами ставай.

Йоан се замисли.

— Дино, ти си говориш празни приказки. За какво може да ме вика василисата, ако не за някаква работа? Може да ѝ се е пощяло да ѝ попея.

— Може, може да ѝ се пощяло... — тайнствено рече Дино и нещо нечисто проблясна в очите му, — всичко може. Ставай да те водя.

— Добре — рече Йоан и започна да надява бялата копринена туника.

— Чакай! — се намеси Дино, като дръпна бялата туника от ръцете му. — Обличай черната туника.

— Черната ли? Защо? Че тя е проста.

— Нищо, нека да е проста. Ти нея облечи.

— Не е прилично.

— Прилично-неприлично, ти нея облечи.

— Защо?

— Пак питаш! Ти сигурно, когато си се родил, огледал си се и си рекъл „защо се родих?“. Тръгвай! Трябва да знаеш, че когато отиваме в стаите на василисата, не трябва да те види императорът, а черното облекло не се вижда нощем.

Йоан навлече черната туника и покорно тръгна след Дино. Той вече не разпитваше, защото все едно — нищо не можеше да разбере. Вика го василисата — това добре, но защо императорът не трябва да знае? Ами ако утре императорът го попита — где си бил нощес, той не трябва ли да каже?

— Дино, ти си луд!

— Не съм луд!

— Да, караш ме да облека черната туника, та да не ме види императорът, ами ако утре императорът ме полита где съм бил, аз да не казвам ли?

— Ако искаш да ти хвъркне главичката, кажи.

Йоан се спря ужасен.

— Защо ме водиш при нея? — извика той, готов да тръгне назад.

Дино се изсмя.

— Ако искаш пак да ти хвъркне главичката — не отивай при нея. Тя умее добре да се разправя.

Певецът покорно тръгна. Пред него бързо ситнеше Дино. Йоан виждаше малкото гръбче и усещаше, че го мрази. Пакостно човече! То замота Йоана в страшни паяжини и сега си играеше като паяк с него. Нищо. Ще отиде при императрицата и ще се покори на всичко, каквото тя каже. Наистина, сега е нощ — не се пее, но щом тя иска — няма какво да се прави.

Те влязоха във василиката и Дино, който познаваше всичките стаи и коридори, тръгна пред Йоана. След като преминаха няколко коридора и няколко пъти изкачваха широки мраморни стълбища, стигнаха до една широка врата.

— Слушай, просто човече — строго рече Дино. — Ще правиш каквото тя ти рече. Чу ли?

Смутен и разтреперан, Йоан влезе и изчезна в покоите на императрицата.

Дино тръгна надолу. Той знаеше какви може да са желанията на гордата императрица, която умело прикриваше страстите си, без да може да ги скрие от опитното око на развинтеното джудже.

Йоан намери императрицата не сама. Тя полулежеше на меко ниско легло, а долу, под краката ѝ, пак така върху дебел мек килим седеше патриция-зоста.

— Приближи се, Йоане.

Йоан направи няколко безшумни крачки по килима и застана срещу императрицата.

— Кажи, момче, отгдете си?

— От Драч.

— Варварин ли си?

— Българин съм, светла господарке.

— Добре — българин или ромеец, за мене е все едно. Аз искам да знам не ти ли е мъчно за Драч?

Йоан се сепна от този въпрос. Как да не му е мъчно? Че нали там останаха най-хубавите случки от живота му? Нали там е майка му? Приятелите му?

— Да, светла господарке, мъчно ми е.

— Майка и баща имаш ли там?

— Имам само майка.

— Ти я обичаш — нали, Йоане?

— О, светла господарке!

— Тъй. Ей на, и аз съм като тебе. В Антиохия останаха баща ми и майка ми и аз седя тук без тях като откършена клонка, тъй както и ти. Добре, ний си приличаме по мъката с тебе. Чух те, като пееше, и разбрах, че бог към тебе е показал голяма грижа, като те е наградил тъй много. Добре, той е наградил и мене, като ме направи императрица. Ний и двамата с тебе сме императори. Ти с дарбата си, аз със съдбата си. Императори сме, ала не сме щастливи, защото телата ни са тук, а душите ни — твоята в Драч, а моята в Антиохия. Изпей сега, Йоане, една песен и с нея ме откарай в родния край.

О, какви думи! Те тъй грабнаха душата на Йоана, сякаш самите те бяха една песен. Добре, той ще ѝ изпее каквото тя иска...

И като зажумя, Йоан видя, че пред него се открива хубавият Драч с морето, с планините, с ливадите и стадата, с малката къщичка, гдето беше израсъл, със старата хубава майка — най-хубавата майка от всички майки в света... Където си, майко? Ето, ето тя е тука, тя е близо... И отваря се една малка вратичка и тя влиза. Лицето ѝ е потънало в бръчки, ала очите ѝ гледат весело, весело... Тя пристъпя към него и протяга сухи, жилести ръце... О, какви хубави ръце, какви хубави жили по тях, какви хубави нокти — черни, изкривени, но хубави, най-хубави нокти... Ето ме, майко... Аз ходя, където ходя, ала не те забравям, сецам се за тебе и тръгвам да те търся... И на, прехвърлям

планини, пресичам гори, преплувам морета и ида при тебе. Не е дълъг пътят, майко, когато знам, че при тебе отивам, не са дълбоки моретата, които аз преплувам, за да те стигна. Майката се радва на Йоана. Тя слага трапезниче на земята и нарежда порязаници от чер ръжен, но сладък хляб. След хляба тя влиза в друга стаичка и след малко оттам носи паничка с бяла млечна каша... О! Колко е сладко... Майко, майко, кой те направи толкова сладка? Водата в Драч ли, която пиеш, хлябът ли, който става в нивите там, кажи, майко, защото тук аз правя живота си по-светъл и по-сладък само като си спомням за тебе. Днес денят ми е твой — приеми го, майко.

Йоан беше забравил где се намира. Той свърши песента, озърна се и погледна василисата. Лицето ѝ беше обляно в сълзи.

В това време на двора току до палата на василисата от невидяло изпъкна императорът. Дино се вцепени на мястото си.

— Какво правиш тука? — строго прошепна императорът и хвана Дино за ръка.

— Нищо, честити императоре.

— Казвай!

— Нищо!

— Ти всичко знаеш, чедо на кукумявките! Казвай кого си завел при василисата.

— Никого не съм завел!

— Ще те пребия!

— Твоя воля, светли императоре.

Цял разтреперан от гняв, той влезе и заизкачва стълбите. През последните дни Мануел се разпъваше от ревност и най-после не се сдържа. Той реши сам да намери василисата в прегръдките на любовника ѝ. Дино, който знаеше всичко, можеше да каже, но Мануел искаше сам да види престъплението на гордата антиохийка. Освен това всичките му опити да изтръгне нещо от Дино всякога са оставали напразни.

Като стигна пред вратата на василисата, той даде заповед на стражата да се отдръпне и влезе в голямата кубикала. Тук се разнасяше звънкият глас на Йоана. Значи тук бил Йоан? Той надникна от вратата. В тъмното императрицата и патрицията не го забелязаха. Когато свърши песента си, Йоан се поклони и направи крачка настрана.

— Благодаря ти, Йоане! Ти ми изпълни душата със сладост. Благодаря. Ще те викам и друг път да ми пееш.

Императорът, успокоен, че не свари жена си в прелюбодеяние, бързо излезе. Пред външните врати пак видя Дино.

— Защо замълча тази тайна на василисата?

— Аз, светли Мануеле, съм дошел тука да ви пазя тайните — не да ги пръскам.

Тия думи накараха Мануела да наведе глава и да продължи пътя си. „Щом искаш да пазят твоите тайни, не се завирай в чуждите“ — си каза той, като си отдъхна успокоен.

Мануел никому не даваше да разбере, че в неговия дворец има един злояд трън, който го бодеше и денем, и нощем. Това беше братовчедът Андроник. Качествата, които имаше тоя непоправим пакостник, се набиваха в очите на хората, не за да го уронят, а за да го издигнат може би далеч над императора. И нерядко сановниците и подобните на тях често тайно си пошушваха: „Този обесник се е родил за император.“ Но Мануел, който беше много хитър, не издаваше опасенията си. Всъщност той напрегнато следеше всяко мръдване на Андроника. Той беше поставил зад него шпиони и така узнаваше с кого се среща, какво разговаря, какви са скритите му намерения... Разбира се, колкото и да беше ясно за Мануела, че Андроник е готов на всяка постъпка, за да стане император, той не вярваше, че в двореца ще се намерят хора да тръгнат подир него. И това го успокояваше. Андрониковите тайни намерения не можеха ни най-малко да изменят живота в двореца, напротив — разгулният братовчед, като даваше широки простори на разврата между придворни и сред първите граждани, изпълваше въздуха с най-причудливи привички. След като дворецът се увлече от разни гадатели и магьосници, увлече се и цялото общество във Византия. Вярата в магиите стана толкова силна, че още малко и цялата религия тръгна към рухване.

Андроник стърчеше сред всичката тая развалина с цялото си величие. Император Мануел, който също се увеличаше от магиите и по цели дни сам вареше някакви загадъчни води и треви, видя в лицето на братовчед си образа на същинския антихрист.

Така се почна борбата между двамата братовчеди. Отначало тя беше прикрита, но после се разгорещи и стана видна за всички в империята.

В тоя бърз полет на годините един-едничък човек в двореца на ромеите живееше в друг свят. Това беше Йоан. Той не растеше наред с времето. Неговото лице бързо възмъжа, бързо наедря, в жилите му се втурна кръв, получена от здрави и силни деди, и човек би казал, че той може да бъде един верен крепител на привичките, начертани от Андроника. Но само един поглед, отправен към лицето на Йоана, стигаше да се разбере, че наистина, този чуден певец има една съвсем друга работа на тая земя. Сякаш той беше създаден, за да облее божия свят с омайни песнопения и само тогаз да го напусне. Но колко ли беше нужно да живее Йоан, за да успее да изкаже в песни онова, което

се беше наредило в душата му? От час на час все по-нови звуци се раждаха там, по-дълга песен се нижеше. И колкото по-дълга и по-звучна ставаше тая песен, толкова по-светло ставаше лицето на Йоана. През целия ден той стоеше в училището и едва вечер се прибираше в килията си в палата. И току-що седнал на обичното си място под прозореца, той забиваше очи в книгата. И светът се превръщаше в песни, гдето всички белези на живота с игрите, развлеченията, любовните истории и забранени удоволствия се стопявала сред огъня на една чудна любов, бог знае по какъв път родена в Йоановата душа. Той се вглеждаше в песните на Дамаскина Мансура и там надничаше зад всяка буква с оная предпазливост, като че там трябваше да види пръста на бога Саваота. И може би виждаше тоя пръст, защото в очите му заиграваше светлина, сякаш вземана от пурпура на изгряващо слънце.

Кой беше този Йоан Мансур из Дамаск? Неговите песни носеха радост пред живота, примирение пред смъртта, светлина в мрака и яснота в оная мъгла, която обича да изпълва душите на жадните за тленни и тъмни радости.

За Йоана животът е песнопение. Всичко друго беше чуждо, затова той минаваше край него и отминуваше, без да го погледне. Сутрините прекарваше в дворцовата църква в молитви и след това отиваше за цял ден в Музикията. От време на време само виждаше малкото човече Дино да прекосява със своите детски крачки палатските дворове и градини и да бърза нанякъде. Йоан знаеше, че той изпълва някакви тайни поръчки, в които сигурно има нещо нечисто. Това караше Йоана често да се пита, бива ли да пуца в килията си това човече, което ден и нощ се движи рамо до рамо със злия дух? Той вече знаеше как се движат мислите в главата му, мислите, които извираат от някакви незнайни и тъмни извори. И Йоан решаваше да му каже да не влиза, но когато Дино заставаше в килията пред него и го заглеждаше в очите, той не се решаваше да му каже остри думи. В Дино имаше нещо, което караше Йоана да прощава. Най-последно такъв си е Дино. Нима може някой да го поправи? Всички имат нужда от него, всички го изпращат да изпълва тъмни и нечисти поръчки. Дино е роб на страстите на ония нещастници, които виждат сладостта от живота в нечистата игра.

Заставаше Дино и тъй — със своя поглед, в който имаше присмех, лъжа, измама и злоба — следеше всяко движение на своя сладкопоен приятел. Все пак Дино нищо лошо и нечисто не казваше на Йоана. Той не можеше да разбере как Йоан ще живее тоя сбъркан свой живот, но много не се питаше, защото виждаше, че Йоан е наистина сакат човек, който бяга от живота, защото няма дарбата да живее весело и щастливо. Така само пред Йоана Дино не се виждаше недорасъл. Той е малък, но знае много неща. Йоан е голям, но нищо не знае... Тъй те са равни.

Когато Дино се разговаряше с другите, той придружаваше думите си с кривене на лицето, с плезене, със зъбене, с подскачане — само тъй можеше да накара някого да го чуе, но когато говореше с Йоана, той ставаше навъсен и сериозен като патриций. Но това дълго не можеше да трае, защото малкият човек не можеше да търпи чуждо рухо на гърба си и побързваше пак да влезе в своята дребна, малка, нечиста и дяволска пътечка. Йоан е добър... Тая негова доброта го правеше не само търпим за Дино, но и потребен. Какъвто и да беше Йоан, все пак той носеше със себе си нещо хубаво, нещо такова, каквото нямаше никой в палата. И може би това беше, което го караше да бърби много пред Йоана и така искаше да му угоди.

Той все започваше оня разговор, от който Йоан не оставаше доволен. Той не искаше да знае, че патриция-зоста е много горделива и че началникът на стражата водил Андроника някъде тая нощ и станал някакъв побой, гдето великият василевсов братовчед изгубил бича си със златната дръжка.

Така и Йоан се мъчеше да угоди на Дино, като потърпи да го послуша, но гостуването не можеше да трае дълго и Дино си излизаше. Той впрочем нямаше много време да стои гдето и да е. Както дните, тъй и вечерите му бяха заети твърде много. Той трябваше да следи кой где отива, кой где влиза, след това да разпита кой какво е правил, какво е говорил... Ако е имало свада, дошло ли се е до бой, кой е битият и много, много още неща, които научаваше и след това ги пръскаше на всички страни — от върховете на патрицианството до слугите и слугините. И след като пръсваше тия новини, пак тръгваше да узнае как са се изменили.

Целият живот на Дино е погълнат от работа, която няма начало и на която крайт не се вижда.

Но който умееше да се вглежда в лицето на хората, можеше да види какво извършва там времето. Дино бързо получаваше дълбоки бразди по челото и около очите, тъй бързо, като че ги бе поръчал някому.

Неотминат беше и Йоан. Той не беше набръчкан, но черна къдрава брада беше окръжила лицето му. Оттук можеше да се разбере, че има хора, които не се плашат от бързия полет на годините и гледат с вяра и светла надежда в бъдещето. Това беше Йоан.

II

За Йоан светът беше съчетан от светли думи, излени в песнопения, които имаха силата да се носят над домовете на хората като пурпурни облаци и да осветяват с блясък всичко тъжно и мрачно над себе си.

Ето защо той не усети как са се изменили вече десет години и как падна Мануел, за да дойде протосеваст Алексей. Той не знаеше да страда ли за тая съвсем неочаквана промяна, или да се надява на нещо по-добро. За него не беше нужно повече от няколко залька хляб през деня и една спокойна килия, за да си работи.

Но колкото и да беше отвърнал очи от живота на хората, все пак изчезването на василисата Мария Антиохийска го покрусил. Тя беше добра, богоугодна и умна жена... Защо я затвориха?

— Дино... кажи защо затвориха василиса Мария?

Дино, който знаеше всичко, навъси чело и нищо не каза.

— Кажи, Дино.

— И да ти кажа, няма да ме разбереш. Ти не живееш между ромейте.

— Как не живея?

— Да, ти живееш в облаци. Светът се променя от час на час. Византия се люлее и може да се откъсне и бог знае где ще падне. Добре, ала ти нищо не знаеш.

— Истина, Дино. Аз съм сляп за всичко. Какво трябва да е ставало в палата, та да дойде работата дотам?

Йоан се прекръсти. Той наистина беше потънал в скръб.

Дино побърза да го утеши:

— Не е твоя работа да мислиш за империята. Има кой да се грижи за нея. Гледай си работата и туй то.

Тоя разговор с Дино сложи у Йоана мисълта да посети големите манастири и да поработи и там. По тия манастири имаше мусикийни училища. Йоан се надяваше, че там ще постигне повече знания.

Каквото и да стане със света, той все ще има нужда от бога. И колкото и да са грешни хората, те все ще трябва да дирят божията близост. Йоан се бе обрекъл на тая близост и това обричане му носеше голямата утеха.

И така той потегли за Атон.

Всеки изминат ден оставяше по една светла следа в душата и ума на Йоана. В манастирите той провери своите песни, подобри ги и така в цялото източно църковно пение премина един нов лъч, един нов гласък към вратата в Христовото учение.

Онова бистро езеро от звуци и песни, отгдето Йоан гребеше с две ръце, тук, след дълга денонощна работа в манастирите, се превърна на безбрежно море. Той чувствуваше гласа си хиляди пъти по-богат, отколкото беше по-рано, и леснините с които преминуваше от песен на песен много по-сложни и по-необятни. Той по десет, по двайсет, по сто пъти преработваше песни на Дамаскина и с това виждаше колко безкрайно е делото му, колко светлина носи със себе си.

Така изминаха повече от три години.

Един ден в манастира пропълзя слухът, че протосеваст Алексей е свален и на мястото му е поставен Мануеловият братовчед Андроник. Йоан едва ли не падна от изненада. Андроник? Най-развратният от всичките Комнени? Андроник, който е готов да продаде цяла Византия за една жена? Нима той човек днес води съдбините на империята?

Йоан, който нито за минута не се бе замислял за съдбата на Византия, неусетно потъна в страшни размишления. Той познаваше Андроника доста, за да може да види на какво ще заприлича палатът на великите ромейски императори.

Йоан мислеше, че тая новина ще мине и замине. Той пак потъна в работата си и гласът изново се понесе в манастирските църкви.

Една вечер, когато завършваше молитвата си, с него стана нещо чудно. Както коленичеше пред иконата на света Богородица, чу се внезапен трясък. Йоан дигна очи и видя, че иконата се е пукнала през средата.

Изтръпнал от нечакан ужас, той се изправи. Студена пот бе обръсила челото му. Какво се е случило? В Константинополис ли е станало нещо?

Той се помъчи да продължи, но не можа. В душата му подобно тежко вълмо се гърчеше от невидело дошел смут.

Бледен, с отпаднал дух и скръбни очи Йоан излезе от църквата и влезе в килията си. — Не! Във Византия ще се е случило нещо. Някакво светотатство, някаква обида ще е нанесена върху светлия лик на Богородица...

И от тоя ден Йоан не намери спокойствие. С голяма тревога в душата той гледаше към палатите на василевса и му се струваше, че са обхванати от някакви тежки, неугасими пламъци.

Най-после, когато сънят му загуби спокойствието си, той разбра, че трябва да си отиде в Константинололис. Сякаш там ставаше нещо, за което се чакаше неговата помощ. И един ден, рано сутринта, той се хвърли на мулето и потегли към столицата на ромеите.

Като влезе в дворовете на палата, Йоан видя, че навсякъде кръстосват силно въоръжени стражи. Той се помъчи да си пробие път до своята стара килия, но стражите не го пущаха.

— Аз съм Йоан — ги уверяваше той, — аз съм протопсалтът.

— Можеш и ангел от небето да си, пак няма да те пусна.

— Защо?

— Хайде, хайде, връщай се и не разпитвай много.

За щастие, великият логотет отиваше към жилището на императора и когато минаваше край Йоана, спря се и го загледа.

— Ти певецът ли беше?

— Да, великий логотете. Искам да се покажа на господаря.

— Ела с мене.

И логотетът заведе Йоана в преддверието на работната стая на Андроника и сам слезе при императора.

Един час след това Йоан видя нещо непривично. Вратата се отвори от стражата и великият логотет излизаше заднешком и почти на две счупен. Така със ситни крачки и силно наведен, той излезе в преддверието и с усилие изправи изкривения си гръб. Като погледна Йоана, той сконфузено произнесе:

— Тежко. Нов император, нови наредби.

Веднага след това Йоан влезе при Андроника.

— Йоане — заговори с достойнство новият император. — Добре, че си дойде сам — иначе щях да изпратя да те търсят. Палатът ми има нужда от твоите песни.

Андроник беше с побеляла глава, но все тъй хубав, строен и младолик. Облечен в царско облекло — в злато и пурпур, той наистина

внушаваше страх и почит. Но на Йоана не внуши страх. Андроник беше безверник, човек, оплул в разврат и нечистота — към такъв човек Йоан не можеше да храни почит.

Но как заговори Андроник? Йоан беше чувал за него, че е голям лицемер, та гостолобивият му глас не го успокои.

— Ти се беше отдал, Йоане, да служиш на бога, та не усети колко нещастия преживя империята. Още малко и тя щеше да рухне. Но, слава богу — с моите и с народните усилия всичко е спасено.

— Господарю... где е император Алексей?

— Умря във въстанието.

— Ами василисата?

Андроник не отговори.

Йоан сега вече знаеше всичко. Развратният и безжалостен Андроник, който беше готов да запали цялата империя, за да получи престола, сега имаше всички права да вилнее. Йоан си спомни борбите между Мануела и Андроника, спомни си как Андроник се е съюзявал с противниците на империята, само за да я завладее и си каза: „Бягай, Йоане, колкото се може по-скоро оттук.“ Но Андроник като че проникна в мислите му, твърдо заговори:

— Досега ти служи на Мануела и жена му. Сега вече ще служиш на мене. Бъди свободен, работи, както си работил досега.

— Не може ли, господарю, да те освободя от големите грижи към мене? Аз се вече изучих добре и сам мога да уча другите. Дай ми свобода да тръгна из империята и да стана учител на младите.

— Чудно ми се вижда, че искаш да избягаш от мене. Кажу ми, нещо лошо направих ли ти?

— Лошо не ми направи, господарю — отвърна след дълго мълчание Йоан; — но нали казах... искам да поработя сега отвън.

— Не! — решително и с тон на недоволство произнесе Андроник. — Аз искам да бъдеш при мене и както си пял при Мануела, тъй и пред мен да пееш.

Йоан нищо не каза, а само наведе глава и се поклони.

— Махни всички черни мисли от главата си! Виждам ги, знам ги какви са. Аз съм един от честните императори на Византия, защото целият народ ме поиска. Ако исках много престола, аз отдавна щях да го имам, ала не се хвърлих към него, а сам помогнах протосеваст Алексей да стане император. Но... за народа стана ясно, че той

можеше да провали цялата империя. Ето защо народът мене избра за император.

След като мълча дълго, Йоан със стеснение попита:

— Ами къде е василисата Мария?

— Ах... тя, горката, стана жертва на народния гняв. Искаха да я разкъсат за предателствата, които бе извършила, но аз я скрих в затвора. Мислех, че съм я спасил, ала още на другия ден ми казаха, че неznайни хора я удушили там. Горката Мария Антиохийска.

Покрусен и отровен, Йоан ниско се поклони и тръгна да си излиза. Като затваряше вратата след себе си, Андроник му извика:

— Не е твоя работа, Йоане, да се косиш за държавни работи. Остави аз да се грижа, пък ти си гледай песните.

Йоан пак се настани в килията си. Той натрупа много песни и сега се готвеше да ги преработва и попълня. Андроник му даде правата на патриций, даде му облеклото, което носеха големите сановници, ала Йоан не ги прие. Защо му са права, когато няма нужда от тях? Защо му са дрехи с пурпурни украшения, когато черната туника му беше приликата? Не, ако можеше Андроник да премахне мъката му, това щеше да бъде най-добре.

През цялата седмица Йоан работеше в килията си, а през неделния ден сутринта нему беше възложено да пее трудните и най-важни песнопения. И когато в уречения час Йоан отиде в църквата, видя, че всичките сановници, патриции и графове, всичките висши и нисши служители в палата, а и поканени от града първенци бяха там. Пъстри одежди, пурпурни облекла, злато и коприна — всичко това беше преобразило църквата.

Няколко минути след влизането на Йоана народът в църквата се разшава. Пристигаше императорът. Облечен в тежката хламида, с короната и кръста с широкия епатрахил, с блестящото злато по одеждите, той приличаше на патриарх. Хубав, строен и горд, той сякаш носеше шейсеттях години на гърба си по-скоро за украшение.

Около него се движеха неговите приближени, а пред него и зад него вървяха пажовете и държаха краищата на дрехата му. Народът се раздвой и сякаш по нечия повеля ниско се поклони.

Йоан зае своето протопсалтско място. Службата започна. И от тая минута за него изчезнаха хора, облекла и благовония, а останаха само иконите, които гледаха към него със своите тихи, смирени очи и

чакаха. Те знаеха, че още малко и около тях ще се понесе ангелският глас на един човек, който е най-близо до тях. Когато влезе, Йоан знаеше, че този народ се беше стекъл него да чуе, но сега, когато трябваше да отпусне гласа си, той забрави хората, които от тая минута изчезнаха за него и заедно с това оживяха иконите — точно те, за които беше дошел да пее. И той започна. Понесе се тишина, като че сега сам бог се готвеше да влезе в църквата. И както всякога, тъй и сега, две ръце грабнаха Йоана и той стана лек като перушинка. Дигнаха го и го залюляха на всички страни — сякаш той беше полиелей, който трябваше да ръси със светлина хората и да им казва утешенията, които бог му подшепваше.

„Душата ми величае Господа и се зарадва духът ми за него, моят спасител. Защото той милостиво погледна смирението на робинята си; и тъй, ето отсега ще ме облажават всички родове... Защото Силният ми стори величие и свето е името му. Неговата милост е от род в род за ония, които му се боят.“

Слушаше ли някой думите, които редеше песента на Йоана? Но Йоан както всякога, тъй и сега гледаше в думите така, както очите му гледат пламъчето на вощеницата, която гори пред лика на Богородица. Тия думи се нижеха в светла верига, която расте от миг на миг, става дълга, много дълга, излиза от църквата и тръгва из света, опасва го няколко пъти и се връща пак при Йоана...

И с по-голяма сила гласът на богоугодния певец продължаваше да нарежда:

„Той свали силни от престоли и въздигна смирени! Гладни изпълни с блага и богати отпрати без нищо.“

Кой направи това? — пита се Йоан и погледът му пада пред иконата на Богородица... Нали тя е майката на всички видими и невидими светове?

Йоан усеща как гласът му се вие като гъвкава тръстика и трепти, сякаш подухван от въздишките на вездесъщия. Той пее и не знае кога ще се свърши херувимската песен, изтъкана от тънки, нежни и безкрайно гладки вълни.

Когато свърши богослужението и сановниците и първенците тръгнаха да излизат, по лицата им стоеше някакво було, зад което бяха замръзнали всички мисли и чувства. До Йоана се движеше малкият Дино. За да не го сгзаят, той се държеше о туниката на певица и се

оставяше да го притискат бързащите богомолци. Какво диреше тук Дино? Кой го пусна между патрициите? Где имаше тук място за смешник? Разбира се, той влезе в църквата готов и бой да яде за тая волност, но искаше да разбере какъв ще бъде сега гласът на Йоана, след като се върна от дългото си пътуване. Но когато Йоан запя, той забрави да го слуша, а даде пълна воля на очите си. Те зашариха между богомолците тъй, като че търсеха някого. И наистина скоро го намериха. Това беше Андроник. Всички казват, че Андроник е безверник. Дино искаше да разбере вярно ли е. Андроник с нищо не показваше, че може да бъде чужд на църквата. Сериозен, но тих и смирен, той гледаше пред себе си и от време на време широко се прекръстваше.

Дино също се прекръстваше. Сега кой е по-верующ — Дино или Андроник? Дино беше тъй далече от бога, както Юпитер от Исуса, но и Андроник не ще да е по-близо от него. Сякаш се искаше на Дино императорът да бъде невярващ, нечист и развален. Той обичаше такива хора. Сега в цяла Византия ще се понесат веселбите и женогонствата... Хубаво нещо...

Когато Йоан влезе в килията си, Дино се мушна отстрана на вратата и влезе пред него.

— Научи ли новината, Йоане?

— Каква новина?

— Всички добри момичета от Антиохия са изпълнили веселите места.

С име „добри момичета“ Дино наричаше падналите жени, между които сам често обичаше да прекарва.

— Защо са дошли?

— Как защо? Где могат те без Андроника? Той, когато беше разбойник в Халдея, се ограждаше само с тях. Пращаше ги да се кълчат около керваните, за да замайват богатите търговци и да ги обират после. Сега всичките тези „добри момичета“ са тук... Кръчмите край морето ечат от песни и джампари.

— Сега за какво ще му трябват на василевса?

— Той не може без такива жени. И той като мене. Ний си приличаме с него. Като братя си приличаме!...

Една дяволска ръка разреждаше всичко, което беше нареждано със стотици години в тоя дворец. Андроник не се подчиняваше на никакъв стар ред. Той измени службите, нареди свои церемонии, които бяха и смешни, и глупави, и силно надути, въведе нови поздравии, които караха великите сановници и логотетите да падат по челата си, когато се явяват пред императора, да говорят, без да го поглеждат в лицето, и когато свършат работата си, да излизат заднешком и почти счупени на две.

Но добре щеше да бъде, ако беше само това. В двореца се издигна друг дворец за жените на Андроника. Никой не му даваше право да има повече от една жена, но сам той си ги избираше и нареждаше, без да се крие от някого. Ето защо дворът и градините на палата се красеха не само от хубави лалета и рози, а и от пъстри женски туники, които заслепяват със своите златни и сребърни накити.

От хубави по-хубави бяха тия жени. За тях ходеше един изпратен от императора арабин в Антиохия и оттам ги водеше. Андроник ден и нощ седеше между тия жени. Когато започне оргии с тях, по цели нощи не си лягаше да спи, а лудуваше с някаква дяволска шапка на глава, препасал гол корем с пурпурен колан.

Той играеше с тях, обливаше ги с вино, биеше ги с бич, от което телата им посиняваха и след това грохваше да си почива. И в такива минути той беше все тъй величествено хубав, мъжествен и привлекателен. Не току-тъй търпяха ударите му хубавите антиохийки. Една от тях дори сама се завираще около него, когато той изпадаше в лудост и започваше да се върти сред стаята с размахан бич. Тя искаше да бъде бита по-жестоко от другите и се радваше, когато по тялото ѝ се наброяваха повече сини белези от бича.

Какво станаха държавните работи? Всичко се превърна на плът, пол, вино и лудости. Той всяка вечер измисляше различни веселби и искаше точно като него да се веселят и сановниците, и логотетите. И ако някой от тях отказваше, той го набиваше с бича си, като поръчваше да го изгонят отвъд морето или дори да го хвърлят в Босфора.

Сега на градските големци трябваше голяма смелост, за да бъдат негови сановници.

И все пак чудно беше, че вървят държавните работи. Той се прибираще в работната си стая само един час в деня и това стигаше да върви всичко в ред. Пазарът беше пак тъй жив, както и по-рано,

изнасяха се и внасяха стоки, както и по-рано, и ставаха големи пазарувания, от които в хазната падаха неочаквано много пари.

Голямата леснина на Андроника, за да води добре държавните работи, идеше от неговия наистина тънък и гъвкав ум. Той знаеше как да подхване известна държавна задача и как да я тласне, за да се оплоди сама.

Дино, който не беше добре приет от Андроника, после стана потребен. Палавият император видя, че малкото човече е смешно, но и остроумно.

Само Йоан остана чужд на всичко. Андроник го викаше по веселбите, за да пее. Той искаше от Йоана весели песни, които размърдват кръвта и тласкат към лудости, но Йоан не пееше тъй. И може би затова Андроник не го държеше при себе си, а го караше да изпее една-две песни и го пращаше в килията му.

Но какво правеше Йоан, когато чакаше реда си, за да пее? Пред него се люшкеше пиян и полугол лудият император, издяваше се с жените, играеше с тях и караше всички да го гледат.

Вледенял, с пресъхнали устни и полузатворени очи, Йоан гледаше тъй, като че пред него се нижеше някакво страшно съновидение. Той прехвърляше всичко пред очите си като грешник, комуто беше поверено да преброи собствените си прегрешения.

И когато след една такава веселба си отиваше в килията, той лягаше по очи. Не искаше да погледне към иконостаса със същите очи, с които е гледал греха право в сърцето.

Но тия всекидневни и всекинощни веселби убиваха спокойствието на Йоана. Дохождаха дори часове, когато се питаше бива ли още да стои тук.

Тоя шум, всред който Йоан изпадна тук, в двореца, му се видя страшен. Тригодишното престояване из манастирите със спокойствието и тишината, които цареха в тях, отвикнаха Йоана от дворцовия шум и пъстрота. Многото жени, които срещаше из градините на палата, внасяха мъчителна пъстрота пред очите му. Разноцветни туники се развяваха между дърветата и из лехите, кръшни и странно развързани смехове цепеха въздуха. Но привечер, когато небето пламваше в пурпурната жарава на залязващото слънце, се виждаха не само туниките на жените. Мъже и жени, свободно прегърнати, се тулеха зад дърветата и шубраците, развяваха се ръце, разнасяха се въздишки...

Йоан, който имаше навика още от ранни години да прави разходките си по тия места, с ужас видя какво става там. Да се откаже от разходката си, той не можеше, а затова избираше пътеки, които бяха чисти от разгулни двойки. Но едва изминал стотина крачки, и нова двойка се мерва пред очите му. Те седят един до друг и тихо си говорят. Слава богу, тук няма безсрамни прегръдки. Той реши да мине край тях и да ги отмине, без да ги погледне, но когато ги наближи, те радостно скочиха и застанаха на пътя му.

— Добър ден, певцо.

— Дал бог добро на вас и на близките ви...

— Не щеш ли да поседнеш при нас?

— Не, аз отивам да се разходя.

— Нищо, пак ще идеш. Не ни скършвай радостта, че те видяхме.

Тази двойка се хареса на Йоана. Той погледна около себе си и седна на тревата. Седна и двойката срещу него.

Момъкът беше млад, пъргав, с весело, открито, почти женско лице. Момичето се усмихваше със своята детска усмивка и го гледаше тъй радостно, като че е мечтала да го види. Стройно, с дебели, силно извити вежди и тънък, малко гърбав нос, то приличаше на римска патрицианка.

— Аз се казвам Креон — каза момъкът, — баща ми е домакин на палата. Василевсът е стар негов приятел и когато стана император, извика го от Родос!

— Аз съм дъщеря на императорския съветник Саркез.

— Защо ме извикахте? — попита Йоан.

— Да се запознаем. Ние често се събираме на веселби с василевса и ти вече на два пъти си пял пред нас, ала не ни познаваш. — Той се засмя и се обърна към момичето. — Знаеш ли, Поликса? Йоан пее и гледа или в земята, или в някой горен ъгъл. Той никого не поглежда.

— Горделив ли си? — го запита тя.

— Не познавам това нещо.

— На твое място — рече той — аз бих бил страшно горделив.

Йоан го погледна с недоумение.

— Да, истина ти казвам: как да не се гордея, ако мога да пея като тебе? Когато ти пееш, става тъй хубаво наоколо! От невидело в стаята нахлува чудна миризма, сякаш някакви ръце размърдват цветята в градината и те изпращат благоуханието си при нас.

— Не е добре да се гордее човек.

Поликса се засмя.

— Аз се гордея — рече тя, като погледна Креона. — Можеш ли да не се гордееш, когато те обича такова момче като Креон? Ти обичаш ли някоя?

Тоя въпрос тъй неочаквано удари Йоана, че не знаеше как да отговори.

Да каже, че не обича, ще трябва да се признае, че само мрази. А да каже, че обича — и това не е истина. Добре ли е да се обича? Йоан много пъти си беше задавал този въпрос, но не знаеше как да отговори. В неговото далечно минало се мяркаше един хубав образ, но той го тъй пазеше, че избягваше да си го спомня често, сякаш се боеше да го не изхаби в спомените и мисълта си. Той бързо погледна Поликса и намери, че има една малка прилика с Елени — неговата покойна приятелка.

— Ти замлъкна, Йоане, и не ми отговори. Кажи, обичаш ли някоя? — попита пак Поликса.

— Не!

— Ами не знаеш ли, че тук няма жена, която да не е влюбена в тебе!

Йоан се сепна, сякаш тънко острие на игла се допря до окото му.

— Че защо? Аз не съм искал!

— Е, кой те пита? Хората, когато харесват, не питат.

— Кажи, Поликса — избърза Креон, — щом всички обичат Йоана и ти ли го обичаш?

— Не още.

— Я гледай.

— Да, не още. Ще чакам да видя колко пъти погледът ти ще се спре на Севастина. Ако я погледнеш три пъти, ще видиш моя поглед спрял върху Йоана. Тогава повярвай, че с никаква сила не можеш го откъсна от него.

— Добре, аз няма да погледна Севастина.

— И аз няма да погледна Йоана. Знам, че той не ми се сърди за това. Стига да иска, жените от цяла Ромея биха го пожелали.

Йоан за пръв път чуваше да се говори тъй за него и не знаеше да се засрами ли, или да се оскърби. Какви ще са жените в Ромея да залудеят за един мъж, който не ги поглежда?

Той още веднаж крадливо погледна Поликса и тоя път видя, че тя наистина прилича твърде много на Елени. Това го зарадва, но веждите му бързо паднаха над очите. Защо да се радва, че едно момиче, което се весели нощя с разваления император, прилича на Елени? Не! На Елени не прилича никоя жена. Тя е една между всичките живи и между всичките мъртви — между всичките — от първата жена до днес.

И като си помисли тия думи, той се изправи.

— Где, Йоане? — попита Креон.

— Дето ще се рече, истина било, че си горделив?

— Не съм горделив... Искам само да си направя разходката. Ето слънцето е вече залязло, а аз не съм отишъл дори до портата.

— Добре — рече Креон, — иди, но искам да те помоля едно нещо.

Йоан почака да чуе молбата.

— Довечера пак ще се веселим. Ние с Поликса те молим да изпееш една песен за любовта... за нашата любов, нашата с Поликса.

Йоан ги погледна спокойно.

— Разбирам те — се засмя Креон, — ти искаш да знаеш много ли се обичаме? Да, много, много, много се обичаме. — И като каза тия думи, той откри прегръдки и Поликса потъна в тях.

Йоан наведе глава, бързо се обърна и тръгна назад към килията си.

Като влезе в тясната стаичка, той застана по средата и дълго гледа пред себе си, сякаш искаше да си спомни нещо забравено, после застана пред прозорчето и се загледа в градината. Пъстри цветя изпълваха лехите и около тях, подобно сгущени баби-столетници, се мъдреха чемшири. Ръка на голям майстор градинар е минала по цветята и чемширите по угодата на своя тънък вкус и е разбъркала всичката им красота пред погледите на царските хора. Йоан гледаше сега цветята и се мъчеше да мисли само за тях. Той се вглеждаше в пъстрите листчета, в жълтите тичинки, които засрамено надничаха от чашчиците и мислеше за Креон и Поликса.

Радват ли се много Креон и Поликса? Да, те се обичат — трябва да се радват. Един ден Поликса ще му стане жена и ще му роди хубави, весели деца — тъй както става с всички хора, но... свободно ли Креон ще си спомня где я е видял и харесал? Няма ли да му е мъчно, че това е станало пред разгулния лик на императора, който е държал в прегръдките си всичките жени, че и самата Поликса?

Тя мисли, смутиха Йоана. Той за пръв път мислеше като всички хора и затова се почувствува малко зле опрашен...

Но на другия ден Поликса дойде при него в килията. Йоан се смути. Той се изправи и застана срещу нея, без да може да продума. Сега? Как да ѝ каже да си върви? Какво дири тук жена?

Поликса се смееше с особена възбуда. Бузите ѝ плуваха в руменина, очите ѝ гледаха ту с любов, ту с гняв, ту със закана, ту с обещание.

— Аз дойдох.

— Не знам, не знам защо дойде — отвърна той глухо.

— Не знаеш? Нали казах! Ако Креон погледне Севастина, аз тогава ще ти подаря погледите си за през цял живот. Нали тъй му казах?

— Не... не беше тъй — рязко възрази Йоан.

— Тъй му казах. Ако искаш, нека попитаме Креон.

Тя замлъкна и спря пламнали очи върху него. Той погледна в земята. Трепет полази по цялата му снага и като дигна глава, почти извика:

— Какво искаш от мене?

— Казах ти... Не ти ли се харесва?

— Не! Не ми се харесва. Аз не ща да ме гледаш.

— Добре... Да си вървя тогава. Ще ида да гледам друг мъж.

— Друг? Толкова ли трябва да гледаш мъж?

— Да... Трябва.

— Иди тогаз... Мъже има много в палата.

— Ти си злобен.

— Не съм злобен.

— Не си злобен, а искаш да не съм като другите. Добре, но ти знаеш ли какво нещо е да ти се иска да залееш света с писък? Да, ей тука се е събрал писък, сгъстил се е тъй, че е заприличал на камък. Искам някой да дойде, да замахне с някакъв голям чук да го натроши. Тогаз писъкът ще се откърти и ще се понесе по света.

Поликса беше отначало плувнала във възбуда, но сега в тая минута изглеждаше и обидена, и молеща... Студенината на Йоана я ту гневеше, ту покоряваше... И като направи крачка към него, почти шепнешком промълви:

— Да си отида ли, Йоане?

— Иди си!

— Да си отида ли, Йоане?

Той се забави няколко мига, но пак тъй твърдо произнесе:

— Иди си!

Тя наведе глава, бавно отиде до вратата и излезе, като я затвори тихо след себе си.

Бледен и треперящ, той се отпусна на килима до леглото си. Той изглеждаше тъй грохнал, като че беше пътувал цяла нощ. Като постоя така известно време, скри лице в шепи и задълго остана тъй, сякаш се пазеше да не види лика на нещо грозно или страшно.

Ето какво са жените от палата! Тя беше готова хиляди пъти да се закълне пред Йоана, че обича само Креона, а само няколко часа трябваше да минат и всичко да се промени от дъно. Не страда ли той? Ето, тя го е напуснала вече и не иска да си спомни за него... Той не страда ли? Спокойно ли спи ноще в леглото си? Не плаче ли от мъка?

На тоя въпрос Йоан си отговори вечерта, когато трябваше да се яви в залата на Андроника.

Тая вечер имаше други циркови играчи. Те водеха със себе си няколко маймуни, смешници, змии, един лъв и едно муле, което ревеше, когато му заповядваха. През две, през три вечери цирковите се сменяваха с нови.

Хиляди свещи горяха — сякаш сутрешно слънце беше заляло голямата кубукула. Андроник, цял в злато и пурпур, седеше в позлатения трон и гледаше на всички страни. На главата му стоеше корона, осеяна с хиляди скъпоценни камъни и големият брилянт на пръста му на всички страни разнасяше ослепителни мълнии.

Друг сега беше редът, когато се влизаше в кубукулата. Логотетите влизаха с ръка на гърди и наведени глави, сановниците също — само че вече и телата им наведени, висшите чиновници счупени на две с двете ръце на гърди, а акробатите, смешниците и звероукротителите трябваше да пълзят и когато стигнат до василевса, да се проснат на корем и три пъти да целунат върха на обувката му. Трябва да се знае, че тия обувка се изгаряха на другия ден и се заменяха с нови. Андроник не можеше да търпи едни обувка, които са осквернени с целуванията на долни отроци. Но той прежалваше своите червени обувка пред насладата да гледа как се ваят пред нозете му разни полухора.

Андроник, след като стана император, престана да вижда хора около себе си. Той въртеше бича, който правеше кървави пътеки по гърбовете на мъже и жени, и сам не знаеше усещат ли болки. И когато виждаше, че някой се гърчи от страдание, той засилваше ударите.

— Аз не обичам да ми се преструват и ще бия, докогато престанат да се гърчат.

И често се случваше страдащите от болки отроци да престават да се гърчат, но това ставаше, когато се превръщаха на трупове.

Повилнял от жажда за силни гледки, Андроник ставаше от престола и викаше:

— Всички! Всички играйте!

И в един миг всички ставаха от местата си и започваха лудо да подскачат и да се провикват. Между тях тогава се втурваше и Андроник. Той скачаше тъй, като че под нозете му има жарава и в същото време биеше с бича си, който му попадне. Така играющите надаваха още по-лудешки викове.

Йоан изпитваше голяма мъка. Защо го викаха тук? В това място, гдето се носеха само страсти и пиянство? Чие сърце ще трогне Йоановата песен? О, да можеше да избяга, щеше да бъде хиляди пъти по-доволен, но императорът имаше очи, изпод които нищо не можеше

да се изплъзне. Той ще узнае, че Йоан е избягал и бог знае какво ще му направи.

„Роб си, Йоане, и ще търпиш. Който не иска да бъде роб, той избягва и се скрива в горите и планините.“

Сега Йоан не искаше да се крие. Той мечтаеше наистина да избяга от двореца, но не за да стане пустинник, а да отиде между хората и да ги учи на свещенослужителство. Разбира се, това беше само мечта. Трябва Андроник сам да го изгони и едва тогаз да се види свободен. Но жестокият василевс не гонеше тъй. Като се насищаше на някой свой роб, завеждаше го с лодка в Босфора и сам го изхвърляше във водата. И когато нещастникът започваше да се дави, Андроник размахваше ръце, възлудял от задоволство и се смееше до капване.

И сега Йоан гледаше страшната пиянска бърканица и се виждаше роб, който не се дави в Босфора, а в страшните миризми на пот, вино и на плът. Нима това не е по-страшно от Босфора?

И като се мръдва от мястото си, той отива в другата зала. Тук се нижеше друга веселба — още по-страшна, и между лудуващите се виждаха Поликса и Креон. С ужас и потрес Йоан видя, че Поликса се бе отпуснала в прегръдките на полугол негър — един от почетните гости на императора. Той настървено и грубо отголваше треперящото ѝ от отвращение и студ тяло.

Йоан, грабнат от неукротим гняв, се приближи при тях и се спря. Защо дойде? Да бие негъра ли? Да убие нея ли? Какво е това зверско чувство, което го понесе за един миг?

— Ти си свиня — говореше тя на негъра с полузатворени очи.

Той не я разбираше и ѝ казваше нещо на свой език, но и тя не го разбра.

— Ти не ме разбираш, мръсно чудовище — му рече пак тя, като го загледа с отвращение. — Можеш хиляди пъти да ме целуваш, аз няма да усетя, че стоя в ръцете на човек. Ти си животно, кротко, глупаво, просто животно.

Той се засмя и поклати глава, като че я разбра и изговори нещо. Дебелите му червени и избърнати устни изказаха, види се, нещо сладко, защото потрепераха и овлажняха.

— Ти знаеш ли да обичаш, грозна маймуно!

Тогава Йоан не се стърпя, изправи се пред тях и кротко рече:

— Ами ти, Поликса, знаеш ли да обичаш?

— Знам — отвърна тя, като скочи като грабната от нещо силно и се изправи пред него. — Знам. Искаш ли да ти покажа кого обичам? Добре, но ти се пази да не се задавиш от най-страшната целувка, която може да крие в себе си жената, що обича.

Тя се хвърли към Йоана, но той се дръпна няколко крачки назад и запя. Всички останаха мирни по местата си. Какво ще да е пял Йоан, че да накара дори лудия Андроник да влезе при тях кротък като агне? Той застана при Йоана и отпусна ръце надолу — бичът се изхлузи и падна при нозете му.

Йоан пееше. Каква беше тази песен? Светска ли? Църковна ли? Херувимска ли, или някакво нечувано досега славословие към нещо невиждано и незнайно?

Какво стана после тук? Йоан не знаеше. Той свърши песента и си тръгна за килията. Никой не се обади след него, никой не го спря. Но когато стигна до вратата и дигна глава към небето, той се загледа в облаците. В душата му се нареди оная чудна песен, която някога той изпя пред умиращата Елени, сега той я пееше тихо. Всеки звук с болка се откъсваше от сърцето му, отиваше там в облаците и се нареждаше при другите звуци. Така там се очерта хубавата полудетска фигурка на Елени.

— Елени — мълвеше той през песента. — Ела... помогни ми, дай ми сили да победя оня, който ме дебне на всяка стъпка.

И тия думи той повтори много, много пъти.

В това време, когато Йоан се разправяше с ефирния образ на Елени, в кубикулата на императора стана нещо съвсем нечакано. Императорът се наведе, взе бича си и със страшен поглед изгледа всички наоколо. Очите му бяха червени, веждите играеха ту надолу, ту нагоре. Всички се вцепениха. Какво ли е намислил василевсът?

— Да дойде звероукротителят с лъва! — заповяда той.

Втурнаха се из разните стаи да го търсят и след малко се яви той. До него се движеше, навъсен и ръмжащ, с едва сдържана свирепост, лъвът. Той беше млад и едър. Задницата му се кършеше на две страни и в стъпките му се четеше страшна закана.

Звероукротителят беше стиснал в шепа хватка от гривата му, но какво можеше да помогне това, ако животното се озвери?

Бледи и треперящи, гостите на императора с ужас чакаха да видят какво ще стане. Два звяра сега се намираха един срещу друг.

И двамата чакаха нечия повеля, за да се втурнат и да накъсат със зъбите си всичко живо — единият беше лъвът, а другият император Андроник. Не можеше лесно да се познае кой беше повече озверен и кой беше по-силен. Сякаш присъствието на лъва изпълняше едрото желязно тяло на императора с животинска сила.

— Защо си отиде Йоан? — изрева, той. — Защо пуснахте Йоана?

Гробно мълчание цареше наоколо. Красавиците неочаквано погрозняха от страх, а гуляещите мъже и младежи, бледни и треперящи, едвам се сдържаха на краката си.

Никой не отговори на императора.

Андроник сам не знаеше защо пита гостите си за Йоана и всъщност това ли го е разгневilo, или нещо друго? Той само усещаше, че виното е закипяло със страшна сила в главата му и че в него клокочи желание сам да разкъса някого със зъби, та да измери силата си с лъва.

И като дигна ръка, той извика на звероукротителя:

— Пусни лъва!

Звероукротителят се приготви да падне на колене и да моли императора да не дава тая тежка повеля, ала когато видя свирепото му лице, дигна ръка от гривата и пусна звяра. След това развя бича и го шибна по задницата. Лъвът изрева и огледа всички наоколо. Звероукротителят се изправи пред императора и извика на лъва да се отдалечи. В същия миг лъвът се втурна върху гостите. Понесе се

страшен писък. Мъже и жени ревяха и пищяха с всичките си гласове. Едни се тулеха по кътовете, други бягаха из стаите, трети тичаха към изходите, които, за жалост, бяха заключени, четвърти лягаха по стълбищата. В това време лъвът тичаше по всички страни, хвърляше се по стълбите, като ги прескачаше по няколко, събаряше когото срещне в пътя си и страхотно ревеше. Той се спря и се огледа, сякаш сам търсеше помощ отнякъде. Около него се виждаха натъркаляни, душени, съборени, ухапани или направо умрели от страх.

Андроник, обхванат от животински бяс, тичаше към лъва и ревеше с всичкия си глас, сякаш се мъчеше да го надвика. Лъвът само чакаше някой сам да влезе в лапите му. Затова звероукротителят тичаше пред василевса и със сълзи на очи го молеше да не отива в зъбите на звяра. Но в отговор Андроник размахваше бича по гърба му и продължаваше да тича и да реве като луд. Очите му бяха страшни, от устата му капеше пяна.

— Всички... Всички до един идете при лъва!

Но звероукротителят отиде при животното и му извика. Гневът му се разсея. След още един вик лъвът се доближи до господаря си и наведе глава. Тогава той пак го хвана за гривата и бързо полетя с него надолу по стълбите. Василевсът викаше след него, но лъвовият господар не искаше и да чуе. Като знаеше какво го очаква, той реши още тоя час да измъкне своето животно и да побегне от Константинополис.

Гостите се успокоиха и също едни по един се изнизаха от палата.

Само в една стая остана императорът с няколко от своите приближени жени.

Той се възлегна на дебелата постеля и около него налягаха приятелките му.

— Где е Поликса? — попита той.

— Отидоха си с Креона.

— Добре, за наказание още утре да бъдат венчани в църквата.

Логотетът, който неотлъчно стоеше около него, смирено рече:

— Слушам, господарю.

— Вий видяхте ли едно нещо? Не? А аз видях. Поликса се мъчеше да съблазни Йоана. Ха, ха, ха, ха... Поликса мислеше, че ще завърти главата на тоя непоправим фанатик.

— Защо, господарю? — попита мургавата Ксения. — Мъчно ли е да се изкуши един мъж?

— Лесно ли е, мислиш, да се изкуши Йоан?

— Лесно е! Аз мога да го изкуша.

Императорът се учуди.

— Я гледай! Добре. Давам ти една неделя срок. Искаш ли?

— Искам.

— Ако го изкушиш, ще те оженя за внука на логотет Никола и ще ти дам богатство.

Ксения просия.

— Но ако не го изкушиш — твърдо изрече императорът и закана прозвуча в гласа му. — Ако не го изкушиш, ще те ослепя.

— Не се боя — все тъй самодоволно изрече Ксения.

Тя знаеше силата на хубостта си, примамността на тялото си и своята шеметна игра и затова съгласи се, без да се бои.

Чудни дни се заредиха през тази седмица! Всеки нов ден носеше по нещо ново. Йоан изгуби спокойствието си, без да знае защо. Той седеше да работи над своите песни, а нямаше търпение да стои дълго над тях. Нещо го теглеше отвън, на въздух, на широта, на простор. Стените го душаха — сякаш се доближаваха една към друга и се готвеха да го притиснат и смажат. Какво ще е станало в душата му? Да, там нещо имаше, но то не беше много голямо, та да го измъчва толкова. През последните дни Андроник със своите страшни приумици смути душата му, ала тя имаше способност бърже да се съвзема, та Йоан не се плашеше много. Не, нещо по-силно имаше в неговия дух. Всичката работа беше там, че Андрониковите веселби и лудости не изглеждаше, че ще се свършат скоро и Йоан дълго още ще робува на тоя неразумен зъл човек. Нима така ще продължава? И все тъй ли ще усеща душата си нечиста и опрашена? Ето откак се е върнал от манастира, той чувствава, че вечерните молитви не могат да изкупят мъките му. Всеки ден Андроник стоваряше по-нова тежест на душата му и там се образува вече една голяма, твърда скала от мъки и прегрешения. И затова всеки опит на Йоана да се отдаде на бога оставаше напразно. Той се заглеждаше в книгата, звуковите знаци затреперваха като жалки зъзнеци просяци и най-послед се сливаха пред очите му. Тогава той силно затваряше книгата и дигаше глава. Подобно на знаците, всички други предмети в килията се люлееха пред очите му. По челото му се явяваха хладни капчици пот и нещо тежко се стоварваше на гърдите му.

Не, по-добре е да излезе. Въздухът ще го облекчи. Той излизаше в градината и тръгваше направо по пътеката. Где ще иде? Где и да е — лошо няма да бъде! Той започваше да върви полека, но стъпките му ставаха по-чести, по-чести, докато тръгваше с такава бързина, щото не можеше да се разбере върви ли, или тича.

Не! Има нещо голямо. Или някакъв съвсем тъмен грях е намерил място в него, или тоя страшен сатана, който неведнаж го е дебнал, сега здраво крачеше по стъпките му. Каквото ще да е, Йоан няма да се поддаде. Той ще изтрае всичко...

Един ден, на третия ден след страшната веселба, Йоан, като минаваше край църквата на път за килията си, чу, че вътре свещеникът служеше в съвсем непривично време.

Той влезе, но се спря поразен от неочакваната гледка: пред олтара стоеше двойка младоженци — това бяха Креон и Поликса. На главите им имаше венчила, а пред тях свещеникът служеше. Няколко сановници стояха около тях и смирено следяха венчавката.

Йоан се поколеба, дори пожела да излезе, но стъпките му го заведоха при младоженците.

Венчавката отиде недълго. Когато целунаха ръка на свещеника, Поликса тягостно въздъхна и погледът ѝ падна върху Йоана, но дълго не се задържа там. Тя се доближи до Креона, поклони му се и рече:

— Как се усещаш, другарю на сърцето ми?

— Не се усещам много добре — мрачно произнесе той.

— И аз също, но ти не се безпокой. Аз излизам оттук и ще изчезна в Тесалия. Така ще се свърши всичко.

— Благодарен ще ти бъда.

Ясно беше, че между тях имаше всякакви други връзки, но любов нямаше. „Как може да има любов — си рече Йоан, — когато тлъстите устни на черния човек бяха покрили лицето ѝ с лиги?“

Поликса си излезе.

След нея излязоха и другите. Йоан не видя кой накъде отива, защото с излизането от църквата влезе в килията си. Като погледна в тъмния кът, Йоан със задоволство видя свит като вързопче малкия Дино.

— Ах! — радостно подвикна Йоан. — Ти ли си, Дино?

— Аз съм! По-добре щеше да бъде да не съм аз, ала няма какво да се прави. Бог наредил още години за живеене. Ще ги живея както мога, па ще видим после.

— Аз се бях уплашил за тебе, Дино.

— И аз се бях уплашил. Когато лъвът се впусна да ни гони, аз видях края на живота си. И едва помислих да се помоля на бога, ето че лъвът ме настигна и ме свали с един удар по рамото. Щях да бъда накъсан като малко врабченце, попаднало в лапите на дива котка, ако не се беше помамил от по-тлъста плячка. Той ме свали, но пред него мина Герон — дебелият. Тлъстината на Герона го помами и той хукна след него. Тогава аз се върнах, ала ми прилоша и се затъркалях надолу по стълбището. Като се намерих на леглото си, видях рамото си вързано, а лекарят над главата ми. Голяма рана, само от едно леко цапване с лапата... Страшно нещо.

Те замлъгнаха. Всеки потъна в свои мисли.

— Йоане — решително изрече Дино. — Иди си оттука!

— Да си ида ли? Лошо ли е?

— Лошо. Иди си, пък като разбере къде си, един ден сам ще дойда при тебе. Тук е лошо. Андроник е звяр... не може при него...

Макар че Йоан нищо не каза на Дино, в себе си повтори последните думи: — Андроник е звяр, не може при него. Да, при Андроника вече не можеше да се живее. Един по един той всичките ще изхвърли в Босфора или ще ги ослепи, или пък ще ги хвърли на зверовете. Нима е лесно при такъв човек да бъдеш близък на бога?

Още малко и неговите сили да стои тук също ще се изчерпят. Той виждаше това в мъката, в нетърпението, в тоя копнеж по просторите и планините, който го тревожеше денонощно.

„И аз ще си вървя“, мислеше той и с трепет предвкушаше сладостта от свободата.

На следната нощ с Йоана стана нещо ново. Когато се готвеше да си легне, в стаята му влезе Ксения. Мургавата красавица се усмихваше с всичките си бели, маргаритни зъби. Но какво беше това? Тялото ѝ се покриваше от тънка копринена прозирна туника и голотата ѝ се усещаше.

— Иди си, Ксения! — рече смутено и уплашено Йоан. — Иди си! Тука жена не може да влиза.

— А, я гледай ти! Не можело да влиза жена? Защо?

— Не може, не може, иди си!

— Добре, певецо, ала аз не съм жена.

— Ами какво си?

— Дете. Малко, малко, съвсем мъничко детенце!

— Иди си! Моля ти се!

Тя разтвори прегръдки и широките ѝ ръкави се схлуха до раменете ѝ. Отголиха се две лебедово бели ръце...

— Не ме пъди, брате. Ти си варварски син. И аз съм варварка. Ний сме като брат и сестра.

Йоан се дръпна настрана и погледна безпомощно наоколо си.

— Седни на мястото си, Йоане. Где сядаш?

Той показа на миндерчето под прозореца.

— Добре, седни там.

Йоан покорно седна. В същия миг Ксения подскочи, втурна се и седна до него, като го прегърна и сложи глава на рамото му.

Йоан започна да се дърпа, но тя се държеше здраво.

— Чакай! Не се дърпай! Послушай какво ще ти кажа.

Йоан се заслуша. На лицето му личеше досада.

— Аз те обичам, Йоане. Знам, че всяка жена е готова да ти го каже, ала аз те обичам по-много от всички.

Той се изправи.

— Аз не съм искал и няма да искам да ме обичаш.

— Добре, но ти не знаеш коя е при тебе.

— Коя ще е?

— Ксения. Не ме ли харесваш? Добре, ала ти не знаеш какво още имам.

— Имай каквото искаш! Махни се от очите ми!

Тя се хвърли към него и го прегърна. Той с мъка се освободи.

— Ще се махнеш ли?

— Няма да се махна! Ей тук до леглото ти ще прекарам нощта. Тогаз нека кажат, че не сме били чисти.

Йоан извика още по-силно:

— Махни се! Ще те изхвърля.

И едва изрекъл тия думи, той вкопчи ръце в раменете ѝ и я затласка от вратата.

— Махни се! Не искам такава жена при мене.

— Каква искаш? Мирна ли? Ето, пусни ме, аз ще стана мирна и кротка като агне.

Йоан я тласкаше все тъй упорито.

— Моля ти се, Йоане!... Не ме блъскай. Ръцете ти набарват снагата ми... Виж, лоша ли е? Ако искаш, погледни мургавата жена колко бяло тяло има...

Тя се помъчи да се разгърди, но той стигна до прага и я блъсна навън, като заключи вратата отвътре.

Задъхан, плувнал в гняв и досада, той се отпусна съвсем безсилен на миндера. Какво да прави? Да обади на Андроника? Но ако Андроник се разсърди и поиска да я хвърли в Босфора! Не, той няма да я обади, а ще я издебне един ден и сам ще я бие... Толкова много ще я бие, че не ще може цял месец да се мръдне от леглото си. Само тъй ще може да се спаси от нея.

Пред него все тъй ясно и живо стоеше полуголата Ксения. Той виждаше черните ѝ очи с дългите черни клепки, пламтящите ѝ устни и снежнобялата гуша. Сега той мразеше всичко нейно. Всяка частица от дрехите ѝ, от голотата ѝ го гневеше.

И може би точно затуй не можеше да прогони образа ѝ. Той му се налагаше като видение от тежък мъчителен сън. Сега? Какво да прави? Как да заспи, без да усети тялото ѝ около себе си, гласа ѝ, стъпките ѝ...

Като присегна на поличката под иконостаса, той взе книгата си оттам и като сбърчи вежди, вгледа се в нея. Но какво можеше да види Йоан, когато в ушите му непрекъснато се носеха думите ѝ?

Той видя, че не ще може да чете, та побърза да си легне. Като оправи леглото си, падна на колене пред иконостаса и зачете молитва. В душата му се редяха едни думи, в главата му други. Те се втурваха едни срещу други, сблъскваха се и причиняваха смут в цялото му тяло. Когато се изправи, без да си е завършил молитвата, той смутено погледна кроткия лик на Богородица и виновно наведе глава.

Не! По-добре е да не завърши молитвата. Той ще си легне и ще иска да прекара цялата нощ в укор към себе си. Сега той се чувствуваше виновник и съдник.

Угаси борината и си легна. Той скоро заспа, но призори две ръце го грабнаха от леглото му, дигнаха го и го разклатиха. Кой е? Кой направи тъй?

Луната пръскаше дебел сноп светлина всред стаята и няколко лъча от светлината падаха върху иконостаса. Той дигна глава и с ужас видя, че рамката на иконата беше празна. Челото му се набърчи. Направи боязлива крачка, дигна треперяща ръка и я прокара там... О! Господи, иконата е тук... ето ръката ѝ... ето ръката на Исуса... О, благодаря ти, Господи.

И като каза тия думи, той се домъкна до леглото си и тутакси заспа.

Сутринта рано, още преди изгрев Йоан излиза из градините на палата. Той отива на изворчето в долината и започва да се мие. Водата ли е твърда? Ръцете му ли са загрубели, лицето ли му е станало грапаво? По кожата му като че са вбити твърди пращинки. Той се мие, но те не се оронват, а стават още по-твърди и дебели.

Той плиска изворна вода по лицето си и то изтръпва от студ. Така му е по-добре. Ще се плиска, догде се умори. И като граби с две шепи,

той удря лицето си с твърдата вода я клепачите му бодро затреперват. Очите му се отварят и обзират далечините. Полуголите гърбици на хълмовете са вече озарени от първите лъчи на слънцето. Той диша дълбоко и втренчено гледа към изгрева и малко след това устните му започват да шептят нещо. Лицето му става тихо, молящо, измъчено. Какво говори Йоан? Молитва ли? Ако е молитва, тя скоро трябва да свърши, а ето слънцето вече огря, той все още шепне нещо.

Той не желае да си спомни какво е станало нощес, какво е сънувал, какви видения е имал, но сега, след като очиства душата си с тихи, нечути думи, отправени към бога, той със спокойствие надникна в изминалата нощ.

... Ето четвърта нощ вече как Ксения влиза в килията му. Сега, когато е получил опрощение от бога, той намира сили да си спомни всичко. Да, ще си го спомни, защото той от тоя час вече се е откъснал от всичко преживяно. Той си спомня плътта на Ксения и никакъв смут не го измъчва. Сякаш сам беше чужд човек. Защо да страда за чуждите хора? Ето я Ксения. Тя играе като луда около него. Голотата ѝ се белее пред очите му, ръцете ѝ се увиват около врата му, но той не трепва.

Йоан навежда глава. Срами се от мислите си! О, не беше тъй, Ксения бе отворила душата му и с две ръце бъркаше из нея, сякаш търсеше нещо изтървано там. Тя играеше пред него и го гледаше с огнените си очи. Отгдето Ксения взе толкова горещина? Нейното тяло изпускаше невидими искри, които разгорещяваха въздуха наоколо. Стана горещо, горещо... може би и самата тя е гореща като въглен.

Някой вика в ухото му:

— Йоане, стани, излез и ме направи каквото ти иска душата. Ти не си нито светец, нито обречен на светиите. Цял свят граби, грабни и ти...

Тогава той дига очи и се вглежда в движението на хълбоците ѝ. О, всичко трепти по нея... Всичко крещи и вика, вика, вика...

Той прехапва устни и навежда глава.

Какво да прави? Не, не, трябва да избяга. Истина е, че не е никому обречен, но на Ксения не бива да се спре. Тя е друга жена.

И все пак Ксения трябва вече да си върви. Каквото и да става в душата на Йоана, той остана верен на своята твърдост. Той не дигна ръка, не погали голотите ѝ, не се хвърли да целуне нейните малинови устни, макар нещо да се рушеше в душата му... Но Ксения все пак не

напуцаше килията, тя играеше около него, сядаше на коленете му, като обгръщаше шията му с лебедовите си ръце, но той не мръдваше. Истина, довчера беше нещо друго... той кипя от мъка и негодувание и най-после се изправяше поразен от яд.

— Махай се от очите ми! — викаше той с всичката си сила и отваряше вратата на килията. И тогава тя виждаше, че спокойствието му няма да се върне, и си излизаше.

Един бог знае какво ставаше с Йоана. Сякаш костите му бяха разпръснати из килията и той ги събираше една по една, за да стане пак човек с твърдо тяло и твърда воля. Устните му нареждаха проклетия, изричаха страшни анатемни, но когато произнасяха името ѝ, всичко се спираше на мястото си. Сякаш времето преставаше да тече. Тогава от всички страни започваше да хлуе хлад и по рамото му се втурваха бодливи тръпки.

— Какво да направя? Да избягам ли?

И като се запитваше така, той вече ясно разбираше, че Ксения стои зад всичко.

Тогава той завираше глава в постелята си и започваше да охка — като че някаква страшна тежест лежеше върху тялото му. И той заспиваше.

На сутринта, след като се измиваше на изворчето, той прекосяваше долината и започваше да изкачва хълмовете. Нечакана сила се втурваше в жилите му, а той прехвърляше хълм след хълм и сякаш не вървеше, а летеше. Как стана това тяло тъй гъвкаво и леко, когато преди малко тежеше като гранит? Той прескачаше хълмовете и мислеше за Ксения.

Той забравяше, че е готов да се обрече на светците и вече свободно мислеше за нея. Очите ѝ, тъмни и големи, го гледаха с жар и устните ѝ му нареждаха слова, каквито никоя жена не му е казвала. Той крачи, преминава поляни, хълмове, гори, реки и тя леко пристъпя до него...

— Иди си, Ксения! — говори той с молба. — Ти виждаш, че трябва да си идеш.

— Аз искам да стоя при тебе.

— Добре, Ксения, аз ще ти попея, но не е ли по-добре да ме оставиш? Ти виждаш, че вече не мога да те изпъдя. Върви си сама. Ще ми е мъчно, ала ще мине... Колкото по-рано, толкова по-добре...

Но тя върви до него... О, никога, никога няма да го напусне. Ден и нощ ще върви по стъпките му.

И пак вървят, и пак говорят. Най-после той се покорява и започва тихичко да пее. Каква чудна песен! Тя се носеше между бога и Ксения... Песен между земята и небето, между иконите и пожеланията... Хубава е, макар че тия звуци биха зъзнали, ако се носят между църковните стени.

Привечер Йоан се връща грохнал от дългия път. Нозете му, ръцете му, мислите му, душата му — всичко е оборено от тежка умора.

Тук, след като си почива добре, той поглежда иконостаса, прекръства се няколко пъти и заключва вратата.

Не! Сега Ксения не бива да влезе.

Тази вечер, когато след разходка пак заключи вратата и застана пред иконостаса, за да се прекръсти, той погледна Богородица. Какво?! На очите ѝ нещо лъщее ли? Какво е то? Сълзи?!

Грабнат от внезапна треска, той се приближи до иконата, за да види има ли сълзи на очите ѝ и се загледа вторачено. О, няма... Няма... Слава богу... Така му се е сторило...

Но вратата трябва да се залости. Той се спря до вратата и я залости, след това се спря до миндера и се замисли. Цяла неделя вече как Йоан не е могъл да похване никаква работа. Той се залавяше да чете, но буквите се сливаха пред очите му в дълги черни линии, започваше да нагажда песни за херувимския хор, ала работата или не му спореше, или не му се отдаваше както трябва. Вместо това слухът му ставаше все по-нетърпелив. И най-малкият шум отвън го караше да спира поглед на вратата... И не знаеше страдеше ли от това, или се радваше.

Но ето леките стъпки наново се чуват отвън. Вратата се натисна и той я отлостя и отваря.

— Ти пак идеш, Ксения!

— Пак ида.

Той се дръпва настрана и ѝ струва път да влезе. На лицето му проиграва скръб. Не, туй трябва да се свърши.

Но Ксения не иде тъй палава както всякога. Нещо я спира да лудува. Тя сяда на миндерчето и го заглежда.

— Защо си бледен, Йоане?

— Защото не спя.

— Защо не спиш?

— Измъчвам се. Цяла нощ се боря със сатаната.

— Сатаната? Ха, ха, ха!... Какъв е той? С рога ли?

— Не зная. Аз мисля, че е такъв, какъвто го изписват иконописците. В ръцете му има остра тризъба вила. Нея той забива в телата и бодее... страшно бодее!...

Тя пак се засмя, но тоя път много кратко. Йоан с учудване видя, че и нейното лице не е тъй живо и весело както всякога.

— Кого бодее страшно?

— Грешниците.

— Йоане, ний грешници ли сме?

— Да, ний не мислим за греховете си, струва ни се, че сме по-малко грешни от другите, а когато усетим острите бодове на тризъбата вила, тогаз се сецваме да разберем какви са греховете ни. Казвам ти! Иди си!

Тя го погледна през навъсени вежди, помисли малко и рече:

— Искаш ли да ти играя като Алма-арапкинята?

— Добре, като поиграеш, ще си вървиш ли? Аз искам тогава да си вървиш.

— Ще си вървя.

Тя скочи, започна да нарежда някаква песен и да се подхвърля. От миг на миг играта ѝ ставаше все по-буйна, ала скоро я измени. Тя престана да скача и започна да се върти. Но дълго не трая бодростта ѝ. Тя политна и падна до стената. Задъхана, грохнала от умора и бледна, тя се задушаваше...

Йоан, който седеше на столчето в ъгъла, я гледаше тъжно и спокойно.

— Умори ли се?

— Уморих се!

— Почини си... почини си!

Тя го погледна, но той не можеше да разбере свирепост ли проблясна в очите ѝ, или благодарност.

След малко тя каза:

— Аз си починах.

— Добре, Ксения.

— Днес ми е последният ден. Искам още да играя.

— Последният?

— Последният. Всеки човек има по един последен ден. Моят последен ден е днешният. Затуй искам още да играя. Искам да виждам как се носи тялото ми и как трепти плътта по мене. Да, защото няма вече да виждам.

— Няма да виждаш?

— Ще бъде тъмно, черно и аз ще се блъскам о хората, о стените, о камъните, ще протягам ръка и ще искам да ми дадат пари за храна.

Йоан не успя да заговори, защото Ксения се наведе, скри лице в шепи и изплака... Раменете ѝ се тресяха, гласът ѝ нареждаше нещо.

„Горката!“ — мислеше той, като гледаше колко се измъчва. — Каква е Ксения? Робиня, по-лошо от робиня, защото Андроник си играе с тялото ѝ. Да, Йоан трябва да я утеши. Той трябва да ѝ изпее една песен и тъй да разгони черните мисли от главата ѝ.

И като си помисли това, той рече:

— Искаш ли, Ксения, да ти попея? Душата ти ще се разведри...

Тя сепнато се обърна към него.

— Ти ще пееш за мене ли? Добре! Пей... Искам.

Той се изправи, дръпна се сред стаята и запя. Коя е Ксения? Майка има ли, или и тя е от мръсните босфорски шатри, гдето е продавала тялото си на черни араби? Тя не е виновна. Ако Исус не остави тълпата да хвърля камъни върху Магдалена, нима на Ксения трябва да се хвърлят? Но тя не е живяла на богати трапези, не е била галена от майка, не е била милвана от ръце на свои... А Ксения, може би, има много тънка душа... Дайте да видим една тънка душа. По стените ѝ има изписано едно небе и по него лети бързокрило ято гълъби. Где отиват те? Отиват да намерят къщата на нейната майка. Те ще влязат при нея и ще ѝ кажат: „Ние видяхме Ксения. Тя играе ден и нощ... Краката ѝ са подути от игра, стъпалата ѝ са попукани, костите и са разклатени. Тя иска твоите скути, майко, за да си легне там и да си почине...“ Тогаз гълъбите взимат майката на Ксения и я понасят. И носят я през долини и морета... Но в душата на Йоана се нарежда нещо друго. Не! Гълъбите отиват в оная къщичка в Драч, гдето живее неговата майка... Ето я... ето я... набърчена, суха и прегърбена, тя пристъпя до вратата. Какво искате, гълъби? Искаме Йоана! Дайте ни го... ден и нощ го сънуваме.

Тия мисли разклатиха цялото тяло на Йоана. Той свърши песента и се огледа. Ксения беше грохнала пред нозете му и седеше със

захлупено на лакът лице тъй неподвижна, като че беше мъртва.

— Стани, стани — рече той.

Тя се изправи и смирено го загледа. Защо го гледаше тъй тихо и покорно? Отгде се взе тази Ксения? Той искаше да я запита още нещо, но мислите му го надвиха. Сега, когато си спомни за своята стара майка, радост озари лицето му.

— Ще си отида! Майка ми ме вика. Аз сега, когато пеех, помислих за нея и чух гласа ѝ.

Силно сияние озари лицето му, сякаш слънчев лъч прониза стената.

— Ще ида!... Ще избягам!... Благодаря ти...

— Не — съвсем тихо рече Ксения, — аз трябва да ти благодаря.

— Не, аз, аз трябва да ти благодаря... защото запях за твоята майка и си спомних за моята. О, колко години! Напуснал съм я и съм се махнал от Драч. И не помислих вече за нея. Кажете ми как се прощава такъв грях? На бога съм дошел да служа, а съм оставил майка си само в ръцете на бога. Ти имаш ли майка?

— Нямам.

Той се разшава из стаята и пак застава на едно място, цял плувнал в размисъл. Той вече се виждаше пътник със своите сандали на краката и с торбичката през рамо.

Ксения го гледаше с кротки очи, доближи се към него и понечи да каже нещо, но коленете ѝ се подкосиха и тя пак грохна пред краката му.

— Стани, бедно момиче!

Тя не се мръдна. В същия миг вратата силно се отвори и пред нея Йоан видя страшна картина. Голяма група хора, всички весели, държаха запалени борини и гледаха към Ксения и Йоана.

Те викаха, развяваха ръце, някои изговаряха оскърбителни думи, други пееха нечисти песни, трети свиркаха с уста...

Пред всичките стоеше горд и сияещ василевс Андроник. Скръстил ръце на гърди, той се хилеше с красивите си уста. На светлината от борините отговаряше блясъкът на равните му бели зъби.

— Е? Кажете ми, Ксения! Днес е последният ден.

Тя стана. На лицето ѝ личеше тишина и спокойствие като след молитва.

— Господарю — рече тя. — Трябва да ме ослепиш.

— Защо? Не го ли изкуши? Дето ще се рече, напразно се закани? Горката Ксения, ще ѝ затъмнее на очите! Нищо, нищо. До сутринта имаш още време. Може в последния час да успееш.

— Не, господарю. Аз искам да ме ослепиш. Не желая да завърша докрай!

— Не бързай!

Тълпата се размърда. Изглеждаше, че не бяха доволни, гдето императорът ѝ дава още време да се опита.

— Защо така, господарю... Щом тя иска да я ослепиш, защо се бавиш? Кой каквото е търсил — това и намерил.

— Господарю, не ща повече да опитвам. Моля те, ослепи ме, както бе решил преди една неделя.

— Добре.

Андроник даде знак на двамата стражи и те я поведоха.

— Чакайте! — извика тя и като се обърна към Йоана, рече: — Йоане, аз искам последният човек, когото съм погледнала, да бъдеш ти. Ти разбра всичко. Дадох обещание пред господаря, че ще те изкуша, ала не ща повече да се опитвам. Ти си свят човек — хиляди пъти по-свят от василевса... Аз не бива да се изправам в пътя ти, ала помни: от всички хора на земята обичам само тебе. Сега постой да те видя добре и ще скрия очите си.

Ксения беше бледна, но нямаше вълнение на лицето ѝ. То изглеждаше осветено от някаква слаба бледосиня светлина, която идеше сякаш из земята.

— Честита съм, че ти си последният човек... първият и последният.

И като го погледна усмихната и нежна, тя изведнаж наведе глава, сви лакът и скри там лицето си.

Весела, пияна и разлудувана, тълпата се блъскаше около Ксения и ревеше. Борините немирно се кланяха на всички страни.

— Ксения, слушай, прекрасно момиче, дай да те целуна на туй място, гдето ми се иска, пък върви тогава над мангала — извика един личен младеж, като се втурна към нея, но стражът го отстрани.

— Дай, дай очичките, ксантийските маслини...

Всички се надварваха да ѝ кажат по нещо и пресягаха да я дърпат, но тя вървеше все тъй със скрито в сгънат лакът лице.

Когато се скриха към жилището на Андроника, Йоан стоеше на прага смутен и измъчен, сякаш още не можеше да разбере какво стана, но като познаваше лудешките приумици на Андроника, той вече вярваше, че Ксения ще бъде ослепена.

О! Не, не! Не бива!... Бог няма да му прости, ако не ѝ помогне. След тая тежка мисъл той се втурна подир тях.

Когато изкачи първото стълбище, откъм горното помещение се понесе писък.

Настръхнал и готов на всичко, Йоан полетя по стълбите нагоре. Не! Не! Не бива... Но мислите му се прекъснаха от нов вик. — Как? Ослепиха ли я вече?

Йоан скочи като тигър и застана пред стълбата.

— Стойте! Стойте! — завика той с всичкия си глас.

Всички се обърнаха към него. Той ги разбута и застана на прага на стаичката, гдето бяха императорът и Ксения.

— Ослепиха ли я вече?

— Още не... — се обадиха от тълпата, — ей сега внесоха мангала... Желязото още не се е зачервило.

Йоан надникна. Ксения стоеше все тъй със скрито в лакът лице и императорът сияещ натикваше желязото по-дълбоко в жаравата.

— Господарю, господарю — изрева Йоан и падна на колене. — Аз съм ти пял, радвал съм те... Моля те, пощади очите на това момиче.

Всички вярваха, че Андроник ще насочи и към него нажеженото желязо и изтръпнаха от тая Йоанова смелост.

Йоан повтори:

— Господарю! Пощади очите на това бедно момиче.

— Защо? — попита Андроник грубо.

— Защото от този час нататък тя по-добре ще вижда с тях.

Андроник дълго мисли и най-после отсече:

— Добре, тъй да бъде! Подарявам ти нейния живот. Нека скита по света. Тук тя няма да живее. Но когато се скита, да помни, че на тебе съм подарил живота ѝ.

И като вдигна бича, той я зашиба. Тя тръгна към вратата и той я изпрати с ударите си.

Ксения изчезна в мрака.

Йоан целуна скута на дрехата му и се изправи, след това излезе, застана на прага и вторачи поглед в нощта. Ксения беше изчезнала.

Дино, който продължи да боледува в стаичката си, остана назад от някои събития. Ударът на лъва беше доста лют. Отвори се една рана на рамото му, която не само не се затваряше, а ставаше все по-голяма. Андроник, след като изгуби Дино, можа да усети какво е без него. Той беше душата на вечерите със своите остроумни закачки и отговори и със своите акробатства.

Па и сам той се пръскаше от тягост. Като слизаше от леглото си, домъкваше се до прозорчето и се заглеждаше отвън. Сякаш сега за пръв път му се случваше да види яворови дървета, извишени към облаците тополи и кипариси, и сгущени и замислени шубраци. Всяко дръвче, всеки шубрак му се виждаха като живи. В тяхното олюляване той виждаше, че те дишат, допират се едно до друго със своите много ръце и си говорят... Колкото по-силен става вятърът, толкова по-високо си говорят... Но, боже мой — кое не е живо тук в градината? Лалетата ли, олеандрите ли, розите ли, или тревите? Всичко се движи, всичко протяга ръце, всичко говори и пее...

Дино обгледа пространството и дълбоко въздъхна. Отначало в тая въздишка проигра скръб, но скоро скръбта се преля в радост. Защото, истина, той е болен, но все пак ще оздравее и тогава всяка минута, всеки миг ще изпитва радостта от живота. Хубаво, хубаво нещо е животът. В това време край него премина едно пъстро птиче, изчурулика и полетя надолу към оградата.

Дино се замисли. Где отива то? На свобода ли? Навсякъде ли ще си хвърка? Гдето иска ли ще кацне?

И нова вълна страдание обля душата му. Той неведнаж е мислил за свобода и неведнаж се е сънувал сам и свободен в града. О, да можеш да идеш гдето искаш и да направиш каквото искаш...

Един ден Дино се опита да избяга, но нищо добро не срещна. Около него започнаха да се трупат млади и стари, да го дърпат, да го чукват с пръсти по главата... Това го накара да се върне пак в палата. Но все пак нищо не можеше да угаси мечтата му да излезе на воля. Струваше му се, че като излезе, изведнаж ще порасне и няма да се трупат около него и да го дърпат.

Но щастieto му не закъсня да се върне. Един ден дойде при него лекарят и му позволи да излезе.

Време беше, защото силите му се бяха върнали и той не можеше да се сдържа на едно място.

И в това време, когато се движеше по пътя край царските конюшни, Дино видя пред себе си Йоана.

— А! — извика радостно Дино.

Зарадва се и Йоан.

— Че аз при тебе идех, Дино. Исках да те споходя.

— Ето ме, твърда главо! — се ухили Дино, като прегърна бедрото му и се закатери по него като маймуна.

— Чакай, чакай, где си тръгнал?

— Отивам на кубето да целуна един от двата прозореца — отвърна Дино, като се хвана за рамото на приятеля си и го целуна по бузата.

— Добре... Знам, че ми се радваш — рече Йоан, като му помогна да слезе. — Как си? Здрав ли си вече?

— Не само здрав, ами има и нещо друго — все тъй весело му отговаряше Дино. — Скоро заминавам по топлите места да се бия с тигрите и лъвовете. Станал съм силен като тях, и то само дето лъвът ме удари веднаж! Ами ако беше ударил десет пъти?

— Тогава щеше да останеш на мястото си — отвърна все тъй със закачка Йоан.

Те повървяха бавно и мълчаливо. През това време Дино оглеждаше приятеля си. Сега Йоан му се виждаше още по-наедриял, но нещо друго имаше на лицето му.

— Защо ми се виждаш такъв, Йоане?

Йоан мръдна рамене:

— Не знам какъв ти се виждам.

— Замислен си... малко недоволен от нещо.

Йоан помълча малко и рече:

— Станаха някои неща...

— Знаем ги!

— Отгде ги знаеш?

— Ела в моята стаичка — рече Дино, като се обърна и тръгна назад. — Има нещо оставено за тебе.

Йоан мълчаливо тръгна след Дино.

— Знаем всичко, което стана. Ти си спасил Ксения и василевсът ѝ дарил живота, но го обрекъл на тебе.

Йоан обърна лице настрана.

— Ех, какво има за обричане на мене? Аз не съм светец. — И като помълча малко, попита: — Где е сега Ксения?

— Още същата нощ излезе от палата.

— Къде е отишла?

— Еха, дървена главичке, ти пак питаш и разпитваш. Няма да ти кажа.

Дино като че знаеше за скрития интерес на Йоана, та си замълча.

— Може би ти не знаеш къде е отишла Ксения?

— Не знам.

Дино пак замлъкна. Той искаше да накара Йоана да разпитва.

— Кажи, Дино, кажи нещо за Ксения.

— Същата нощ, когато си я спасил и василевсът я изгонил, тя дойде в стаята ми.

— А! — учудено подвижна Йоан.

— А какво чудно момиче беше Ксения! Черни сенки имаше под очите й, устните й бяха бели, бели... Познах, че се е случило нещо. Тя се приближи до леглото ми и ме загледа — сякаш не ме познаваше.

През това време Йоан и Дино влязоха в стаичката. Йоан се наведе да не се удари по тавана и седна на едно ниско трикрако столче. Тук всичко беше мъничко: и прозорчета, и столчета, и легло, и врати, и всичко...

Йоан, който не искаше да се откъсне от разговора, рече:

— Приближи се до леглото ти и какво каза?

— Бръкна в пазвата си и извади ей тази кърпа.

Като каза тия думи, Дино дигна възглавницата от леглото си, извади оттам една кърпа и я разгърна. О, това беше рядко по хубост нещо! Тя беше от тънка розова коприна, изпълнена със също тъй тънки златни шевици. Господи! Сякаш цялата божия природа беше отпечатала там своята омайна пъстрота.

— Ненагледна кърпа! — едва продума Йоан.

— О... Хубаво нещо. Тя ми я подаде и рече: „Дай я на моя господар Йоана и му кажи, че аз потеглям, гдето ми очите видят и ще отида при него само когато му потрябвам.“ — И като каза тия думи, тя ме целуна ей тук, по бузата, и тихо излезе. Аз изтичах след нея, но тъмнината я беше грабнала. Познавам Ксения. О, тя е много решителна душица. Силна, не се плаши от нищо и е готова на всякакви глупости. Защото... и тя е глупава като всички жени.

Йоан не слушаше Дино. Той мислеше за Ксения и гледаше как пълната ѝ фигура си пробива път между клоните на дърветата и изчезва в мрака, след това погледна в ръцете си и развя ефирната кърпичка.

— Колко е хубава! Какво да я правя сега?

— Не знам... Твоя работа. Ако искаш, скъсай я.

Йоан изненадан извика:

— А!

— Защо? Ако не ти трябва, защо ти е? Дай аз да я скъсам.

В отговор Йоан я сдипли и я скри нейде в подплатника на туниката си.

— Кажи ми сега, Йоане, бива ли да останеш при Андроника?

— Не! — отвърна веднага Йоан. Той сам се почуди на решителността си.

— Тъй — въздъхна Дино. — Твоята работа е лесна. Гдето и да идеш, бог ти е отворил всички врати. Ами аз какво да правя? Тук не може вече да се живее. Аз ще умра от мъка!

Йоан не знаеше какви утешителни думи да му каже.

— Виж какво ще те моля, приятелю. Когато излезеш, потърси тук-там из градовете някой цирк. Аз за цирк съм много добър, ти знаеш. Хайде! Ще разказвам смехории, ще подхвърлям топки, ще правя чудеса... Всичко, всичко мога!

— Добре, Дино, само че никой не знае, че искам да напусна палата. Ти никому ни дума няма да казваш, а когато аз изляза, ще се помъча да намеря някой цирк. Ще говоря с тях и после ще пратя човек да те измъкне оттука.

Дино широко се ухили.

— Ей, приятелю, дървена главице, ако ми направиш туй добро...

— Ще се помъча, Дино.

Двамата приятели се разделиха. За Йоана беше решен въпросът с бягството. Всеки прекаран ден тук е престояване пред вратите на ада. Йоан само чакаше сгоден час да се изплъзне и да се махне от Константинополис. Мечтата да навести старата си майка стана твърда и се превърна на страшен закон: небесата ще се сринат, ако той не иде при нея. „Слава на бога, казваше той, че срещнах Ксения в живота си, та тя ми напомни да подиря майка си. Ще ида в Драч и ще я намеря.“

От час на час растеше в него устремът към Драч. Струваше му се, че майка му стои там накрай селото и като дигва ръка на чело, по няколко часа гледа из пътя... дали Йоан няма да се зададе...

Йоан искаше да закрепил хорвете си добре, та да не се разсипят, когато си отиде. По тая причина по цели дни работеше със своите ученици. Той подготвяше псалтове, протопсалтове и работеше с хорвете си. Сега, когато приближаваше времето да ги напусне, той усещаше болка.

Като отиваше в залата, намираще повече от стотина младежи и още толкова деца. Той обучаваше всеки младеж отделно, всяко дете отделно, след това ги събираше по двама, по трима, по петима, по десетина и малко по малко хорът растеше. Така Йоан образува няколко хора от младежи и няколко херувимски хора, които пееха из императорските църкви като ангели. Народът отиваше да слуша Йоан и тях. Те като че бяха взели по частичка от ангелската красота на Йоановия глас, та затова сковаваха сърцата на слушателите.

Потънал в работа, Йоан особено през последно време не усещаше как тече времето. Случиха се императорски празници, та Йоан трябваше денонощно да се свърже със „Св. София“. Пълно с народ. Севастии, патриции, стратежи, доместици, логотети, църквата гъмжи от злато, бисери, диаманти и благоухания. На горната част на църквата е хорът на младежите, а долу е хорът на херувимите. Помощниците на Йоана го гледаха в лицето и чакаха ония повели с погледи, които той им даваше, за да дадат те пък свой знак на хорвете. Така църквата се изпълня с херувимски гласове и сладки омайни песни. И сред тия гласове Йоан, който достойно получи името „ангелогласен“, разнася своите песнопения с оная сладост, която може да има само истински надарен от бога човек.

Люлее се църквата от песни. Ангелите са се събрали наоколо и слушат... Те не могат да не слязат от небето при тия песни, които пее Йоан и които повтарят двата хора. О, не е само това — всички до един в църквата пеят исото. Те пригласят по тона и такта, който сам протопсалтът Йоан им дава.

Но ето, понася се в църквата великото славословие. Всичко занемява от смирение и тихо благоговение.

„Хвалим те, благославяме те, покланяме ти се“ — запява Йоан и херувимският хор подхваща същите думи. Едва завършил, и Йоан

продължаваше:

„Славословим те, благодарим ти заради твоята голяма слава.“

„Заради твоята голяма слава“ — подхваща хорът на младежите и продължава...

Свършва се службата и василевсът излиза, а след него и целият народ. Но след василевса най-видният човек е Йоан. Всички очи него гледат, всички усмивки към него са отправени.

Особено през последно време Йоан стана стократно по-скъп за хората в палата. Каква ли може да изглежда службата без него? Как ще приемат стените другите гласове, ако не се чува Йоановият? И ако е тъй, няма ли иконите да наведат глави, че не се чува вече Йоановият глас в църквата?

Хоровата работа на Йоана растеше. Освен това и много млади хора идеха при него да се учат за псалтове. Със своята денонощна работа той направи старо и младо да обикнат църковната служба.

Но Йоан твърдо беше решил да отиде при майка си. Грехът, че я е напуснал толкова години, викаше за изкупление.

Една нова приумица на Андроника направи да легне още по-здраво в него мечтата да се махне отгук. Една вечер беше повикан от императора да отиде на едно угощение, което се уреждаше за големите дворцови хора и императорски роднини. Разбира се, Йоан не очакваше нищо весело, щом трябваше да бъде там и самият Андроник. Тоя роб на сатанинската лудост не можеше да остане спокоен и тих, когато знаеше какви вина ще се леят и колко хубави жени ще седят около масата.

Събраха се всички в триклинията. Дойде и императорът с обичайната церемония.

По негова повеля всичките жени трябваше да бъдат облечени в бяла коприна с брилянтени диадеми на глави, сановниците, накичени с царските знаци и препасани с пурпурния колан. Само на Йоана се позволи да облече черното си облекло. Андроник не желаше да се налага на него.

Пъргави евнуси и виночерпци тръгнаха около масата. Разговорът се разгорещи. Очите на Андроника светнаха и всички вече чакаха да се почнат лудостите му. Но той беше мирен... Сякаш беше решил да покаже, че не е трудно за един умен като него човек да бъде и мирен, и разумен.

Императорът се огледа и видя, че Дино не е дошъл.

— Повикахте ли Дино? — попита той логотета.

— Не е повикан.

— Още тази минута да дойде! Аз искам тук, в триклинията, да се чуят гласовете на всичките мои слуги.

Доведоха и Дино и го поставиха на крайчеца на масата, като му турнаха високия стол.

Гостите ядяха и пиеха с голяма охота. Разговорите ставаха все по-волни.

— Вижте какво ще ви кажа — извика императорът. — Няма да отречете, че в мислите на хората всякога има бодили. Всеки има какво лошо да каже за другия, ала приличието не му позволява да бъде волен. Добре. Тази вечер аз ви свиках, за да каже кой каквото иска. Може то да бъде най-оскърбителното — нека го каже. Трябва да се знае, че никому нищо няма да се направи, нито дори някой ще бъде упрекнат. Ако някой от вас има лоши мисли и за мене — да ми ги каже. Струва ми се, лоши мисли ще има най-много за мене. Добре, аз искам — моля ви да ми ги кажете. Най-после нека поне тази нощ да бъдем свободни и открити един към друг. Пак повтарям: никому нищо лошо няма да се направи, дори и да каже най-оскърбителното нещо. О, ако хората могат направо всичко да си кажат, животът сигурно ще бъде по-добър.

Андроник беше толкова тих, добър и разумен, щото привлече гостите си в нов плен, много по-силен от оня, под който беше свикнал да подтиска своите слуги и роби. Той беше искрен със своята молба, толкова искрен, че гостите побързаха още същия миг да се освободят от какво да е стеснение.

Започна се една беседа, която никому не даваше воля да повиши гласа си. От време на време се дохождаше до спор, но той скоро се стопяваше в чудноватите неща, които се казваха, след като се даде пълна свобода за говорене. Само Хипиус беше малко заядлив, когато го пресече бившият логотет Мелас.

— Не, драги приятелю, нека не отваряме този въпрос. Аз твърдя, че много от ромейските василевси не са били ромеи. Арменската династия почва с Лъв V, Македонската династия с Василий I... А само те ли са?

— Да — добави Комрад, — също така от арменски произход е Роман Лакапин, Никифор Фока, Иван Цимисхий.

Андроник се обади спокойно:

— Кой е арменец и кой не е — няма защо да говорим. Комнените също не са ромейци. Важно ли е? Гледат ли си добре работата? — Това трябва.

— Право казва господарят. По-важна е вярата. Към коя вяра се числиш — това е най-важно. Кой те пита от какъв си народ? Има само един народ — ромейският. Всички други са варвари — туй то!

Мелас видя, че Андроник е малко зле ударен от този въпрос. Разбира се, той иначе щеше да говори, ако и сам той да беше арменец.

— Друго е — рече Мелас, — когато в жилите на един двор се струи само ромейска кръв.

— И все пак — добави младият Никифор, — всичко това е вятър. Вий казвате, че вярата е по-важна, а не виждате, че най-силните ромейски пълководци са били все друговерци. Евнухът Нарсес е персиец, Фарас, победителят на африканския крал, е херул; великият Мундус е чепид, Хиебуд, победителят на славяните, е бил славянин... а Филемуд и Акум са били хуни. И все пак това са най-добрите ромейски пълководци.

Но Мелас държеше на своето. Той поддържаше, че оня народ е силен, който е един и непримесен с други народи.

— Ний говорим за величието на нашия двор, за реда, тържествата, големите церемонии, а ако надникнем зад всичко това, ще видим над какъв хаос се крепи цяла Ромея. Какво ще кажете за това: от Аркадия до Константина Драгазис само тридесет и четири императори са умрели в леглата си и осем на война, но в замяна се наброяват дванадесет свалени, дванадесет свършили живота си в затвора, трима уморени от глад, осемнадесет са осакатени или им са извадени очите, двадесет отровени, удушени, пронизани с нож, хвърлени от скали...

— Какво искаш да кажеш с това, Мелас? — все тъй кротко запита Андроник. — В едно царство не може да няма такива неща, които описа. Ти добре познаваш историята на великите ромеи, но не забравяй, че най-смешното в историята е това, че се налага да се съгъстват случките тъй много, щото като ги погледнеш, започваш да мислиш, че никога е нямало мир и спокойствие.

— Не, господарю — рече Мелас и то още по-смело. — Защо ще си затваряме очите? Властта е била несигурна и тази несигурност идеала от това, че в Ромея е нямало царска кръв и затуй нито една династия не е могла да трае дълго. В началото на всяка династия всякога е имало заграбване на властта и нейното падане. Да крием ли, че тук, в земята на ромеите, всеки човек може да стигне до императорската власт? Всеки се е смятал благороден и затова е простирал ръце към пурпурната мантия. Но знае се, че Лъв I е бил месар, Юстин I е дошел в Константинополис бос, с торба през рамо от селото си в Илирикум, Фока бил прост центурион, Лъв III бил занаятчия, Лъв V е от арменци родители, изгонени от родината си за злочинства, Михаил II и Василий I са били коняри... Как може да се задържи династия, когато всеки плебей е могъл да мечтае за престола на ромеите? А колко сигурна може да бъде една империя, когато към престола се е хвърлял всеки?

Всички видяха, че Мелас прекали. Вярно, Андроник позволи да говори кой каквото иска, ала може би василевсът не е мислил, че тъй много волни ще станат думите на гостите.

Но Андроник се усмихна приятелски.

— Защо замълчахте? Разбирам. Уплашихте се. Не забравяйте, че аз сам поисках да бъдете откровени към мене. Това не направих току-тъй. Аз мисля, че се прави една лоша грешка, като се казват само хубавите неща, които стават в империята, а се скриват лошите. Хубавите са си хубави — всички ги виждаме, но лошите водят само към злини, ако не ги премахнем. Затова говорете съвсем, съвсем открито. Казах, че можете и за мене да говорите. Не се бойте.

И като помълча няколко мига, Андроник добави:

— Ето аз ще ви помогна: казват, че и аз съм взел империята с хитрост. Истина или не, все пак тъй се говори. Ала най-голяма мълва е, че аз съм работил при халдейския емир и там съм се занимавал с грабеж. Трябвало да поддържам своя войска, а съм нямал пари. Ограбвал съм и така съм си вършил работата.

И като помълча малко, той извика:

— Не, не ме чухте! Аз исках на мене да кажете нещо лошо, мене да упрекнете, а вий се страхувате. Царско обещание ви дадох, че няма нищо никому да направя, а вий не смеете. Чакам!

— Добре, господарю — рече пак Мелас със скрита жлъчна усмивка на устните. — Знае се, че в Салтуг при халдейския емир си се наредил много добре. Но... грабил си хората най-безжалостно. Не е само това — навлизал си в нашата империя, взимал си ромейци в плен и си ги продавал на турците.

— Още... Още!... — възбуден извика Андроник. — Малко е това.

— Още... — добави Мелас. — Ти си анатемосан от църквата, загдето си живеел с братовчедка си и си предателствувал пред неверните.

— Още! — вече почти с крясък извика Андроник. В очите му блясна светлинка, която не подшепваше нищо добро. Това усетиха и другите, та побързаха да млъкнат.

— Тука само тъй може. Анатемосаха ме, защото съм живял с братовчедка си. Ако бяхме на трона, и дума не щеше да стане за това. Тука тъй се е живяло и тъй се живее!... Жени и мъже, мъже и жени... Императори и любовници, любовници и императори. Само това. Нищо друго. А как може да бъде друго, когато Теодора е била най-долната хетера — хетерата, която от цяла Византия най-изкусно е знаела да си върти хълбоците?... Тя е минавала от ръка на ръка, като някой диск, подхвърлян в хиподрома и преминавал от човек на човек, без да падне... А Лупицина — дъщерята на един войник, слугинята Анастасу — и тия жени не станаха ли царици? А коя не беше хетера? Теофано ли? Зоя ли? Мария ли? Цял поток от мръсотии извираше от кубикулите, минаваше през триклиниите, през китоните и рукваше из цялата империя. И все пак кой е най-виновният? — Андроник. Кой е най-мръсният сладострастник? Андроник! Добре! Веселете се, деца мои. Видяхте, че аз ви разбирам най-добре!

Като каза тия думи, той, излезе от вратата. Виното вече беше грабнало главите на гостите.

Йоан, който мълчаливо и строго слушаше целия разговор, усети душата си натегнала от някакъв странен товар. Той виждаше как самите ромейци се надсмиваха на своята империя, самите те виждаха как се тя разкапва. „Нека правят каквото искат с империята си — си помисли Йоан с огорчение, — само до мене да не допира тежката палатска смрад, която сега се отделяше от думите на Меласа и на

Андроника. Всичко тук е грозно и мъчително. Тук не може да се живее...“

Кой знае, може би защото беше решил да напуща палата, всичко, казано тази вечер за византийските царски хора, скъса и последната нишка на почит към императорското благоволение. Тук няма какво да почита човек, няма на какво да обрича любовта и силите си.

Гостите се развеселиха, заскитаха из стаите, запяха, заиграха.

Андроник беше изчезнал за малко, но след това се пак върна и седна на трона си. Тая вечер той не лудуваше, а стоеше на едно място с протегнати крака и чаша в ръката. Друг път всяка изпита чаша усилваше лудориите му, а сега го заковаваше на мястото и той ставаше все по-неподвижен. Само очите му се разхождаха на всички страни. Какво ли мисли този пакостен човек? С какъв ли ужас се готви да залее гостите си?

Но нощта напредна и гостите пожелаха да си отидат. Андроник им разреши. Като излязоха отвън, току пред голямата врата видяха един труп с лице, захлупено о земята. Натрупаха се около него. Кой го е убил? Кой е той? Обърнаха го. Всички бяха поразени. Това беше Мелас, който доскоро спореше с императора. „Мелас, Мелас, Мелас“ — се носеше от уста в уста. — Кой го е убил? Кой ще дръзне да убие най-умния човек в империята?

— Убит е, защото беше най-умният — извика в това време василевсът, който стоеше на площадката пред вратата.

— Кой ще да го е убил, господарю?

— Аз!

Всички занемяха и един по един потеглиха за своите триклинии.

Йоан, разтреперан и отровен от горчивина, също си отиваше в килията.

„Убит, защото беше най-умният в империята“ — си каза той, като ускори крачките си, сякаш се боеше да не настигне същият нож и него. Не, не, Йоане, всяка минута, прекарана тука, е грях пред бога!...

Като влезе в килията си, Йоан чу шум зад себе си и сепнато се обърна. Зад него стоеше Дино. Оскърбен, изплашен и нещастен, той гледаше Йоана в лицето и мълчеше.

— Какво има, Дино... Ти не си си отишъл.

— Няма да си отида. Тук ще спя.

— Защо?

— Защото ме е страх...

— От какво ще те е страх...

— Ех, главичке мила, пак разпитваш! Ей тъй, страх ме е! Не ти ли се е случвало да те е страх?

— Случвало се е.

— Ще ми турнеш ей там, в ъгъла, козяка и ще си легна. В моята стая не искам. Боя се. От всичко се боя... от хората, от шубраците, от дърветата, от стените, от леглото, от възглавниците, от всичко, от всичко...

— Добре, Дино. Ето сега ще ти направя леглото. Не се страхувай от нищо.

Йоан приготви леглото и Дино се сви на вързопче, като сложи глава на възглавницата и затвори очи. Йоан го гледаше. От време на време Дино трепваше, разтреперваше се, но пак се успокояваше до ново трепване.

Ноцта беше дълга и тежка.

Един ден Йоан излезе и повече не се върна в палата. Той се скри в къщата на един от младите псалтове и се приготви за път. Най-напред се преоблече във вехта туника, махна царските знаци, захвърли пурпурния колан и се залови да огруби лицето си. Той го начерни със сажди, разчорли косите си и като нахлупи вехта кожена шапка, метна торба с хляб и сол на гърба си, стисна тоягата и потегли по широкия път. Отвъд града се спря и се обърна. Още малко и големият град ще се изгуби от очите му. Сега той виждаше как големите и малките къщи го гледаха весело.

— Свободен, свободен си вече, Йоане — изрече той високо и цялото му лице просия от широка, сърдечна усмивка.

Трябва да си мечтал за свободата като Йоана, за да знаеш каква сладост съдържа тая дума. Той не се питаше где ще иде. Пред него се простираше пътят, който води край морето. Той реши да мине по тоя път догде замръкне и след това ще пазари място в една гемия да го закара в Драч.

Дълго вървя Йоан. Когато слизаше по стръмното нанадолнище, денят вече преваляше. Той беше извървял няколко часа, без да си почине. На едното му бедро висеше стомничка с вода, а на другото — торбата с хляба. Йоан се спря, подири място наоколо си и седна на тревата. И като започна да дъвче сухия залък, лицето му пак радостно просия. О, от дълги години Йоан не е ял тъй сладко. Сухият залък беше вкусен и той не успяваше добре да го сдъвчи и го глътваше, за да откъсне нова хапка. „Във всичко, във всичко човек може да намери радост — стига да е чиста душата му — си прошепна той, като си спомни разговора и случката с Мелас във време на угощението. — Василевси и василиси... Едни са разбойници, други хетери, над главата на всекиго от тях виси меч и никой не знае кога ще го навести. И това било живот? Да оставиш майка си, да я забравиш — за науката това бива да се направи, но да го направиш, за да живееш в палата и да дишаш денонощната смрад на един мръсен живот — о, неизкупим грях... Благодаря ти, Господи боже мой, че ме откъсна оттук. Аз мислех, че съм се обрекъл на тебе, а служих на развалени души!“ И като си спомни кога е пял на императорите и какво е виждал в триклиниите и кетоните, потрес полазваше по цялото му тяло.

— Колко е хубав светът под божието слънце и колко е страшен под покрива на василевсите!

И като въздъхна с благодарност, той откъсна нов залък от хляба си.

В това време една група конници профуча по пътя край него. Йоан се сети, че това са стражи, излезли да го дирят. Той си отдъхна с облекчение, когато отминаха, и се нареди да стане и да слезе вече към морето, но един от последните конници се спря и препусна към него.

— Слушай, скитник. Не видя ли един царски човек да мине оттук?

— Не видях.

— Йоана не познаваш ли? Не си ли го чувал в „Света София“? Ангелогласния певец не познаваш ли?

— Не го познавам.

Недоволен, стражът замахна с бича във въздуха и конят литна към другите.

Тогава Йоан се отби от пътя и се спусна към крайбрежието.

Така той скъса и последната нишка, която го свързваше с Константинополис и двореца на страшните василевси. Той скоро намери гемия, пазари я срещу една жълтица, влезе вътре и потегли към Драч. Сега вече пътят му е съвсем прав и съвсем отворен.

И като се прекръсти, той сложи торбата си близко към носа на гемията, седна и прошепна: „Сподоби ме, Господи, през тоя ден да се запазя без грях“.

Когато изкачи височината и пред нея се разкри Драч, същият оня Драч, който той остави преди петнадесет години, сърцето му лудо заби.

Той си спомни как се заниза керванът, как неспокойно пръхтяха конете и как сам той тичаше между керванджиите весел, радостен, щастлив... Как да не е щастлив? Константинополис беше за него една приказка, а ето че тая приказка скоро ще стане жива и ще загъмжи пред него. Вече засвяткаха дните, които трябваше да преживее в Константинополис. Те бяха посипани с натрошени слънчеви лъчи и затова светеха и топлеха...

И ето минаха цели петнайсет години. Сам бог знае какво премина през душата на Йоана. Онова малко, диво момченце днес само стана приказка и се замярка като едно изтървано звуче от някаква

песен... В ума и душата на Йоана сега се простираше цял нов свят, съчетан от много знания, от много учения, от много дарби, с които бог го беше дарил. Сега Йоан отиваше в Драч при майка си да ѝ покаже колко е голям и богат... — „Защото, майко — ще ѝ каже, — не е богат тоя, който има много злато и сребро, а оня, който носи в себе си дарбите божи и силите, които той е вдъхнал...“

Сега, когато приближаваше вече своята къщичка, той знаеше колко работа го очаква. Пригответените песни от Мансура трябва да се разработят и да се пръснат по всички църкви и манастири. В палата василевсът скъпеше работата на Йоана само за своите църкви, но сега Йоан се готвеше да залее божите домове с песнопения.

Той се спря на мегдана. Край него минуваха хора, отминуваха, някои го поздравяваха, други не го поглеждаха... Никой не знаеше, че тоя човек е Йоан Ангелогласният, за когото цяла Византия говори.

Изведнаж мислите му се спряха на едно място. — „Жива ли е? — се попита той. — Аз не помислих за нея, струваше ми се, че щом е майка, тя трябва да живее вечно. А ето че на гърба ѝ тежат вече осемдесет и пет години!“

Йоан отиваше при майка си със свито сърце, подобно блудния син след тежка отлъчка, но той ще ѝ каже: „Майко, аз не съм блудният син, защото работих с бога и за бога. Много труд се разля в моя път, много работа се свърши. Ако бях останал в село, това не щеше да стане. Щях да си остана същият — с бедна душа — нищо повече. Сега съм полезен и на бога, и на хората. Не си ли доволна?“

Тъй в трескави размишления той приближи своята къщичка. О, тя беше същата — все тъй, кривнала малко настрана, със стряха, сведена ниско към земята. С разтупкано сърце той пристъпи и се спря до откренатата врата. Вътре беше тъмно, та не се виждаше никой, но не беше празно. Някой пееше. Нисичък старешки глас нареждаше някаква проста, но сладка песенчица. Йоан се заслуша.

„Йоане, Йоане, где си ми, чедо“ — повтаряше тя. В цялата песничка се носеха все тия шест думички. Те ту се издължаваха, ту се извиваха, ту се дигаха и спущаха надолу...

— Господи боже мой — мълвеше Йоан, като слушаше пренесен и удивен. Как може да се пее тъй? Отгде тя взе този глас? Отгде научи тази песен? Всичката мъка на оставената сирота се разливаше в нея и трептеше, задушавана от сълзите на майката, която ден и нощ живее с

обич към своето чедо. Каква песен! Толкова херувимски песни измисли Йоан, ала такава песен, гдето мъката и обичта звучат с такава сила и сладост, той не бе чувал. Във всеки звук трептяха сълзи, а се ронеха бисери, във всеки звук трептеше плач, а се ронеше обич към свидно чедо... О!... Господи боже мой, ти си направил майка ми светица още приживе... Благодаря ти!...

Да, не само в палатите на василевса могат да се измислят хубавите песни, а и в простите колиби... — „Майко, майко — през треска нареждаше Йоан. — Аз разбирам защо ти е хубава песента — защото душата ти е затоплена от обич, майко, от обич към чедото, което ти е близко, макар то да те е изоставило цели петнайсет години. Тъй всеки звук е роден в обичта, затуй той звънко и сладко трепти...“

И като не се съдържа повече, той широко разтвори вратата и влезе.

Старицата седеше на миндерчето до стената и гледаше пред себе си.

— Тука съм, майко — рече той, като се хвърли, прегърна я и я понесе из стаята.

— Разбрах... Ти си, Йоане!... — рече тя. — Сложи ме миром, синче... Страх ме да не умра от радост.

Йоан я сложи на миндерчето, прегърна я и я загледа в лицето. От едното ѝ око се откъсна сълза, която се плъзна по сухата буза и се разля в дебелия бръчка край носа.

Йоан даде обещание, че ще остане при майка си.

— Няма да те оставя, майко. Аз и в палати живях, в богатство се давих, царски хора с ревност ме гледаха и пак бях сам. Видях какво е без майка. Пуст ми беше животът, майко... Много видях, много изучих, прочут станах по цяла Византия, ала защо ми е, когато ти не си около мене?

Щастливата майка слушаше тия думи като през песен. Тя се оставяше на Йоана да я милва и мълчеше... Какво да му каже? Че го е чакала ли? Че всеки ден е поглеждала към улицата с надежда да го зърне? Той нали знае как чака майката, когато душата ѝ се къса за свидно чедо?

Честити дни се занизаха. В малките бедни стаички се понесе Йоановият глас и с него те станаха широки, светли, украсени със златни полиелеи... Тук Йоан разгърна донесените песни както своите,

така и на Дамаскина. Трябваше да се приготвят за църквите обновени с нови гласове. Йоан беше намислил, като ги напише да ги разпрати по манастири и църкви.

Ала когато нареждаше звуковите знаци, нещо се изправяше пред него и го правеше нетърпелив. — „Бърже, бърже — сякаш му казваше то, — бърже, че имаш друга работа.“ — „Наистина — се питаше Йоан, — какво ме чака? Защо ми се струва, че имам друга, по-важна работа?“ Но в това време, когато се питаше така, в душата му потрепваше някакъв чуден глас, бог знае отгде дошел. Често се спираше Йоан да се вслушва в себе си и всякога все този далечен глас се отделяше от другите и трептеше в душата му... Един ден, когато се помъчи добре да го улови, той се сепна. — „Боже господи, че туй е гласът на майка ми... нейните думи...“ — „Йоане, Йоане, где си ми, чедо“ — сега по-ясно повтаряше гласът в душата му. Той вече знаеше отгде иде тоя глас и кое му пречи да продължи работата си с песнопенията.

Тия думи с няколкото звука вече изплуваха над всичко. Те като че му бяха изпратени от небето, за да направи нещо от тях... Не току-тъй изплуваха над всичко.

Сега Йоан знаеше какво трябва да направи. Той ще се помъчи да разтвори майчиното сърце нашироко и така ще покаже, че това сърце е място, гдето се крият най-богатите, най-скъпите съкровища.

„Йоане, Йоане, где си ми, чедо“...

Цял свят се разкри пред очите на Йоана и сега той гледаше в него, тъй както безгрешният би гледал надлъж и шир небесните селения. Майката дири Йоана, не за да го има за себе си... Не, с този повик тя сочи на сина си правия, верния път в живота. С тия думи тя му казва, че всичко хубаво и добро, което носи в сърцето си, иска да го даде на света...

Вечерта, когато си легна да спи, той затвори очи и видя как пред него се наредиха много, много майки... Те държах в ръце запалени кандила и разнасяха мирис на тамян и смирна. Те ставаха от миг на миг все по-много, догде светът се изпълни с тях... И всички викаха на синовете си да вървят по светлината на кандилата.

— О, майко, майко — си шепнеше Йоан, — ти сама не знаеш колко си велика и свята!...

И малката стаичка, чийто таван беше толкова нисък, че не можеше да се върви свободно, сега стана голяма, необятна... Тази стая

сега чакаше да я изпълни някой със звуци и в тия звуци да се носи безкрайната любов към майката, която не е само една жена, а цяла една земя, нагиздена с ниви, ливади, планини, гори, реки...

Тая нощ Йоан не можа да мигне и призори, преди да се развидели, той запали борина, взе книгите си и започна да пише своите звукови знаци. Сам не знаеше какво пише. Ръката напрегнато водеше перото и тъй на книгата изпъкваша чудни ангелски гласове... „Где си ми... Где си ми...“ — шептеха устните и той пишеше тъй бързо, както никога не е писал.

Когато се съмна, той беше тъй уморен, че задряма на мястото си с перото в ръка.

Така започна Йоан да пише една голяма песен, която нарече „Полиелей на майката“. Той пишеше през целия ден и привечер, когато стаята потъваше в мрак, той се спираше пред мъждукащото кандило и започваше да пее написаното. И в тъмнината се протягваше една безкрайна връв — трептуща, светла, като източена от сърцето на луната... Той преминаваше от един глас към други и всяко преминаване се свързваше с въздишка, дошла отневидяло и разляна в цялата песен.

Йоан не виждаше и не чуваше нищо. Пред него стояха огненосветли и горещи думите на майката и също тъй огненосветли гласовете, носени върху крилата на малки пъргави херувими.

— Не може така, синче. Сядаш за обяд и за вечеря, а не ядеш... Бива ли тъй?

— Работа имам... Когато работя, аз не ям. Като свърша полиелея, пак ще започна да ям. Ти не бери грижа. Аз съм млад и силен.

Старата жена виждаше, че Йоан никога няма да послуша, догдето не изкара песента си, и затова скоро млъкваше и започваше с нови сили и нови надежди да очаква края на песента.

Най-сетне един ден полиелеят беше изкаран. Тя го чу и плака от радост... плака за песента, плака и за гласа на сина си, който е станал стократно по-хубав.

Ала докато мислеше, че след като изкара песента ще си седне при нея да си почине на коляното ѝ, нещо друго се започна. Монастирски и църковни монаси и разни ученици за псалтове подушиха Йоана и тръгнаха да го търсят.

Йоан се затваряше в стаичката с тях и цял ден им разказваше за своите и за Дамаскиновите църковни знаци. Те лакомо поглъщаха знанията, които им даваше Йоан. Но незавършил с едни ученици, идваха други — два пъти по-многобройни. Отначало стаята стана тясна, а после и дворът. Тогава Йоан ги извеждаше на полето и им повеляваше да се разположат под скалата. И цялото пространство почерняваше от ученици, предадени на великото слово и посветени на служба богу.

Еднаж тя чу един нечакан разговор.

— Така не може, Йоане! Ти трябва да идеш в Света гора и там да работиш в лаврата. Бог не е доволен, като стоиш тука. Там те чакат много ученици, много монаси. Бива ли да се стопяват твоите знания напразно? Монастирът е място за тебе.

Майката изтръпна от тия думи. Защо се уплаши? Щом тя го не пуца, той няма да иде, при нея ще остане — бива ли да се плаши? По-късно тя разбра защо я уплашиха учениците.

Той за пръв път пъ в църква. Беше си казал — догде не напиша полиелея, аз не съм за църква. С полиелея ще изплатя всичките си грехове към майка си и тогава достоен ще бъда за църквата. И как ще да е пъл Йоан, един бог може да каже, защото ония, които бяха в църквата, видяха, че небесата са отворени и оттам наднича сам Саваот.

Когато се свърши службата, Йоан намери майка си паднала на колене пред образа на божията майка.

— Какво правиш тука, майко, стани, хората си вече излязоха.

Той ѝ помогна да стане, прегърна я и потегли така към дома.

Старата съседка изтича срещу Йоана и уплашено разказа, как около къщата се движили двама царски хора на коне...

Йоан трепна. Той не може да скрие страха си.

— За тебе ли са дошли? — попита тя.

— За мене... ала аз не искам да се върна вече в палата. Светът да се обърне, няма да те оставя.

Като влязоха вътре, майката рече:

— Иди там, синче... гдето те караха ония... В манастира ти ще бъдеш добре... и оттам царските хора не могат те извади.

— Защо? — с почуда попита Йоан.

— Защото... синче... аз днес разбрах, че колкото си мой, толкова си и на бога... Сега, като чух песните ти, аз разбрах всичко... Нищо...

Толкози години бях сама, мога още да остана — нищо... скоро и аз ще си отида... време ми е!

— Ти ме пъдиш! — със скръб рече Йоан.

— Мястото ти е там, гдето ти е работата. Вземи торбата и тръгни... не губи време!

След като дълго мълча, Йоан с безгранична любов погледна майка си.

— И все пак, майко, по-умната си ти. Тъй е било във всички времена, тъй и ще бъде во веки веков. Ще те послушам!

Йоан не мислеше, че толкова скоро ще напусне Драч, но, за жалост, трябваше да обърне гръб и към него, защото едва минали три-четири дни след този разговор с майката, нови двама конници довтасаха. Те застанаха пред една врата и грубо заблъскаха. Излезе една жена.

— Защо блъските толкоз? Какво има?

— Казаха ни, че Йоан Ангелогласният бил тук. Дайте ни го.

— Откак Йоан е излязъл оттук, има повече от петнайсет години.

— Казаха ни, че бил тука.

— Не е идвал! — извика жената и затръшна вратата под носа им.

Те чукаха и на други врати и навсякъде им казваха все едно и също. Те знаеха, че трябва да крият Йоана от царските хора и затова нищо не обаждаха.

Една сутрин майката приготви торбата, метна я на рамото на сина си и рече:

— Добър ти път, чедо. Нека бог и светите ангели те закрилят.

Така Йоан можа да избегне гнева на василевса и да потегли за Светогорската лавра.

Като се спусна по височината към крайбрежието, Йоан се обърна да види още веднаж майка си, която го изпрати до едно място. Тя беше застанала сред пътя и гледаше към него, като се пазеше от слънцето с ръка на чело. Той си спомни, че един път я видя, когато бленуваше за нея, точно така — суха, полупрегърбена, с ръка на чело...

Той мръдна глава за сбогом и се спусна бързо по склона. Пред него се простираше тихо и спокойно морето.

През последните дни Йоан разбра, че императорът го дири по всички страни на Ромея. Затова беше решил да не се обажда никому както из пътя, тъй и в лаврата. Мислеше да подири сгода и да поиска

свободата си от императора с писмо. Така и стана. Той пътува няколко дни по вода и суша и най-после стигна в Света гора, грохнал от път.

Като се спря до един от манастирите, той седна на прага на вратата, за да се поотмори. Един от прислужниците на два пъти мина край него и като помисли, че е някой скитник или просяк, не му каза нищо — дори не го поздрави. На третия път той се спря и попита:

— Какво дириш, скитнико?

— Нищо... — отвърна Йоан. — Някоя работа търся.

— Какво знаеш да работиш?

— Козар съм... ярци паса.

— Ха! Ярци ли? Че ний таман от такъв човек имаме нужда. Почакай малко да ида да кажа на игумена.

Тъй Йоан можа пак да се върне на стария си занаят и се зарадва. Той би останал до края на живота си козар, ако не беше торбата с изписани тевтери, пълни със сладкогласи църковни песнопения. О, само да се научат, че е тук — от всички страни на империята ще дойдат да го дирят. Но догде получи свободата си от императора, той трябваше да мълчи.

Йоан потегли из шубраците и из планинските склонове. Пред него запълзяха козите и спокойно заканерваха с хлопатарките си.

Ден след ден се редуваха. Йоан би бил един щастлив козар, ако би му се позволило само едно нещо — да си попее на козите, както правеше някога в детските години. Но трябваше да се крие и да мълчи.

И като лежеше по гръб с отправени към облаците очи, той се връщаше в някогашното време, когато гледаше там белокрили ангели, плуващи по лазура татък зад балканите и моретата. Ето и сега същите ангели бяха там. Облаците приличаха на всичко, а щом се иска от тях да бъдат ангели, такива и ставаха. Сега те се движеха към морето и така гледаха в далечината, като че бе им поръчано да носят добра вест.

И един ден, като гледаше пак така белите облаци, Йоан се пренесе нейде далеч и неусетно запя. Отначало пееше тихичко, почти под носа си, но гласът издуваше гърдите му, искаше да излезе на воля и да се разлее на всички страни, докато най-после се понесе с всичката сладост, от която бе изтъкан.

Едва сега Йоан се видя козар. Той се върна в детските си години, спомни си козарството в Драч, после бягството си в Константинополис

и всичките младежки патила и случки там. Струваше му се, че беше преживял не един, а няколко живота.

Между това гласът редеше някаква песен, която беше изплетена от всичките преминаващи през душата му спомени.

В това време в двора на манастира се бяха спрели, няколко монаси и слушаха.

— Кой пее? Какъв е тоя глас? Човешки ли е? — се питаха те, като гледаха нататък, отгдето идеше гласът.

— Човешки е, ала от какъв човек?

Монасите излязоха и се отправиха натам, отгдето идеше гласът.

Какво беше учудването им, когато видяха, че пее самият козар? Около Йоана се бяха събрали козите и слушаха песента му. Те не приживяха, а го гледаха право в лицето, като че искаха да разберат и думите на песента. Всичко слушаше, дори и вятърът се боеше да поява, за да не заглуши песента.

Когато свърши, монасите отидоха при него.

— Кой си ти? — го питаха те.

— Кой съм... Козарят — нали видите?

— Ти не си козар! Ти си Йоан Ангелогласният... Кукузел...

Йоан не дръзна да отрече.

Тогава монасите с почит се поклониха на Йоана и го помолиха да дойде с тях при игумена.

Отец Филимон се много зарадва, като чу, че в лаврата се намира най-прочутият ромейски певец. Той стана, прегърна го и го постави до себе си.

— Много се радвам и горд съм, Йоане, че доживях да те видя и чуя. Ако би останал тук, животът ми би се продължил още с двайсет години. При твоите песни животът на човека се продължава и душата му се очиства, ала... не знам дали ти е знайно, че много те търсят от Константинополис.

— Известно ми е.

— Какво ще направим тогава?

Йоан мръдна рамене.

— Аз имам да ходя в Константинополис. Ще те заведа в палата... Старият игумен още не завършил думите си и Йоан извика:

— Няма нито крачка отгук да направя, отче свети. В палата на Андроника няма повече да вляза. Ти знаеш ли какво е там?

— Знам, Йоане, брате! Там е помийна яма. Всички мръсотии могат да се намерят там.

— Тогава защо ме пращаш? Андроник не е император като всички. Той е по-лош от разбойника в разпятието, по-мръсен от Митария и по-гнусен от Юда. Недей отче свети... не ме хвърляй в клетката на най-дивия звяр.

— Ех — със скръб рече старецът, — ако се пита от мене... аз не само искам да те оставя тук, ами всичко да предам в твоите ръце. Тук аз нямам свои.

След като помисли малко, Йоан каза:

— Ще му напиша писмо. Ще му искам прошка и ще го моля да ме остави тук в лаврата да поработя.

Старецът се съгласи. Писмото се написа и се изпрати още на другия ден.

Сега вече Йоан не се криеше от никого и скоро в цялата лавра знаеха, че Ангелогласният е тук.

И Йоан почна своята работа. Около него скоро накацаха нови ученици и лаврата ечна от нови Йоанови песнопения.

Тук Йоан написа на пети, на шести, на седми и на осми гласове много песни, които се разграбиха от монасите и се разучиха в няколко дена. И когато се понесоха из църквите — всичко се преобрази. Иконите оживяха, кандилата силно засвяткаха, ангелите по стените станаха по-плътни и сякаш раздвижиха крилете си. Всичко стана по-ново, по-голямо, по-плътно и по-светло.

На Йоана тук вече гледаха като на небесен пратеник и когато се чу, че императорът искал да му се изпрати в Константинополис, монасите бяха готови на всички жертви.

Йоан спохождаше всички църкви и манастири в лаврата и служеше във всичките църкви като протопсалт.

Неговото дохождане тук пробуди и тласна към живот много надарени момчета, между които имаше ромеи, българи, сърби и хървати. Сам Йоан се почуди, че в едно време са се събрали цял куп даровити момчета. Йоан с радост ги срещна и с голяма любов заработи с тях. Той трябваше да очисти гласовете им, да ги направи ясни, гъвкави и да развие в тях оня макам, който е най-близо до божите напеви.

Но едва свършил с едни, други се изправяха пред Йоана, след тях трети, четвърти. Това му науми да направи един истински херувимски хор. Когато влезе един празничен ден в църквата с хора, божият дом просия от безгранична сладост. О, такъв хор и в Константинополис не се е слушал, защото пред олтара се бяха събрали все високонадарени деца и при това обучени от самия Йоан Ангелогласний.

В лаврата имаше голям празник. Тук пееха самите херувими и божията ръка над храма се виждаше от всички.

Йоан беше обикнат от младо и старо. Не знаеха как да му се отплатят, затова му изпращаха най-хубави и вкусни неща за ядене.

— Благодаря ви, братя — казваше той, като връщаше подаръците. — Колкото и да сте гостолюбивви, все пак не мога нищо да приема. Аз имам остра болка в стомаха си, та не мога да ям всичко.

Един ден едно нечакано известие раздруса цялата лавра. От император Андроника се беше получило едно писмо, което гласеше:

„Опрощавам Йоана. Аз виждам, че такъв човек не е, за да бъде затворен само в палата. Неговата песен трябва да се чува и от други, и от други да се учи и пее. Затова нека работи в лаврата и да бъде под моя закрила. Повелявам да бъде замонашен, да му се направи една хубава и удобна килия и там да работи с учениците си. Тия дни сам ще ви посетя лаврата.“

Радост се разля из цялата лавра. Императорът Андроник — най-лошият, най-гадният, най-нечистият император показва такава добрина! Или вече сам бог се е вселил в него, си казаха монасите, или е на път да се всели. И ако тъй лесно той може да стане човек, не показва ли, че много прибързано сме го наричали мръсник, нечестивец?

Всички бяха готови да снемат от плещите му грамадния товар от грехове и да го прогласят за светец от благодарност, че им оставя Йоана.

Не напразно помислиха, че с Андроник е станало нещо. Монастирски хора се научиха, че Андроник се е променил от няколко деня. С никого не говори и никого не наказва.

— Да се свети името ти, Господи боже мой — прошепна старецът игумен и се прекръсти. — Дано да е истина, макар че никога не можеш да знаеш кога Андроник ще покаже рогата си.

Ала другите увериха, че се е променил. Започнаха бързи приготовления за посрещане на скъпия гост.

Йоан се помъчи да направи хора още по-голям.

— Недей си много разхубавява хора, Йоане. Опасно е императорът да не се разкае, че те е пуснал.

— Не вярвам, отче свети — рече Йоан. — Макар че не трябва да се вярва на Андрониковата дума, все пак той се е променил. После... Колкото и да беше развален, той не забравяше да се грижи за империята. Една такваз грижа е и работата в църквите и манастирите. Той не е верующ, но знае добре какво нещо е една вяра да господарува.

Приготовленията растяха. Направиха нови пътища между манастирите, издигнаха се нови килии, поправиха се манастири, икони и полиелеи, измиха се подовете, лъснаха се църковните посъди, свещниците и сребърните и златни сияния на иконите... Всичко стана ново и светло.

А хорът все растеше. Всичко живо се нареди и запя. Хора, които глас не обелваха по цял ден, тук под погледа на Йоана не само пропяха, но и станаха сладкогласни. Тоя човек беше благословен и от бога — всичко се извършваше лесно под неговите ръце и погледи.

Цялата лавра беше озарена от божията усмивка. Тук всичко пееше и всичко се радваше. Докато отначало ги плашеше това, че императорът ще дойде да гостува, сега всички с радост и нетърпение заочакваха. Те вече виждаха как красивият василевс със своите златни и пурпурни одежди ще влезе в една от църквите, ще дигне ръка и ще благослови. И тогава хорът ще екне и ще се понесе из всички църкви...

И когато всичко беше готово, в лаврата се получи друго писмо от Константинополис, в което пишеше, че след два дена император Андроник ще пристигне в Света гора.

Треска обхвана монасите. Денонощни бяха приготовленията.

Пристигането на Андроника остана паметно за Светогорската лавра. Той донесе много дарове за манастирите и църквите, с много злато и сребро покри ръцете и сиянията на светците... с най-скъпи килими покри каменните настилки на църквите... а свръх всичко това,

много пари даде на управата на манастирите, за да посрещнат богато църковните нужди.

Разбира се, Йоан беше простен. Той падна на колене пред Андроника и поиска опрощение. Андроник още с влизането си в манастирските стени вече беше дигнал ръка за благослов. Тук и най-големият прегрешител може да получи прошка, защото жестокият император трябваше да бъде добър. С тая доброта той ловко покриваше познатото на всички двоеличие.

— Простен си, Йоане! Ти си от бога благословен човек — рече той с горещо добродушие — и ако си избягал от палатите ми, направил си го може би по волята божия.

— Благодаря на тебе и на бога — рече Йоан, като се поклони дълбоко.

Андроник недоволно потърси глава:

— Не тъй! — извика той. — Благодарни не на мене и на бога, а на бога и на мене. Ний сме бедни мушици пред светлия му трон и да благодариме, че ни остава да допълзим до него.

И като каза тия думи, с които изтръгна сърцата на монасите, той заповяда тук, под дърветата, да се нареди трапезата.

— Защо, господарю, не искаш в триклинията?

— Манастирската триклиния тази вечер не е за мен.

Дядо Филимон не можа да разбере какво иска да каже императорът, но не посмя да го попита повторно.

Трапезата се нареждаше на една страна, а Андроник един по един приемаше манастирските хора. За всекиго той имаше по една блага дума, а по-големите монаси получаваха дарове. Във време на малката почивка, която императорът отреди за разговор с Йоана, стана нещо неочаквано.

В шубраците се чу шум, като че котка се промуши през тях, и малко след това пред василевса се търколи нещо, прилично на малко вързопче.

— Ха! — извика императорът, като се ухили с всичките си зъби. — Кого виждам?

— Дино, господарю — произнесе вързопчето, грохнало на колене пред императора, като стискаше до гърдите си малко маймунче. — Дино, онзи нещастник, който вместо да бъде простен, по-добре е да се стрие на сол.

— На сол? — рече императорът. — Добре.

— Не на сол, господарю, защото ще се огорчат всички ястия в манастира и не само ще се огорчат, ами и ще се отровят. Аз съм и горчива, и отровна, и всякаква гадина. Затуй най-добре хвърли ме в огъня.

— Добре, и туй е добре. Ще те хвърля!

— Не, господарю, не ти ще ме хвърлиш, а аз сам ще се хвърля, защото няма да има по-голяма радост за мен от това — да изгоря по твоя повеля.

— Добре, ще го направя.

— Само ще ми е жалко, че и това няма да стане, защото няма да ти е удобно тук, пред очите на светците и пророците, една гадина да гори по твое желание.

— Защо да не ми е удобно?

— Защото ти си дошел тука да прощаваш, господарю, не да наказваш.

Андроник, задоволен от отговорите на остроумния Дино, от сърце се изсмя.

— Е, кажи тогаз какво да направя.

— Да ме прибереш пак в палата, господарю.

Но Андроник мълчеше.

— Да, от сърце ти се моля, господарю, в праха пред стъпките ти се валям, само моля ти се да ме прибереш пак.

Но и на това Андроник не отговори.

— Глупост направих. Аз помислих, че съм кой знае какво скъпо нещо, а то било нищо. Преминах в няколко цирка и навсякъде видях джуджета като мене, дори и по-малки от мене.

— Е? Щом не си за нийде, искаш пак при мене ли да дойдеш? Защо си ми, щом има по-добри джуджета от тебе?

— Така е, господарю, ала нито едно нямаше това, що имам аз.

— Какво имаш ти повече от тях?

Дино се усмихна весело и почука с пръст главата си.

— В тая бедна кратунка имало нещо повече, отколкото е потребно за един цирк. При един такъв умен император най на място е едно такова умно джудже като мене. За друго място не съм.

Императорът се разсмя, последваха го сановниците и монасите.

— Аз изучих и много други работи. С моя първи братовчед знаем много неща. — Той помилва маймуната и рече: — Хайде, Перо, нека да позабавляваме малко нашия господар...

Маймунката отиде в шубрака, мушна се там и донесе един дървен меч.

И пред добродушния Андроник се почна една наистина забавна пантомима. Дино спи. Влиза Перо с торбичка през рамо. Той държи зад гърба си дървения меч и предпазливо, безшумно пристъпва. Кого дири? Да, той дири богатия търговец. Исква да го обере и да избяга. И ето Перо намира Дино търговеца заспал и започва да го претърсва. Изважда от пазвата му смокини, сушени череши, диви круши и разни други лакомства. Той ту хапва, ту крие в торбичката си... Но Дино господарят се събужда и хуква да бяга. Маймунката го приближава, скоква и го прескача. Тогава Дино се връща пак бежешком назад, ала Перо наново го настига. Започва се жестока борба: ту Перо отдолу, ту Дино отдолу. Най-после Дино пада по гръб и Перо го намушва с меча. Дино е умрял. Перо избърсва меча от задницата си, изважда от торбичката една круша и оглежда всички наоколо. Като отхапва мъничко, подскоква и се хвърля в полите на императора.

Дино изкупи напълно благоволенieto на Андроника, който беше много доволен от играта и от палавата любезност на маймуната. Той я помилва по гърба, а тя сне короната и бързо-бързо затършува из косите му.

Утощението се почна. Дино, за голямо негово щастие, седеше при Йоана. Двамата стари приятели сладко си заговориха.

— Много не ми харесваш, приятелче. Бледен ми се виждаш. Личи си, че при бабичката ти е нямало бутове от сърна и глиган.

— И да имаше, не можех да ям. От няколко време насам нещо ме пие в стомаха. Не съм добре.

— Да ти кажа ли един цяр?

— Недей — избърза Йоан, — не ще да си намислил нещо чисто. Познавам те добре.

— Вярно. Не мога без нечисто... То ми е солта и водата. Какъв е разговорът без мръсотия? Чорба без сол...

Дино пак се загледа о Йоана и тоя път думата му се прекъсна наполовина. Йоан побърза да снесе поглед надолу, сякаш се боеше да не прочете там нещо Дино.

Дино го мушна в ребрата и тихичко рече:

— Е, попитай... попитай...

— Няма нищо за питане — отвърна Йоан.

— Има, има.

Йоан пък помълча и съвсем тихо рече:

— Можеш ли ми каза нещо?

— Мога, но няма да бъде много радостно за тебе.

Скрита тревога проигра в очите на Йоана.

— Защо да не е радостно?

— Че радостно ли е някой да е умрял?

Тялото на Йоана потрепера като от треска. Бледен и посърнал, той наведе глава и дълго мълча. След малко рече:

— Не те разбрах... Кой ще е умрял?

В отговор Дино наля малко вода в чашата и я подаде на Йоана.

— Пийни малко...

— Не трябва, Дино.

— Трябва... трябва.

Без да иска, Йоан се покори. И сам може би чувствуваше, че трябва да пийне малко вода.

— Сега виж какво ще ти кажа: никой не е умрял.

— Всекиму ще дойде редът, Дино, кому по-бързо, кому по-бавно!

Макар и да не зная за какво става думата, все пак вярно е, че и той ще умре.

Дино през въздишка рече:

— Всички, които са служили при Андроника, са взели нещо от него. И ти си взел.

— Какво?

— Преструвката.

— Не гневи бога, Дино... Аз не се преструвам!

— Преструваш се!

— Не. Аз мразя такива хора.

— Тогава и себе си мразиш. Ти много добре знаеш за кого ти подхвърлих досега.

— Длъжен съм да не знам.

— Защо си длъжен да не знаеш?

— За мене трябва да бъде по-скъпа божията песен.

— Ха, ха, ха! Трябва да бъде, а не е!

— С тебе разговор както трябва не може да се води. Ти правиш, струваш и ще домъкнеш отнякъде сянката на сатаната. Остави го настрана!

— Оставих го. Какво да туря на мястото му?

— Изкажи се докрай, Дино. Кажи ми где е Ксения?

— Ха-а-а! Тъй. Сега те харесвам! Не знам где е Ксения, ала с нея преди два месеца се виждахме.

— Разкажи ми нещо за нея.

Дино се изкашля и започна да говори на висок глас:

— Ксения... С Ксения...

Йоан го побутна с лакът и му прошепна:

— Тихо!... Аз искам само на мене да говориш.

— Ксения... — продължи тихо Дино, — преди два месеца бяхме наедно. Аз работех в един цирк и тя нечакано дойде при мене.

Йоан гледаше Дино с широко отворени очи. Дино тихо му рече:

— Прибери си очите да не се поронят на земята.

— После?

— Каква беше Ксения! Тя работела черна работа и тъй живяла. Все такава си е хубава и силна. Аз я молих да остане в цирка да играе, да се научи на някои гимнастики, ала тя не рачи.

— Защо?

— Не знам. Вижда ми се много чудна. Тя на няколко пъти се опитва да говори за тебе, ала замлъкваше, сякаш се боеше да не каже нещо. Какво искаше да каже, и досега не знам. Само когато се разделихме, аз й рекох:

— Ако видя Йоана, да му нося ли много здраве? — Тогаз очите й станаха светли като кандила и лицето й заруменя... — Искаш ли, рекох пак, да го търсим? Тя каза, че знае где си и какво правиш. Когато я попитах пак „кога ще го видиш“, тя ми каза: „ще го видя, когато ме повика. Аз знам... той ще ме повика рано или късно и тогаз ще отида при него. Ще отида, защото съм му обречена.“

— Приказки, приказки — тихо и задъхано рече Йоан.

— Не са приказки, Йоане, Ксения ден и нощ живее и мисли само за тебе.

— Ти от де знаеш?

— Тя ми каза.

Йоан сви вежди. Той искаше да покаже, че е недоволен от това, но се побоя да не разбере Дино, че не говори вярно.

Време за по-дълъг разговор нямаше, защото угощението, което трябваше да бъде скромно, църковно угощение, премина във веселба. Очите на Андроника добиха оня страшен опасен блясък, при който всякога са ставали грозните събития в палата.

По даден знак нейде отневидяло под ореха изпъкнаха свирачи. Андроник си дошел с тях още от Константинополис. Наистина — какво ли още има в шатрата му? Свирачите започнаха своите разгулни песни и сановниците — весели и щастливи — затакуваха с пляскане на ръце. И докато се разбере какво става, пред трапезата откъм шатрата се втурнаха полуголи танцовачки и се захвърляха в скокливи игри.

Смут полази между монасите. Бледни и измъчени, те се спогледаха — готови да напуснат трапезата.

Йоан също беше смутен. Той познаваше Андроника и нищо добро не очакваше от него сега, след като е успял вече да се напие.

— Ще ида — рече той на Дино, — да кажа на монасите никой да не си отива.

— Моля ти се, Йоане, не им казвай. Остави да погледаме и ний малко цирк.

— Какво?

— Ех, ще заколят двама-трима калугери, струва ли да си разваляме веселбата?

Йоан стана, мина край монасите и им поръча да останат на местата си, каквото и да стане.

Бледни и сухи като стари икони, тия белобради старци трябваше да преживеят най-голямото премеждие в живота си — да видят как безчинствува един разгулен император.

Жените играха дълго и по даден знак се нахвърляха върху коленете на сановниците. Най-хубавата от тях избра коляното на Андроника. Тя се уви о него като змия и се остави да я обсипва с целувки.

Ала на Андроник навиците блясваха един след друг. Той се изсмия, извади ножа от ножницата си и като натисна главата на танцовачката назад, гръклянът ѝ се изложи пред острието.

— Да те заколя ли? — попита я той.

— Заколи ме, господарю! От твоята ръка искам да умра.

— Не ти ли е мил животът?

— Не... щом ти го искаш. — Не ми е мил!

Андроник се намръщи. Той не очакваше, че ще се намери една жена, при това и хубава — да иска да умре от ръката му.

Той втикна ножа си в ножницата и като я отстрани от коляното си, каза на слугата:

— Тя остава при мене в палата. Ще я заведа при другите и ще я облечете в най-хубавите дрехи. Искам да поникне още едно цвете в моята градина.

Колкото по-весел ставаше Андроник, толкова по-приятно ставаше на Дино. Той знаеше, че нощта няма да мине без нищо.

— Слушай, Йоане, опасно ще бъде да не си изпати някоя брада!

— Брада?

— Брада, брада на някой монах. Дано не му дойде наум на Андроника една такава забава, на всички ще опърли брадите.

Монасите се спогледаха плахо. Те усещаха, че нещо ще стане и чакаха със свити сърца.

Но нещо неочаквано стана. Когато мина полунощ, той заповяда да приготвят конете. Бог знае каква мисъл го бе разтърсила и той се готвеше да потегля още тази минута.

Всичко се успокои. Животът в лаврата си тръгна по старому. Един неуморим човек беше решил да стопява всичките си дни и часове в денонощен труд. Той се прочу из манастирите в цяла Ромея и тръгнаха при него като при пророк. И почти така беше. Той беше пророк на звука с всичката негова многостранност, която го прави горещ и светъл като слънцето. Сега той предсказваше чрез песните какво иде от небесните селения и при кого отива. Предсказваше как един чист звук по-лесно може да отиде до бога, отколкото най-гърмките молитви, незатоплени от вяра и истина.

Манастирите трябваше да залаят всички православни кътове с истински служители на бога, със сладкогласни певци и с верни познавачи на звуковите знаци.

Йоан грохваше от умора. Отначало той започна работата с малцина, а когато се стекоха от всички страни на Ромея, той се помъчи да си подготви помощници. Разбира се, всички ученици искаха Йоан да им е учителят, но той нямаше сила сам да изнася целия труд. Не стигаше това, но вечер, когато се прибираще в килията си, за да работи за себе си, той разстилаше изпълнени със знаци хартии и започваше усилено да преработва Дамаскинови и свои песнопения. Така в забрава, с перото в ръка, Йоан често осъмваше.

Отец Филимон един ден пресрещна Йоана.

— Много работиш, Йоане — му рече той. — Не забравяй, че не си много здрав. Трябва тялото и душата да си почиват.

Йоан дълго го гледа и отвърна:

— Писано ми е, отче Филимоне, да се моря. Нито тялото трябва да си почива, нито душата.

— Не те разбирам добре.

— Аз се разбирам. Река ли да се спра, лошо се случва — заключи Йоан, като наведе глава и пак тръгна.

Отец Филимон и сега не можа да разбере Йоана, ала сам Йоан добре се разбираше. Когато вечер се връщаше от работа и се облягаше на големия стол до прозореца, в душата му изведнаж започваше да гъмжи нещо.

Не беше ли това оная мъка, която той упорито криеше от всички и даже и от себе си? И сега, когато Дино му заговори за Ксения, той вече нямаше сила повече да крие тоя образ. О, та нали Ксения беше в душата му? С излизането си от палата той понесе и нейния образ, ала

го скри там, в най-тъмните гънки. Но каква сила имаше тази жена? Той стана стократно по-работлив и способен. Денем той пишеше или работеше с учениците си и когато крачеше из каменливите дворове на лаврата, след него непрекъснато се нижеха леки, бързи стъпки. Той ги слушаше с такава наслада, като че нареждаха някаква омайна песен. И още по-работлив ставаше Йоан...

И когато настъпваше нощта, с Йоана ставаше някакво чудо. Скрит от очите на другите, той ставаше открит пред себе си. И чувствуваше се Йоан едър и мъжествен като Мануела и стихиен като Андроника. Хиляди желания се втурват в душата му, хиляди пориви разлюляват възбуялото му тяло. Нима той ще отиде при нея? Ето и тялото, и душата викат за близък човек. Где е той? А това значеше „где е Ксения“.

— Какво да правя? — питаше се той. — Защо да бягам от Ксения? Досега аз само бягах от нея — изцерих ли се?

И нейната снага като по силата на някаква висша повеля се очерта пред него. И Йоан бавно пристъпяше към нея. И засрамен, и пламнал, той я обгръща и я притисва о своето здраво, трептящо от сила и желание тяло. Без свян, без страх, без разкаяние той залепя на устните ѝ своите устни и дълго не я откъсва от себе си.

Тук около него няма никой и никой не прониква в мислите и желанията му.

Колко часа отиват така в любов и щастие с Ксения — Йоан не знае. Той иска само да се продължат тия хубави мигове, но нощта скоро ще превали, затова ляга си в постелята и заспива. Ала на сутринта се започва нещо друго. Отневидяло дошло разкаяние започва да го души.

Той се измива на изворчето, но не се оглежда в бистрата му вода. Тръгва към жилището си, но не поглежда никого, а се впуска в работа.

Минуват дни, Йоан не си отдъхва, а работи без почивка. И през целия ден зад него се редят бегли стъпки. Той се обръща, като мисли, че ще види някого, но няма никой. Тогава пак тръгва и стъпките наново започват.

Един ден, след като излезе в ливадата, той се озърна и никого не видя. Тогава навъси вежди и рече:

— Иди си... Иди си отгук!

Но невидимият не си отиваше, защото зад всяка стъпка се понасяха и други стъпки.

— Боже мой, преблагий Господи!

Той искаше да каже „спаси ме“, но се спря. Ако и след тази молитва стъпките пак продължат? Тогава? Тогава ще мисли, че бог не го слуша. Какво ще направи тогаз? Ще се махне от манастира ли? Где ще отиде? Где ще има убежище за него?

Не! Той трябва да се вразуми. Той се е обрекъл да служи на бога и не трябва да се отрича от него.

Ала думите му остават нечути и за самия него. Щом и след най-големите самоукори стъпките пак се чуват зад него, думите нямат място. Тогава? На бога ли служи Йоан?

Една нощ Ксения пак споходи мечтите му, след това и съня му, а на следния ден той падна сред двора. Натрупаха се около него монаси и прислужници... Бледен като смъртник, с хлътнали очи, той гледаше нейде сред облаците и мълчеше, силно стиснал челюсти.

Като го свестиха и го положиха в килията му, той видя, че е много зле. Душата му боледува.

Йоан престана да работи. Той стана мълчалив, скритен и онова сияние на обичлив човек изчезна от лицето му. Нещо непривично се извършваше в него — там имаше нещо, което той желаше да скрие от другите.

Една нощ застана сред килията си и като отпусна натежали ръце, дълбоко пое дъх. Той искаше да разгъне пред очи онова, което делеше на части душата му, и добре да се вгледа в него.

Дълго стоя така. Хиляди мисли излязоха пред него на страшна борба и спокойно чакаше да види где е победата.

Когато преваля полунощ, той взе тоягата си, изправена зад вратата, и излезе. Всичко е свършено. Ще бъде тъй, както тя поиска. Той ще намери Ксения, ще ѝ каже всичко.

И пое пътя нагоре. Като че го гонеше някой...

Той се промуши през храстите, прехвърли височината и се запусна надолу към езерото, но изведнаж се спря. Всички мисли изчезнаха от главата му. Разтреперан като обхванат от треска, той огледа наоколо си и му се видя, че небето се спусна ниско, ниско над земята. Той дигна глава и се загледа — помисли, че някой ще слезе оттам... Зачака... Никой не слизаше. Погледна към облаците, там не

видя крила, не видя ангели... Тогава спусна ръце, смирено наведе глава и зачака някаква тежка дума.

След като дълго стоя така, той тръгна пак назад, но бавно и спокойно. Сега Йоан знаеше где отива. Тая мисъл го уталожил и бурята в душата му утихнала.

— Добре — шепнеше си той. — Ще бъде както ти кажеш, както ти искаш, Господи!

Йоан се върна в лаврата рано при зори, влезе в църквата, спря се на клира и като запали една свещ, отвори молитвеника и тихо зашепна.

От време на време той дигаше глава, заглеждаше се в смирения лик на Богородица в иконостаса и пак потъваше в молитви.

Стана нещо, което никой не очакваше. На сутринта, като видяха, че Йоан не се вестява, подириха го и го намериха в църквата.

— Хайде, брате Йоане — му прошепнаха монасите. — Учениците се събраха, чакат те!

Вместо отговор Йоан смирено ги изгледа, дигна ръка и им показа вратата. Те излязоха, но когато по обяд се върнаха и го намериха пак там, уплашиха се. Какво ли ще е станало с него? За кого се молеше тъй много? За някой грешник ли?

Привечер вече отец Филимон се приближи до него и му каза:

— Брате Йоане. Цял ден не си хапнал троха хляб. Ела да ядеш, пък после пак се върни тук.

Късно вечерта Йоан дигна глава. Църквата беше в тъмно, само воценицата хвърляше върху лицето на Йоана играещи сенки. Той се огледа и видя, че зад него стои отец Филимон.

Йоан избърса потното си чело и дълбоко въздъхна.

— Брате — смирено рече отец Филимон. — Ето в църква сме само двама. Само света Богородица е пред нас — никой друг. Кажете ми какво те мъчи?

Йоан беше много отслабнал. Той наведе очи и се загледа в земята.

— Кажете! Ти знаеш колко си ни скъп. Ний всички ще се молим за тебе.

— Не трябва, отче Филимоне! Истина е, че искам да се отърва от една мъка. С помощта и милостта на светата майка — ще се отърва. Вий не се страхувайте.

А монасите в цялата лавра заживяха в страшен смут. Те виждаха, че душата на Йоана боледува и се бояха да не я изгубят. Струваше им се, че всички манастири ще останат без душа. Учениците чакаха учителят им да оздравее и по цял ден прекарваха в бдение и молитва.

Една сутрин отец Филимон пак го навести.

— Брате Йоане... казват, че когато пристъпяш, не си чупиш ногата. Болна ли е?

— Не е болна... Тъй трябва. Всяко прегрешение трябва да се накаже, отче Филимоне. Тази нога, която първа прекрачи прага на манастира, за да ме отнесе далеч от бога, трябва да пострада.

Отец Филимон мълком остави Йоана. Той разбра, че Йоан се наказва за някакъв грях и го остави спокоен.

Йоан не спираше молитвите си. Ден и нощ той ги шепнеше и все по-често и по-често поглеждаше лика на божата майка.

О, какво нещо е да не се чува вече ангелският глас на Йоана! Някаква мъгла забули манастира, някакво огромно черно крило хвърли сянката си върху него. Горите наоколо посърнаха, цветята в градината повяхнаха. Птичките по дърветата вече престанаха да пеят.

Една сутрин Йоан видя, че кракът му се е вече вцепенил и над коляното зее някаква голяма рана. Това го накара с лекота да си откъдне. Той вече видя, че наказанието е дошло. Значи света Богородица не си е отвърнала главата от него. Тя ще го накаже и после ще му прости.

Всички в лаврата видяха раната му и се чудеха защо е доволен. Ето той става вече хром — какво добро има тука?

Молитвите зачестиха. Целият манастир се молеше. Сам Йоан зачести молитвите си. Той благодареше на Богородица за наказанието и я молеше да закрие раната му, за да не човърка с нокти в нея нечестивият сатана.

Дълги дни се минаха така. Черното крило над лаврата не се дигна.

Но в църквата стана едно чудо. Като се беше облегал на гредата, Йоан притвори морни очи и се отдаде на забрава. Ала в един миг клепачите му трепнаха и той през ресниците видя нещо невидяно. Света Богородица се мръдна, слезе от иконостаса и като събра сухите цветя от поличката, приближи се до Йоана. Тя се наведе и разтърка тия цветя по болния крак и изведнаж болката изчезна — нямаше вече рана.

Като отвори очи, той видя, че Богородицата си е на мястото и кракът съвсем здрав. Като че не беше боледувал.

Сън ли беше това? Истина ли беше?

Йоан гордо изправи снагата си, опъна гърди и запя:

„Тебе, досточтимата от херувимите и несравнено по-славна от серафимите, която нетленно си родила бога Слово, истинска Богородице, ние те величаем!...“

Колко силен трябва да е бил гласът на Йоана, че можаха да го чуят от цялата лавра? Какво ще е станало с него?

В няколко минути църквата се изпълни с монаси, ученици и слуги. Всички гледаха към Йоана с изумление и радост — сякаш беше умрял и сега възкръснал.

А Йоан не виждаше и не чуваше никого. Загледан в лика на Богородица, той пееше със своя наистина ангелски глас, станал стократно по-сладък, отколкото беше по-рано:

„Слава тебе, който си ни показал светлината, слава във висините богу и на земята мир, между човеците благоволение.“

И сякаш по даден знак монасите и неговите ученици в един глас подкачиха славословието. Църквата ечна от гръмки, ясни гласове.

Но изумлението стана още по-голямо, когато се разбра, че раната беше изцелена и на мястото ѝ нямаше дори белег.

Това изцеление донесе празник в лаврата.

Когато Йоан излезе от църквата, всички видяха, че брадата и косите му бяха побелели.

На трема, потънал в големия стол, седи побелял старец и гледа в лесистия планински хълм. В очите му се разлива пълно, ненарушимо спокойствие като след молитва. Те са отправени към хълмовете и ливадите и бавно вземат оттам всичката хубост, която бог е затаил в горския мирис и в планинския ветреца. Той всичко вижда. За него няма нищо ново и незнайно. Очите му пробиват планините и могат да видят отвъд... отвъд планините, скалите, горите, моретата и звездите... Той знае как умират часовете и как се раждат нови... Ей тъй — миговете се ронят като падащи бисери от скъсана огърлица и се редят един след друг... Ще дойдат хора и ще вземат по частичка от тия бисери, но ще мине време и тая частичка ще се изрони... О, не се бойте за бисерите!... Ще дойде трети и той ще ги намери...

Йоан всичко знае, защото всичко вижда. Ето той гледа през планините и вижда как се лута една душа. Тя преминува през угари, през скали, през планини, грохва от умора, цяла потъва в рани, получени от тежкия път, и не се спира. — „Какво правиш, клета душо?“ — „Живея!“ — отвърща тя.

... Така живее душата. Тя дохожда в света, за да изплати един дълг, и си отива... Добър път на уморената душа! За нея все ще се намери почивка.

Йоан седи. Той е тъй спокоен, сякаш са се свършили всичките загадки, грижи и желания. И тъй може да е. Загадки няма. Всичко е ясно, разбрано. Щом очите могат планини да пробиват, где има място за загадки? А ясно е и разбрано е — когато човек е научил оня език, на който си говорят ручейте с облаците, птиците с камъните, звездите с пращинките.

Да, истина, няма вече загадки, грижи и желания, ала живот ли е това? Защо да не е живот? Какви желания има камъкът? Какви са грижите на планинския гребен? И ето на, всичко си седи на мястото и чака. Дните си отиват, но те пак дохождат! Не е истина, че други дни идат. Не, те са едни и същи и не правят нищо, а само се въртят, безспир, без почивка...

Хайде, елате, планини и морета, камъни и пращинки. Елате да се въртим. Така ще изминат десет, сто, хиляда, сто хиляди години и пак ще се върнат на старото място. И пак тъй ще стане: Йоан ще седи на стола и ще гледа зеления божи свят.

Какво имах? Песни. Аз раздавах от тях и с тях залях света и ей ги на, всички са в душата ми. Отидох тогава при светата майка и ѝ казах: — Майко Богородице! Не мога други дар да ти дам... вземи песните ми. Ето аз ѝ ги дадох... Тя ги скри в душата си и ги заключи там... Майко Богородице, една нощ, моля ти се, майко, слез от иконостаса и ми изпей славословието. Ти имаш глас чист и ясен като гласа на ветреца. С този глас искам да ми го изпееш...

Седи Йоан. Той гледа в далечината. Оттам никой няма да се зададе, ала нищо... Колко е хубава тя с тая песен, която пеят тревите и дърветата. Така може цял век да се слуша, без да дотегне...

И не се знае колко дни се изминаха. Може би дни, може би месеци, а може би и години. Няма никаква разлика между дните и годините, ако те извират от една спокойна душа, изплетена от божествено търпение.

Хей, хора, монаси, ученици, слуги, като минувате край Йоана, недейте забравя, че той е бил ангелогласен, и недейте забравя, че може да бъде и ангелодушен, щом бог е пожелал това. Какво е пожелал бог, никой не знае... Знае само оня, който е най-близо до него.

Кой е Йоан? Там на трема седи ли някой? Там на трема никой ли няма?

Една нощ Йоан видя от леглото си как в килията се промъкна един глас. Той беше тих и гладък като лазура.

Какво нарежда тоя глас?

„Слава на тебе, който си ни показал светлината...“

Йоан слуша и заспива, но славословието се носи из божия свят тихо, сладко като песента на ручея...

Една сутрин Йоан стана и пъргаво слезе от леглото си. Той не е слаб. Гърдите му леко поемат въздуха, очите му гледат ясно и бистро. Той си прошепна нещо, отиде в къта и отвърза един вързоп. Дълго ровиха треперящите му пръсти, догде извадиха едно малко парцалче. Разгъна го. О, това не е парцалче, а нещо хубаво... хубаво... То беше кърпа от тънка, много тънка коприна, и по нея бяха обшити нежни планински цветя. О, Господи! Толкова живи цветя, че от тях като да идеше истинско ухание...

Йоан дълго мириса цветята.

Йоане, стига... Това ухание няма да се свърши, то пак там ще остане...

Но Йоан не дига глава. Той дълго седи така — притворил очи. В килията се носи тих, едва чут шепот... Нека Йоан седи така. Нека да седи колкото му иска душата. Кърпата с цветицата е хубава като живота и мирисът ѝ е хубав като мириса на Исусовата плащеница.

И още седи тъй Йоан. Светът е хубав така, пропит от планински мирис... Елате... елате, братя монаси... Кажете по една дума и си идете.

Той дига глава уморен. Може би е стоял така няколко часа, защото пурпурният залез беше вече изгънял... Още малко и ще си отиде.

Той се изправи, помисли малко и като стисна в ръка кърпата, бавно, но бодро тръгна към църквата.

Вътре нямаше никой. Той се приближи до божията майка и тихо положи кърпата на лавичката, гдето слагаха цветя. Положи кърпата, прекръсти се и си излезе.

На двора вече тъмнееше. Върховете на тополите още багрееха от залеза.

Йоан тръгна към килията. Сега той беше лек като перушинка. Всичко се свърши, братя мои. Аз съм толкоз лек, че мога и да литна... Всичко... всичко мога вече... Дадох и последното, което имах... Всичко се свърши.

И като влезе в килията си, Йоан откачи новото расо, облече го, приглади косите си и се приближи до леглото си.

Той вече знаеше, че нищо не остава и затова бавно се качи на леглото, протегна се, положи на гърди ръце, притвори очи и заспа вечен сън.

СТОЯН ДЖУДЖЕВ ЗА РОМАНА, ЗА АВТОРА И ЗА ГЕРОЯ

Не зная кой трябва да бъде поставен на преден план: авторът или героят. А може би нито единият, нито другият — а самото произведение... И сега когато го препрочитам, в паметта ми изпъква фигурата на един стар професор от Сорбоната, който започваше встъпителната си лекция по история на Англия с думите:

— Господа, Англия е един остров!

И той произнасяше тия думи с такъв апломб, така тържествено и самоуверено, като че ли никой от слушателите не е виждал на картата Британските острови. Така той искаше да ни увери, че цялата история на Великобритания се определя от нейното географско положение и може да се резюмира в едно изречение.

А когато се опитвам да определя литературната стойност на „Ангелогласният“, смятам, че също е уместно и необходимо да направя още в началото едно важно предупреждение:

— „Ангелогласният“ е роман!

Макар този факт да е много добре известен на публиката, защото е посочен още върху самата корица на първото издание на книгата, все пак за избягване на излишни спорове и недоразумения, добре е да се припомни на читателя, че „Ангелогласният“ не е нито биография на Кукузел, нито историческа студия, нито монография върху неговото музикално творчество. В това предупреждение се съдържа отговорът на всички възражения във връзка с някои отклонения на автора от историческата истина.

Нещо повече — авторът се среща със своя герой в един момент, когато Кукузел вече е престанал да бъде историческа личност и се е превърнал в митологична фигура. Наистина историческите свидетелства за него са толкова оскъдни, сведенията, които се дават в неговото „житие“ (писано от анонимен автор, преписвано и изопачавано от полуграмотни кописти), са толкова неопределени, а мненията и догадките на историци, богослови, византолози и

музиковеди — толкова противоречиви, щото, ако не бяха оригиналните и ранните преписи на неговите музикални и теоретични съчинения, малцина днес биха повярвали в неговото реално, физическо съществуване. Особено объркана е хронологията на неговия живот и на неговата изпълнителска и творческа (композиционна) дейност. Дори за епохата, в която е живял Кукузел, могат да се правят само приблизителни догадки. Някои историци се ограничават да посочат само века, в който той е работил, но и тук предположенията са твърде различни и се движат в интервал от два-три века! Всички тия неясноти и неточности замъгляват образа на ангелогласния певец и го забулват във воала на легендата. Изобщо случаят „Кукузел“ е подобен на случая „Орфей“, което се вижда и от някои паралелни или подобни епизоди от живота и на двамата музиканти.

Добри Немиров е писал романа за Кукузел в едно време, когато родословието на певеца, датите на неговото раждане, пътуване до Цариград, бягство и смърт — изобщо на неговата дейност като протопсалт и монах — не са още достатъчно добре уточнени. Авторът се позовава на данни, черпени предимно в трудовете на наши и руски черковни историци и музиколози — Петър Сарафов, Порфирий Успенски, П. Сирку и др., — както и от византийски източници, според които Йоан Кукузел е живял през XII век и е бил съвременник на императора Алексис I Комнен (1081–1118) (Ср. Голямата гръцка енциклопедия, том XIV, с. 41). По-новите, предимно западни историографи и византолози (Карл Крумбахер, Егон Велес, Карстен Хюг, Райна Паликарева — Вердей и др.), застават твърдо на становището, че животът на Йоан Кукузел е протекъл един век и половина, дори два века по-късно, т.е. през XIV век (а според Крумбахер — дори през XV век). Като вземат под внимание някои исторически събития, свързани косвено с живота и дейността на този музикант, — откъсването на Дурацо от Византия по време на латинското нашествие, наличието на изображения с лика на Кукузел върху стари църковни ръкописи, където той е изписан заедно с Йоан Гликис като негов ученик и с протопсалта Ксенос Коронис във време на урок по хирономия, и др.п. — някои от византолозите определят приблизително рождената дата на певеца към 1280 година, т.е. края на XIII век, а периода на неговата дейност почти изцяло през XIV век. Тази условна и приблизителна дата е възприета официално както от

българското правителство (Комитета за култура), така и от Генералната дирекция на ЮНЕСКО, която на 5 май 1980 година уреди в Париж тържество по случай седемстотната годишнина от рождението на Кукузел.

Но руският византолог Порфирий Успенски, в чийто архив се намира въпросното изображение на Кукузел, смята, че във Византия са живели двама прочути певци и църковни музиканти (протопсалти?) с името Йоан Кукузел^[1]. Това е много вероятно, като се има предвид, че в музиковедската литература са известни няколко други църковни музиканти с това име: Иоасаф Кукузел, Григорий Кукузел и др. И в днешно време има семейства с това име. Както в много подобни случаи собствените имена на великите майстори стават имена нарицателни и с тях почват да се кичат и други лица — обикновено техни последователи или ученици от тяхната школа. Всички тези „Кукузелевци“ в никакъв случай не могат да бъдат преки потомци на Йоан Кукузел № 1, защото той е бил монах, отшелник, неженен и не е създал поколение. Явно, че неговото име се е превърнало в нещо като почетно звание или титла за изтъкнат певец или музикант (подобно на името „Бах“ — музикант според Гюнтер Крафт). Безспорно всички тия „Кукузели“ са живели доста по-късно от своя епоним. И ако допуснем, че ученикът на бъдещия патриарх Йоан Гликис и съвременникът на Ксенос Коронис е бил Йоан Кукузел № 2, в такъв случай не е възможно родоначалникът на всички певци с това име — българският певец и композитор Йоан Кукузел № 1 — да е живял един век и половина по-рано. Иначе трудно можем да си обясним тази огромна разлика в хронологията на източните и западните византолози. Колкото до възможностите за пътуване от една държава в друга трябва да се има предвид, че през феодалното Средновековие държавните граници не са били така строго охранявани и непроходими за местното население, както в наши дни, и че преминаването им, особено в мирно време, не е било толкова трудно. Но през XII век такава трудност изобщо не е съществувала, тъй като Охридската патриаршия, към която е принадлежал Дурацо, както изобщо цяла България, е била под византийска власт.

Всички тези съображения ни навеждат на мисълта, че хипотезата на нашите стари черковни музиколози и на гръцките историографи не е съвсем лишена от основание. Но дори тази хипотеза да бъде

изключена като малко вероятна, това все още не ни дава абсолютно основание да твърдим, че Йоан Кукузел № 1 е роден през 1280 година и че той следователно е живял в края на XIII и първата половина на XIV век.

Наистина върху хронологията на „Ангелогласният“ може да се спори. Може също да се спори и върху имената или върху самоличността на историческите лица, замесени във фабулата на романа. Например днес повечето историци и византолози са на мнение, че някои от тези лица не са били съвременници на Йоан Кукузел. Така ако приемем годината 1280 за рождена дата на героя, от това следва, че императорът Мануил Комнен (1143–1180) е царувал сто години, преди още да се е родил ангелогласният певец; че Алексис Комнен (1180–1185) е бил убит преди 97 години, а Андроник I Стари (1183–1185) — преди 95 години от тази дата!

Едно такова несъответствие в хронологията би могло да се сметне за слабост на литературното произведение.

Ако това произведение беше историческа студия, есе или биографичен очерк, тогава един такъв анахронизъм би бил не само неуместен, но и порочен. Той би внесъл най-малко една обърканост в историческите понятия на читателя. Но, както вече видяхме, романът не е научно, а белетристично произведение. А белетристичният жанр търпи подобни анахронизми, както поетическият жанр търпи хиперболи от рода „с един крак на Хемус, с други на Писан“. Но ако един историограф — например Шлюмберже — може, а понякога даже и се налага да бъде същевременно и белетрист, един романист, който се увлича до педантизъм в историческите подробности, рискува да наруши „хармонията между елементите“ на романа като белетристичен жанр — такъв, какъвто го определя Гюстав Флобер:

„Аз не давам пукната пара за археологията — пише Флобер в едно писмо до своя приятел Фрьонер по повод на споровете около археологичните данни в романа «Саламбо». — Но ако баграта не е единна, ако подоробностите са във взаимно противоречие, ако нравите не възникват естествено от установките на религията, а действията — от конфликтите на страстите, ако характерите не са последователни, ако костюмите не са пригодени към обичаите, а архитектурните стилове не са съобразени с климата, ако с една дума, липсва *хармония между елементите* — аз чувствавам, че съм на погрешен път. В

противен случай обаче съм сигурен, че ориентацията ми е правилна“^[2].

Има нещо флоберовско в „Ангелогласният“. Както авторът на „Саламбо“ разработва един митологичен сюжет, без да се придържа строго към историческата истина (той и да би желал не би могъл да стори това) и все пак целият роман е издържан в реалистичен стил, така и авторът на „Ангелогласният“ създава от една почти легендарна фабула един реалистичен роман, като използва освен известните биографични материали от житието на Кукузел, още и някои съвсем нови, просто съчинени епизоди на своя герой, без да държи сметка за хронологичните подробности и като се абстрахира от историческата истина.

Има личности и герои в литературата, чието житие е едновременно и мит, и история, и мечта, и действителност. Такъв е например Крали Марко. За такива полулегендарни личности не може да се изисква от един автор на белетристично или поетическо произведение да остане равнодушен към легендата и абсолютно верен на историческата правда. И това важи не само за автора на една епическа поема, но и на един исторически роман. Такава полулегендарна личност е и Йоан Кукузел. И ако за такива личности хиперболата е допустима и възможна в пространството (както тази на Вазов за Крали Марко, цитирана по-горе), защо тя да не може да бъде допустима и във времето? Защо във въображението на писателя Кукузел да не може да бъде разглеждан като „съвременник“ и на Мануил Комнен, и на Йоан Гликис, и на Андроник II Палеолог?

Точната историческа информация не е в състояние да замени изразната техника и художествения подход на поета или на писателя-белетрист, така както и най-съвършената фото или кинокамера не би могла да фиксира върху фотографската лента ония сложни багри, които четката на вещия художник-импресионист успява да отрази върху платното. Вярно е, че историческата обстановка, битовата картина на Византия, която ни рисува авторът на „Ангелогласният“, е твърде различна от онази, която виждаме отразена в анонимните ръкописи и в историческите студии на византолозите. Но това не бива да ни учудва, а още по-малко да ни смущава. И наистина едни от най-сполучливите, най-ярките и най-живо очертани образи в романа на Добри Немиров остават ония, които не са документирани в

историческите паметници. Такива са образите на Елени — дъщерята на най-богатия царедворец, Дино — хитрия шут на императора, и Ксения — пленителната танцовачка и прелъстителка.

Добри Немиров е вещ психолог и опитен сърцевед, без да дава външен израз на това. Той се рови дълбоко в душите и сърцата на своите герои. Без да се задълбочава в подробни психологически анализи, той дава вярна картина на техните най-съкровени мисли, чувства и желания, на техния сложен вътрешен мир, като ги оставя самите те да говорят за себе си чрез своите дела. Особено ярко рисува той икономическите противоречия в пъстрата многонационална Византия по времето на Комнените. Олицетворение на тия противоречия е цариградският феодален владетел и магнат Елефтерис, притежател на несметни богатства. Него авторът противопоставя на бедното козарче Кукузел, което се е цанило да пасе едно от безбройните му стада. И така се стичат обстоятелствата, че съдбата съчетава най-голямото богатство с най-голямата сиромашия, като свързва чрез една чиста и свята любов козарчето с единствената дъщеря на Елефтерис.

В характера на Ксения, която от най-опасна прелъстителка се обръща на сто и осемдесет градуса, за да се превърне в отшелница, има някакви черти, които напомнят за образа на Мария Магдалена, макар и личността на Ксения да изглежда много по-сложна от тая на християнската светица. А дружбата между Йоан Кукузел и Дино, въпреки порочния характер на императорския шут, може да се обясни като израз на християнската идея, че искрата на красотата трябва да се търси и зад най-грозните неща. (Ср. Притчата за красивите бели зъби на разложеното куче, върху които Христос спира вниманието на погнузените си ученици.)

А в образа на самия Кукузел — такъв, какъвто го рисува Немиров — няма и следа от оная условна, стереотипна набожност на светиите, за която четем в техните жития. Читателят просто недоумява откъде се вземат у Йоан толкова много нравствени сили за да може да остане незасегнат от порока и покварата на големия град. Има например съществена разлика между изкушенията и реакциите на Св. Антоний и тия на Ангелогласния. Докато съблазните на Флоберовия герой носят все още следите на черковната традиция и затова всички изкушения и реакции на черковните светци повече или по-малко си

приличат, изкушенията на Йоан Кукузел идват естествено от самия живот. Едните са в известен смисъл стереотипни (подобно на старите църковни икони с еднакви нимби, ореоли, пози, еднакви благославящи положения на ръцете, еднакъв реквизит и пр.), другите са строго индивидуални, дълбоко психологични, идващи от самата вътрешна природа на младия светец. Вещо е обрисуван контрастът между нравствената личност на Йоан, неговата душевна чистота и високото благородство на неговия характер — от една страна, и от друга — всеобщото разложение на византийското общество, разпуснатостта на нравите, особено развратът и жестокостта, садизмът на цариградските властелини. Това разложение е главната причина за бягството на Кукузел от столицата на Византия, от разкоша и от почитите, с които е бил отрупан. Ангелогласният живее през най-критичната епоха от историята на Източната римска империя, когато византийската общественост е лишена от духовни идеали, от каквато и да е идейна опора, ръководена само от животинските си инстинкти. Той вижда всички цинизъм, всичката суета и безсмислие на цариградския живот, който не може да задоволи неговия духовен глад и да осмисли неговото съществуване:

„Който не иска да бъде роб, той избягва и се скрива в горите и планините.“ (с. 113)

„Колко е хубав светът под божието слънце и колко е страшен под покрива на василевсите!“ (с. 149)

Историкът, биографът, литературоведът изследват само външната, видимата страна на живота. Романистът разкрива неговите най-съкровени тайни. От всички литературни жанрове само романът е в състояние да проникне така дълбоко в синусите на човешката душа. Нито историческата студия, нито биографичният очерк, нито психологичното есе могат да доловят и обяснят превратността, алеаториката на нравствените закони, които управляват човешката личност. Наистина един от най-пленителните и същевременно най-

трудни за третиране моменти от фабулата на „Ангелогласният“ е конфликтната ситуация между Йоан и Ксения. Тук Добри Немиров достига върха на своя психологизъм и на своето белетристично майсторство. (Вж. с. 121 до 134)

Но за музикантите „Ангелогласният“ е нещо повече от роман. За тях той е една естетическа студия, в която по един своеобразен начин се третират проблемите на музикалното творчество и на изпълнителското майсторство. От него могат много неща да научат и певци, и композитори, и музиковеди. Защото макар и да не е музикант по професия, Добри Немиров е схванал една от най-великите тайни на музикалното изкуство: че музикалният „център“ на човека не е локализиран нито в гърлото, нито в пръстите, нито даже в мозъка на музиканта, а в неговото сърце! А там той се е вселил от сърцето на майката заедно с песните, които тя е пяла над неговата люлка. Тук авторът засяга основния проблем от психологията на музикалното творчество:

„Но в това време... в душата му потрепваше някакъв чуден глас, бог знае отгде дошел. Често се спираше Йоан да се вслушва в себе си и всякога все този далечен глас се отделяше от другите и трептеше в душата му... Един ден, когато се помъчи добре да го улови, той се сепна. — «Боже господи, че туй е гласът на майка ми... Нейните думи...» — «Йоане, Йоане, где ми си, чедо»... — Тия думи с няколкото звука вече изплуваха над всичко. Те като че му бяха изпратени от небето, за да направи нещо от тях... Не току-тъй изплуваха над всичко. Сега Йоан знаеше какво трябва да направи. Той ще се помъчи да разтвори майчиното сърце нашироко и така ще покаже, че това сърце е място, гдето се крият най-богатите, най-скъпите съкровища.“ (с. 153)...

„Аз разбирам защо ти е хубава песента — защото душата ти е затоплена от обич... Тъй всеки звук е роден в обичта, затуй той тъй звънко и сладко трепти.“ (с. 152)

Типичен представител на реалистичното направление в българската белетристика, Добри Немиров построява своите произведения върху обстойна документация. Още при замислянето на „Ангелогласният“ той се консултира с наши специалисти по черковно-славянско пеене и по история на византийската музика (Петър Динев, Стефан Брашованов и др.), рови се в библиотеката на Духовната академия и на Светия синод, чете житието на Кукузел и разни студии на наши и чужди историци, византолози и черковни писатели. Но и това не го задоволява и той решава да почерпи сведения направо от извора. Затова през годините 1934/35, когато идеята за написване на романа назряла в съзнанието му, той решава да предприеме едно пътуване до Цариград, тъй като вече знае, че там се намират най-важните документи във връзка с живота и творчеството на композитора. Посещава местата, свързани с неговото ученичество и неговата музикална и педагогическа дейност — висшата императорска школа, цариградската патриаршия, патриаршеската църква, библиотеката, Йерусалимския метох — разглежда иконите, прелиства ръкописите. Патриархът поставя на негово разположение преводачи и консултанти. От Цариград Немиров заминава за Света гора, където посещава манастира Ватопед и великата лавра Св. Атанасий, където също прави проучвания на наличните материали. На връщане от Света гора той се отбива във Варна, където се среща с варненския и преславски митрополит Симеон — един високопросветен черковен деец, познаващ много добре византийската религиозна музика и проблемите около дейността и творчеството на Кукузел. По всичко изглежда, че както българските, така и гръцките компетентни специалисти, които са имали на разположение оригиналните документи (ръкописи и свидетелства), са единодушни при определяне на времето (XII в.), през което е живял и работил ангелогласният певец. От друга страна, на тях не е могло да бъде неизвестно въпросното изображение на урока по хирономия с Йоан Гликас, Ксенос Коронис и Йоан Кукузел, въз основа на което западните византолози определят XIV век като период на Кукузеловата дейност. Докато не се намери причината за това разноезичие, трудно е да приемем рождената дата на композитора за окончателно установена. А това обстоятелство съвсем не ни дава основание да диририм анахронизми в романа на Добри Немиров.

Аз съм само любител в литературната наука и не се чувствавам компетентен да се произнасям за художествената стойност на всички тия белетристични трудове. Но моето дълбоко убеждение е, че „Ангелогласният“ е един шедьовър не само в творчеството на Добри Немиров, но и в българската белетристика.

Ноември 1980 г.

проф. д-р Стоян Джуджев

---

[1] Вж. Успенский, Порфирий. Востокъ християнскій. Первое путешествіе въ Атонскіе монастыры и скыты, ч.ІІ. Приложенія. Москва, 1881, с. 74. ↑

[2] Вж. Lettre a M. Froehner, a la suite de Salamambo, d'aprees Lanson, Gustave: Histoire de la litterature francaise, 22-e ed., Librairie Hachette, Paris, p. 1077. ↑

Издание:

Автор: Добри Немиров

Заглавие: Ангелогласният

Издание: второ

Издател: Издателство на Българския земеделски народен съюз

Град на издателя: София

Година на издаване: 1981

Тип: роман

Националност: българска

Печатница: Печатница на Издателството на БЗНС, София, ул. 5–

012 № 2

Излязла от печат: м. януари 1981 г.

Редактор: Борис Дечев

Художествен редактор: Зоя Ботева

Технически редактор: Стефан Станев

Художник: Евгени Босяцки

Коректор: Мария Начева

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/16751>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.